

KARL MARX

**TALOUEDELLIS-
FILOSOFISET
KÄSIKIRJOITUKSET
1844**

**MARXISTS INTERNET ARCHIVE
SUOMENKIELINEN OSASTO**

KARL MARX

**TALOUDELLIS-
FILOSOFISET
KÄSIKIRJOITUKSET
1844**

Marxists Internet Archive
Suomenkielinen osasto 2017
www.marxists.org/suomi

Suomennos © Antero Tiusanen. Käsillä oleva teksti on julkaistu teoksessa Marx-Engels. *Valitut teokset (6 osaa)*. 1. osa, s. 171-311. Kustannusliike Edistys, Moskova (1978).

Kieliasu on jätetty alkuperäiseen muotoonsa, vain selvät kirjoitusvirheet on korjattu.

SISÄLLYS

KUSTANNUSLIIKE EDISTYKSEN TOIMITUKSEN LAATIMA JOHDANTO	7
ESIPUHE	9
[ENSIMMÄINEN KÄSIKIRJOITUS]	
TYÖPALKKA	15
PÄÄOMANVOITTO	
1. PÄÄOMA	32
2. PÄÄOMANVOITTO	34
3. PÄÄOMAN VALTA TYÖHÖN JA KAPITALISTIN VAIKUTTIMET	38
4. PÄÄOMIEN KASAUTUMINEN JA KAPITALISTIEN KESKINÄINEN KILPAILU	39
MAANKORKO	50
[VIERAANTUNUT TYÖ]	69
[TOINEN KÄSIKIRJOITUS]	
[YKSITYISOMISTUKSEN SUHTEET]	89
[KOLMAS KÄSIKIRJOITUS]	
[YKSITYISOMISTUKSEN OLEMUS KANSANTALOUS- TIETEEN HEIJASTAMANA]	100
[KOMMUNISMI]	106
[TARPEET, TUOTANTO JA TYÖNJAKO]	127
[RAHA]	152
[HEGELIN DIALEKTIIKAN JA YLEENSÄ FILOSOFIAN KRITIIKKIÄ]	159

Kustannusliike Edistyksen toimituksen laatima johdanto

Taloudellis-filosofiset käsikirjoitukset 1844 ovat todennäköisesti Marxin ensimmäinen taloustieteellisen tutkielman *Poliitiikan ja kansantaloustieteen arvostelua* alustava hahmotelma. Ne ovat säilyneet kolmena 30–40 cm:n pituisia liuskoja käsittävänä käsikirjoituksena, joissa kussakin on oma sivujen numerointinsa (roomalaisin numeroin). Ensimmäisessä käsikirjoituksessa (36 liuskaa) on sivut jaettu pystysuoralla viivalla kolmeen ja kahteen palstaan, joilla kullakin on otsikkonsa: Työpalkka, Pääomavoitto, Maankorko. Sivulta XVII alkaen tekstiä on vain palstalla, jonka otsikkona on Maankorko. Sivulta XXII aina ensimmäisen käsikirjoituksen loppuun saakka Marx on kirjoittanut kaikille kolmelle palstalle ottamatta huomioon ennakolta tehtyjä otsikoita. Näillä kuudella sivulla (XXII–XXVII) ollut teksti julkaistaan tässä painoksessa toimituskunnan antamalla otsikolla Vieraantunut työ. Toisesta käsikirjoituksesta on säilynyt vain neljä liuskaa. Kolmannessa käsikirjoituksessa on 17 valkoisella langalla yhteen nivottua isokokoista liuskaa (34 arkin-

puolikasta). Kolmannen käsikirjoituksen lopussa (XXXIX-XL) on Esipuhe, joka on tässä painoksessa sijoitettu alkuun. Kuudenneksi kohdaksi merkitty käsikirjoituksen jakso (Hegelin filosofian kritiikistä) on Marxin Esipuheessa ilmaiseensa aikomusta vastaavasti jätetty teoksen loppuun.

Marxin teoksen otsikko sekä hakasuluissa olevat käsikirjoituksen eri osien otsikot ovat NKP:n Keskuskomitean marxismi-leninismiin instituutin antamat.

XXXIX¹⁾

Esipuhe

Olen ilmoittanut »Deutsch-Französische Jahrbücherissä» laativani oikeus- ja valtiotieteen kritiikin *Hegelin* oikeusfilosofian kritiikin²⁾ muodossa. Valmistellessani sitä painokuntoon osoittautui, että yksinomaan spekulatiota vastaan suunnatun kritiikin sekoittaminen eri aiheisiin kohdistuvaan kritiikkiin on kerrassaan sopimatonta, kehittelyä estävää ja ymmärtämistä vaikeuttavaa. Sitä paitsi käsiteltävät asiat olisi niiden runsauden ja vaihtelevuuden vuoksi voinut ahtaa *yhteen* kirjoitukseen vain täysin aforistisesti ja tällainen aforistinen esitys puolestaan olisi luonut mielivaltaisen systematisoinnin *harhakuvan*. Tästä syystä esitän erillisissä itsenäisissä kirjasissa perättäin oikeuden, moraalin, politiikan jne. kritiikin ja yritän lopuksi erityisessä teoksessa tuoda esiin kokonaisuuden sisäisen yhteyden, yksittäisten

¹⁾ Tästä alkaen roomalaisin numeroin on merkitty tekijän panemat sivunumerot. *Toim.*

²⁾ Tämä arvostelu alkoi teoksesta *Hegelin oikeusfilosofian kritiikkiä. Johdanto* (julkaistu »Deutsch-französische Jahrbücherin» 1. numerossa). *Toim.*

osien keskinäiset suhteet samoin kuin esittää vihdoin tämän aineiston spekulatiivisen käsittelyn kritiikin.¹⁾ Tällä perusteella tässä teoksessa käsitellään kansantaloustieteen yhteyttä valtioon, oikeuteen, moraaliin, kansalaiselämään jne. vain siinä määrin kuin itse kansantaloustiede *ex professo*²⁾ koskettelee näitä aiheita.

Minun ei tarvinne vakuuttaa kansantaloustiedettä tuntevalle lukijalle, että olen päätenyt tuloksiini täysin empiiristä, kansantaloustieteen tunnontarkkaan kriittiseen tutkimiseen pohjautuvan erittelyn tietä.

<Sen sijaan tietämättömän arvostelijan,³⁾ joka yrittää kätkeä täydellisen tietämättömyytensä ja ajattelunsa köyhyyden syytämällä positiivisen arvostelijan päälle sellaisia sanontoja kuin »*utooppinen fraasi*» tai sellaisia kuin »täysin puhdas, täysin päättäväinen, täysin kriittinen kritiikki», »ei ainoastaan oikeudellinen, vaan yhteiskunnallinen, täysin yhteiskunnallinen yhteiskunta», »tiivis, massamainen massa», »massamaisen massan puolestapuhujat» — tällaisen arvostelijan⁴⁾ on ensin annettava todistus siitä, että hänellä on sanansa sanottavana teologisten perheasioittensa lisäksi myös *maallisista* asioista.>⁵⁾

1) Tämä aikomus jäi toteuttamatta. *Toim.*

2) — varta vasten. *Toim.*

3) Tarkoitetaan B. Baueria. *Toim.*

4) Tarkoitetaan Bruno Baueria, joka julkaisi »Allgemeine Literatur-Zeitungissa» juutalaiskysymystä koskevien tutkimusten, artikkelien ja kirjasten kaksi isoa arvostelua. Suurin osa Marxin lainaamista sanonnoista onkin otettu näistä kuukausijulkaisun (joulukuu 1843) ja IV (maaliskuu 1844) numerossa olleista arvosteluista. Sanonnat »utooppinen fraasi» ja »massamainen massa» esiintyvät Bauerin artikkelissa *Was ist jetzt der Gegenstand der Kritik?* (Mikä nyt on arvostelun kohteena?), joka on julkaistu »Allgemeine Literatur-Zeitungin» VII numerossa 1844. *Toim.*

⁵⁾ Kulmasuluissa < > olevat kappaleet on käsikirjoituksessa pyyhitty yli. *Toim.*

On itsestään selvää, että ranskalaisten ja englantilaisten sosialistien lisäksi olen käyttänyt myös saksalaisten sosialistien teoksia. Kuitenkin sisällykseltään painokkaat ja *omin-takeiset* saksalaiset teokset tällä tieteenalalla supistuvat — Weitlingin teosten lisäksi — »Einundzwanzig Bogenissa»¹⁾ julkaistuihin *Hessin* kirjoituksiin sekä *Engelsin* tutkielmaan »*Umriss zur Kritik der Nationalökonomie*» »*Deutsch-Französische Jahrbucher*issä», missä myös minä olen antanut aivan yleisluonteisesti viittauksia tämän teokseni alku-elementeistä.²⁾

<Paitsi näitä kansantaloustiedettä kriittisesti käsitelleitä tekijöitä positiivinen kritiikki saa ylipäänsä — siis myös kansantaloustieteen saksalainen positiivinen kritiikki — kiittää varsinaisesta perustamisestaan *Feuerbachin* löytöjä. Hänen teoksensa »*Philosophie der Zukunft*» ja »*Anekdotassa*» julkaistu »*Thesen zur Reform der Philosophie*»³⁾ näyttävät joutuneen — niin paljon kuin niitä kaikessa hiljaisuudessa käytetäänkin hyväksi — toisten pikkusie-

¹⁾ Georg Herweghin kustantamassa kokoelmassa *Einundzwanzig Bogen aus der Schweiz* (Kaksikymmentäyksi painoarkkia Sveitsistä), Zürich ja Winterthur 1843 julkaistiin kolme anonyymiä *Heßin* artikkelia *Sosialismi ja kommunismi, Toiminnan filosofia ja Yhtenäinen ja täysi vapaus. Toim.*

²⁾ Kyseessä ovat Marxin kirjeet *Rugelle* sekä hänen kirjoituksensa *Juutalaiskysymyksestä* ja *Hegelin oikeusfilosofian kritiikkiä. Johdanto*. Niissä havaitaan joitakin *Taloudellis-filosofisten käsikirjoitusten* aineksia. *Toim.*

³⁾ Ludwig Feuerbach. *Grundsätze der Philosophie der Zukunft* (Tulevaisuuden filosofian periaatteet), Zürich ja Winterthur 1843.

Feuerbachin kirjoitus *Vorläufige Thesen zur Reform der Philosophie* (Alustavia teesejä filosofian uudistuksesta) julkaistiin Arnold Rugen toimittaman kokoelman 2. osassa: *Anekdotia zur neuesten deutschen Philosophie und Publicistik* (Julkaisemattomia kirjoituksia uusimman saksalaisen filosofian ja yhteiskuntapoliittisen kirjallisuuden alalta), Zürich ja Winterthur 1843. *Toim.*

luisen kateuden, toisten todellisen vihan synnyttämän *vaike-nemalla* syrjäyttämisen salaliiton kohteeksi.>

Vasta *Feuerbachista* alkaa *positiivinen* humanistinen ja naturalistinen kritiikki. Mitä meluttomampia Feuerbachin teokset ovat, sitä varmempi, syvempi, laaja-alaisempi ja kestävämpi vaikutus on näillä ainoilla teoksilla, joihin Hegelin »Phänomenologien» ja »Logikan» jälkeen sisältyy todellinen, teoreettinen vallankumous.

Päinvastoin kuin aikamme *kriittiset teologit*, pidin tämän teokseni viimeistä lukua, tilintekoa *Hegelin dialektiikan* ja hänen muun filosofiansa kanssa täysin välttämättömänä, koska tämä tehtävä oli jätetty täyttämättä. *Syvällisyyden puute* on heillä väistämätöntä, koska *kriittinenkin* teologi pysyy *teologina*. Hänen on siis joko lähdeittävä tietyistä filosofian pmissistä auktoriteetteina tai jos hänessä on herännyt kriittisessä prosessissa tai muiden tekemien löytöjen vaikutuksesta epäilyjä filosofian pmissistä kohtaan, hän hylkää edellytykset arkamaisesti ja epäoikeutetusti, *jättää ne huomiotta* ja osoittaa orjamaisen riippuvuutensa niistä ja ärtymyksensä riippuvuudestaan pelkätään negatiivisella, tiedottomalla ja saivartelevalla tavalla.

<Se ilmenee vain negatiivisena ja tiedottomana osaksi siten, että hän toistaa jatkuvasti vakuutteluja oman kritiikkinsä *puhtaudesta*, osaksi siten, että kääntääkseen tarkkailijan ja oman katseensa pois *kritiikin välttämättömästä* tilinteosta oman syntysijansa, Hegelin *dialektiikan* ja yleensä saksalaisen filosofian kanssa, tästä nykyajan kritiikin välttämättömästä kohottamisesta oman rajoittuneisuutensa ja luonnonvaraisuutensa yläpuolelle, hän yrittää päinvastoin luoda sitä harhakuva, että kritiikin asiana olisi enää jokin

muu rajoittunut kritiikin muoto sen itsensä ulkopuolelta — vaikkapa 1700-luvun kritiikki — sekä *joukkojen* rajoittuneisuus. Vihdoin se ilmenee siten, että kun kriittisen teologin filosofisten premissien olemuksesta tehdään uusia löytöjä — kuten *Feuerbach* on tehnyt — kriittinen teologi esittää ne muka omina aikaansaannoksinaan. Tarkemmin sanoen hän teeskentelee tässä siten, että toisaalta sinkoaa näiden saavutusten tulokset, joita ei kykene itse kehittämään, *iskusanojen* muodossa filosofian yhä kahlitsevien kirjoittajien päälle. Toisaalta hän pystyy saavuttamaan tietoisuuden jopa omasta ylemmydestään näiden saavutusten rinnalla puolustelemalla Hegelin *dialektiikan* elementtejä, joita hän kaipaa vielä tämän dialektiikan kritiikiltä, joita hänelle ei vielä tarjota kriittisesti käytettäviksi ja joita hän ei nyt itse yritä saattaa eikä kykene saattamaan oikeaan suhteeseen kritiikin kanssa. Hän puolustelee niitä verhoamalla, kavalalla ja skeptisellä tavalla feuerbachilaista Hegelin dialektiikan kritiikkiä vastaan, puolustelee mm. välittävän todistuksen kategoriaa positiivisen, omasta itsestään alkavan totuuden kategoriaa vastaan, puolustelee salailevalla tavalla niitä Hegelin dialektiikalle *ominaisessa* muodossa. Teologisen kriitikon mielestä on näet aivan luonnollista, että filosofian *on* omalta puoleltaan *tehtävä* kaikki, jotta hän voisi *jaaritella* puhtaudesta, varmuudesta, täysin kriittisestä kritiikistä, ja hän kuvittelee itsensä *filosofian* todeksi *voittajaksi*, kun hän esimerkiksi *tuntee*, että Feuerbachilta puuttuu jokin Hegelin momentti. Teologinen kriitikko ei näet kykene etenemään tunteesta tietoisuuteen, niin paljon kuin hän harjoittaakin »*itsetajunnan*» ja »*hengen*» spiritualistista epäjumalanpalvontaa.>

Tarkkaan katsoen ei *teologinen kritiikki* loppujen lopuksi ole mitään muuta kuin vanhan *filosofisen* ja nimenomaan *Hegelin transsendenssin teologiseksi pilakuvaksi* vääristynyt huipentuma ja seuraus niin todellista edistysaskelta kuin se merkitsikin liikkeen alkuvaiheessa. Siitä kiinnostavasta oikeudenmukaisuudesta, millä historia on nyt määrännyt teologian, filosofian ainaisen aran kohdan, esittämään myös filosofian negatiivista hajoamista, ts. sen mätänemisprosessia, tästä historian Nemesiksestä esitän jossakin toisessa yhteydessä yksityiskohtaisen todistuksen.¹⁾

<Sen sijaan nähdään itse kehittelystäni, missä määrin *Feuerbachin* löydöt filosofian olemuksesta — ainakin *todistuksensa* osalta — yhä vielä tekivät tarpeelliseksi kriittisen tilinteon filosofisen dialektiikan kanssa.> [XL]

¹⁾ Marx toteutti aikeensa kohta Esipuheen kirjoittamisen jälkeen yhdessä Engelsin kanssa kirjoittamassaan teoksessa *Pyhä perhe eli kriittisen kritiikin kritiikkiä. Toim.*

[Ensimmäinen käsikirjoitus]

Työpalkka

[I] *Työpalkan* määrää kapitalistin ja työläisen välinen vihamielinen taistelu. Voitto menee väistämättä kapitalistille. Kapitalisti voi elää kauemmin ilman työläistä kuin tämä ilman kapitalistia. Kapitalistien liittoutuminen on vakiintunut ja tehokasta, työläisten liittoutuminen on kiellettyä ja sillä on kehnot seuraukset heille. Maanomistaja ja kapitalisti voivat sitä paitsi lisätä tuloihinsa yrittäjänvoiton, mutta työläinen ei saa teollisen ansionsa lisäksi enempää maanorkoa kuin pääomankorkoakaan. Siksi työläisten keskinäinen kilpailu on niin kovaa. Pääoman, maaomaisuuden ja työn eroaminen merkitsee siis ainoastaan työläiselle välttämätöntä, olennaista ja vahingollista eroa. Pääoman ja maaomaisuuden ei tarvitse jäädä tähän abstraktioon, kuten työläisen työn on jäätävä.

Pääoman, maaomaisuuden ja työn eroaminen on siis tuhoisa työläiselle.

Alhaisin ja ainoa välttämätön työpalkan taso on se, joka antaa työläiselle toimeentulon työn kestäessä ja johon on lisätty sen verran, että hän voisi ruokkia perheen ja että työläisrotu ei kuolisi sukupuuttoon. Smithin mukaan on tavanomaisena työpalkkana alhaisin palkka, joka on sovitettavissa yhteen »yksinkertaisen ihmisyyden» (simple humanité),¹⁾ nimittäin eläimellisen olemassaolon, kanssa.

Ihmisten kysyntä säätelee välttämättä ihmisten tuotantoa, kuten kaikkien muidenkin tavaroiden. Jos tarjonta on paljon kysyntää suurempi, niin osa työläisistä vajoaa kerjäläisen asemaan tai nälkäkuolemaan. Työläisen olemassaolo pelkistyy siis kaikkien muiden tavaroiden olemassaolon ehtoihin. Työläisestä on tullut tavara, ja hänelle on onneksi jos hän saa itsensä kaupatuksi. Ja kysyntä, josta työläisen elämä riippuu, riippuu rikkaiden ja kapitalistien oikusta. Jos tarjonnan määrä ylittää kysynnän, maksetaan yksi hinnan perusosista (voitto, maankorko, työpalkka) alle *hintatason*; osa tästä toiminnasta kääntyy siis toiseen suuntaan, ja niin markkinahinta painuu kohti luonnollista hintaa, keskipistettä. Mutta ensinnäkin pitkälle viedyn työnjaon vallitessa työläisen on kaikkein vaikeinta antaa työnsä ensi sijassa uusi suunta ja toiseksi haittavaikutus kohdistuu eniten häneen, koska hän on alistussuhteessa kapitalistiin nähden.

Markkinahinnan painuessa kohti luonnollista hintaa työläinen menettää siis eniten ja ehdottomasti. Ja juuri se, että kapitalisti kykenee antamaan pääomalleen toisen

¹⁾ Marx lainaa Adam Smithin kirjan *Kansojen varallisuus* J. Garnierin ranskannosta *Recherches sur la nature et les causes de la richesse des nations*, Pariisi 1802, 1. osa, s. 183. Kaikki seuraavat viittaukset Marx on tehnyt tähän painokseen. *Toim.*

suunnan, joko vie tietylle työalueelle rajoittuneen työläisen leivän tai pakottaa hänet alistumaan tämän kapitalistin kaikkiin vaatimuksiin.

[II] Markkinahinnan satunnaiset ja äkilliset heilahdukset kohdistuvat vähemmän maankorkoon kuin voitoksi ja työpalkaksi jakautuneisiin hinnan osiin, mutta vähemmän kuitenkin voittoon kuin työpalkkaan. Työpalkan noustessa yhdessä paikassa se pysyy *samana* toisessa ja *laskee* kolmannessa.

Työläisen ei tarvitse välttämättä voittaa kapitalistin voittaessa, mutta hän häviää välttämättä kapitalistin hävitessä. Niinpä työläinen ei voita silloin, kun kapitalisti pitää markkinahintaa luonnollista hintaa korkeampana tuotanto- tai kauppasalaisuuden monopolin tai kiinteistönsä edullisen sijainnin avulla.

Edelleen: *Työn hinnat ovat paljon kiinteämmät kuin elintarvikkeiden hinnat.* Usein ne ovat käänteisessä suhteessa. Kalliina vuotena työpalkka laskee työn kysynnän laskun johdosta, mutta nousee samalla elämisen tarvikkeiden kallistumisen johdosta. Se siis tasapainottuu. Kummassakin tapauksessa jokin määrä työläisistä menettää leipänsä. Halpoina vuosina työpalkka kasvaa kysynnän kasvun johdosta, mutta samalla pienenee elämisen tarvikkeiden hintojen halpenemisen johdosta. Se siis tasapainottuu.

Toinen haitta työläisille:

Eri ammattialojen työläisten työn hinnat vaihtelevat paljon enemmän kuin voitot erilaisilla pääomansijoitusaloilla. Työssä tulee esiin yksilöllisen toiminnan koko luontainen, henkinen ja sosiaalinen erilaisuus ja se palkitaan eri tavalla, kun taas kuollut pääoma pysyy aina samoissa urissa

ja välinpitämättömänä *todellisen* yksilöllisen toiminnan erikoisuuksien suhteen.

Ylipäänsä on pantava merkille, että työläisen ja kapitalistin kokiessa yhtäikaa menetyksiä työläinen kärsii ne olemassaolossaan, kapitalisti elottoman mammonansa voitossa.

Työläisen ei ole taisteltava ainoastaan ruumiillisista elämäntarpeistaan, vaan myös työn saamisesta, ts. mahdollisuudesta, keinoista tehdä työtä.

Tarkastelkaamme yhteiskunnan kolmea tärkeintä mahdollista olotilaa ja tutkikaamme työläisen asemaa kussakin niistä.

1. Kun yhteiskunta köyhtyy, työläinen kärsii eniten. Asia on näet siten, että vaikka työväenluokka ei voi voittaa niin paljon kuin omistajaluokka suotuisten yhteiskuntaolojen valitessa, niin »yhteiskunnan laskukautena ei mikään kärsi sen julmemmin kuin työväenluokka». ¹⁾

[III] 2. Tarkastelkaamme nyt yhteiskuntaa, jonka rikkaus kasvaa. Työläisen kannalta on ainoastaan tämä tilanne suotuisa. Tällöin alkaa kapitalistien keskinäinen kilpailu. Työläisten kysyntä ylittää näiden tarjonnan. Mutta:

Ensiksi: Työpalkan kasvu synnyttää *liikaponnistuksia* työläisten joukossa. Mitä enemmän he haluavat ansaita, sitä enemmän heidän on uhrattava aikaansa, luovuttava kaikesta vapaudesta ja tehtävä orjantyötä omistushimoa palvellen. Tällä he lyhentävät elinaikaansa. Tämä elämän lyheneminen merkitsee suotuisaa tilannetta työväenluokalle kokonaisuutena, sillä siten tarvitaan alati uutta tarjontaa. Tämän luokan täytyy aina uhrata osa itsestään, jotta se ei kokonaan tuhoutuisi.

¹⁾ Sitaatti Smithin teoksen 2. osan sivulta 162. *Toim.*

Edelleen: Milloin yhteiskunnan rikkaus kasvaa? Maan pääomien ja tulojen kasvaessa. Tämä on kuitenkin mahdollista ainoastaan

α) siten, että työtä kasataan runsaasti yhteen, sillä pääoma on kasattua työtä, siis siten, että työläiseltä otetaan pois yhä enemmän hänen työnsä tuotteita, että hänen oma työnsä on yhä suuremmassa määrin häntä vastassa vieraana omaisuutena ja että hänen olemassaolonsa ja toimintansa välineet keskittyvät yhä enemmän kapitalistien käsiin.

β) Pääoman kasautuminen lisää työnjakoa, työnjako lisää työläisten määrää; ja päinvastoin työläisten määrä lisää työnjakoa samoin kuin työnjako lisää pääomien kasautumista. Toisaalta tämän työnjaon edistyminen ja toisaalta pääomien kasautuminen, tekevät työläisen yhä riippuvaisemmaksi työstä ja lisäksi tietystä, hyvin yksipuolisesta, konemaisesta työstä. Samoin kuin hänet painetaan henkisesti ja ruumiillisesti koneeksi jolloin hän muuttuu ihmisestä abstraktiseksi toiminnaksi ja mahaksi, samoin hän tulee yhä riippuvaisemmaksi kaikista markkinahinnan heilahteluista, pääomien käytöstä ja rikkaiden oikusta. Pelkällä työnteolla [IV] elävän ihmisluokan kasvu voimistaa samanaikaisesti työläisten kilpailua ja siis laskee heidän hintaansa. Tämä työläisen asema saavuttaa tehdasjärjestelmässä huippukohtansa.

γ) Lisääntyvän hyvinvoinnin yhteiskunnassa voivat enää vain kaikkein rikkaimmat elää rahankorolla. Kaikkien muiden on joko harjoitettava liikeyritystä pääomallaan tai heitettävä se kauppaan. Näin siis pääomien välinen kilpailu lisääntyy, pääomien keskittyminen lisääntyy, suurkapitalistit saattavat pienet tuhoon, ja osa entisistä kapitalisteista

vajoaa työläisluokkaan. Tämän kasvun vaikutuksesta luokka kokee jälleen työpalkan laskun ja joutuu yhä suurempaan riippuvuuteen harvoista suurkapitalisteista. Koska kapitalistien luku on vähentynyt, näiden kesken ei enää juuri ilmene kilpailua työläisistä ja koska työläisten luku on lisääntynyt, on näiden keskinäinen kilpailu tullut entistä suuremmaksi, luonnottomammaksi ja väkivaltaisemmaksi. Siksi osa työväenluokasta vajoaa kerjäläisyyteen ja nälkäkuolemaan yhtä väistämättömästi kuin osa keskisuurista kapitalisteista vajoaa työläisten asemaan.

Siis työläisen kannalta suotuisimmassakin yhteiskunnallisessa tilassa on työläisen väistämättömänä osana liikainainen työnteko ja varhainen kuolema, vajoaminen koneeksi, pääoman orjaksi sen kasautuessa vaarallisella tavalla häntä vastaan, ja edelleen uusi kilpailu sekä osalle työläisistä nälkäkuolema tai kerjäläisyys.

[V] Työpalkan kohoaminen herättää työläisessä kapitalistien rikastumishimon, mutta hän voi tyydyttää sen ainoastaan uhraamalla henkisen olemuksensa ja ruumiinsa. Palkan kohoamisen edellytyksenä ja seurauksena on pääoman kasautuminen; tämä siis tekee työn tuotteen yhä vieraammaksi työläiselle. Samoin työnjako tekee hänet yhä yksipuolisemmaksi ja riippuvaisemmaksi, sillä se johtaa paitsi ihmisten, myös koneiden kilpailuun. Koska työläinen on vajonnut koneeksi, hän voi saada koneen kilpailijakseen. Lopuksi samoin kuin pääoman kasautuminen lisää teollisen työn ja siis myös työläisten määrää, samoin sama työn määrä tuottaa tämän kasautumisen vaikutuksesta *suuremman määrän tuotteita*, mikä vie liikatuotantoon ja

päätyy siihen, että suuri osa työläisistä menettää työnsä tai heidän palkkansa supistuu vaivaisimnaan minimiin.

Tällaiset ovat seuraukset työläiselle suotuisimmasta yhteiskunnallisesta tilasta, nimittäin *kasvavan, lisääntyvän* rikkauten tilasta.

Mutta tämän kasvuvaiheen on viimein sentään saavutettava lakipisteensä. Mikä on silloin työläisen asema?

3. »Maassa, joka on saavuttanut rikkauten suurimman mahdollisen täydellisyyden, olisivat molemmat — työpalkka sekä pääomankorko — ilmeisestikin hyvin alhaiset. Työläisten kilpailu työstä olisi väistämättä niin kova, että se painaisi työpalkat siihen mikä juuri ja juuri riittäisi työläisjoukon ylläpitoon, ja koska maa olisi jo täyteen kansoitettu, tämä määrä ei voisi kasvaa yhtään.»¹⁾

Liikamäärän olisi kuoltava.

Siis yhteiskunnan tilan taantuessa työläisiä kohtaa kasvava kurjuus, sen edistyessä kurjuus lisäseurauksineen, ja mahdollisimman pitkälle kehittyneessä tilassa, pysyvä kurjuus.

[VI] Koska Smithin mukaan yhteiskunta ei kuitenkaan ole onnellinen enemmistön kärsiessä, ja yhteiskunnan rikkain tila kuitenkin johtaa enemmistön näin kärsimään ja koska talousjärjestelmä (yksityisedulle perustuva yhteiskunta ylipäätään) johtaa tähän rikkaimpaan tilaan, niin yhteiskunnan *onnettomuus* on siis talousjärjestelmän päämääränä.

Työläisen ja kapitalistin suhteessa on vielä pantava merkille, että työajan kokonaismäärän väheneminen enemmän kuin korvaa työpalkan nousun kapitalistille ja että

¹⁾ Sitaatti Smithin teoksen 1. osan sivulta 193. *Toim.*

työpalkan nousu ja pääomankoron kasvu vaikuttavat tavaroitten hintaan kuten vastaavasti yksinkertainen korko ja koronkorko.¹⁾

Asettukaamme nyt kokonaan kansantaloustieteilijän näkökannalle ja verratkaamme työläisen teoreettisia ja käytännöllisiä vaatimuksia sellaisina kuin kansantaloustieteilijä ne esittää.

Hän kertoo meille, että alun perin ja työn käsitteen mukaan työn *koko tuote* kuuluu työntekijälle. Mutta samalla hän kertoo meille, että todellisuudessa työläiselle tulee pienin ja kaikkein välttämättömin osa tuotteesta, vain sen verran kuin tarvitaan jotta hän on olemassa — ei ihmisenä, vaan työläisenä — ja että hän jatkaa, ei ihmiskuntaa, vaan työläisten orjaluokkaa.

Kansantaloustieteilijä kertoo meille, että kaikki ostetaan työllä eikä pääoma ole mitään muuta kuin kasattua työtä, mutta samalla hän sanoo meille: työläinen on kaukana siitä että pystyisi ostamaan kaikkea, mutta joutuu kuitenkin myymään itsensä ja ihmisyytensä.

Kun toimettoman maanomistajan maankorko kohoaa enimmäkseen kolmannekseen maan tuotteesta ja liiketoimintaa harjoittavan kapitalistin voitto jopa rahankoron kaksinkertaiseen määrään asti, niin työläisen ansionlisä on parhaassa tapauksessa sen suuruinen, että hänen neljästä lapsestaan kahden täytyy riutua nälkään ja kuolla.

¹⁾ *Koronkorko* on sekä pääoman alkuperäisestä suureesta että sen tietyn ajan kuluessa tapahtuneesta lisäyksestä perittävä korko. Näin ollen alkuperäinen korko kasvaa geometrisen sarjan tavoin, esimerkiksi $2 \times 2 = 4 \times 2 = 8 \times 2 = 16 \dots$ *Toim.*

[VII]¹⁾ Kun kansantaloustieteilijöiden mukaan työ on ainoa tapa, jolla ihminen lisää luonnontuotteen arvoa, kun työ on hänen toiminnallinen omaisuutensa, niin saman kansantaloustieteen mukaan maanomistaja ja kapitalisti, jotka näissä ominaisuuksissaan ovat pelkkiä etuoikeutettuja ja laiskoja jumalia, ovat kaikkialla työläisen yläpuolella ja sanelevat hänelle lakeja.

Kun kansantaloustieteilijöiden mukaan työ on olioiden ainoa muuttumaton hinta, niin mikään ei ole sen sattumanvaraisempi, mikään ei ole alttiina sen suuremmille heilahduksille kuin työn hinta.

Kun työnjako lisää työn tuottovoimaa, yhteiskunnan rikkautta ja hienostumista, niin samaan aikaan se köyhdyttää työläisen ja muuttaa hänet koneeksi. Kun työ aiheuttaa pääomien kasautumista ja siten kasvavaa hyvinvointia yhteiskunnassa, niin samalla se tekee työläisen yhä riippuvaisemmaksi kapitalistista, työntää hänet kovempaan kilpailuun, pakottaa hänet liikatuotannon uuvutusajoon, jota seuraa vastaava lamautuminen.

Kansantaloustieteilijöiden mukaan työläisen etu ei koskaan ole vastakkainen yhteiskunnan edulle, mutta yhteiskunta on aina ja väistämättä työläisen etua vastassa.

Kansantaloustieteilijöiden mukaan työläisen etu ei ole koskaan vastakkain yhteiskunnan etujen kanssa 1. siksi että työajan lyheneminen enemmän kuin korvaa työpalkan nousun, ja tämä tulee muiden yllä esitettyjen syiden lisäksi, sekä 2. siksi että yhteiskunnan ollessa kyseessä koko

¹⁾ Ensimmäisen käsikirjoituksen VII sivulla Marx toisin kuin muilla sivuilla tarkastelee työpalkka-aihetta kaikilla kolmella palstalla. Sivulla VIII Marx esittää kaksi aihetta: vasemmalla palstalla työpalkkaa ja oikealla pääomavoittoa. *Toim.*

bruttotuote on nettotuote ja nettotuotteella on merkitystä vain yksityisen ihmisen ollessa kyseessä.

Mutta se että itse työ on paitsi nykyisissä olosuhteissa myös ylipäätään, sikäli kuin sen tarkoituksena on pelkkä rikkauten lisääminen, että itse työ — se toistettakoon — on vahingollista ja turmiollista, tämä seuraa kansantaloustieteilijöiden tietämättä heidän kehitelmistään.

* *
 *
 *

Käsitteensä mukaan maankorko ja pääomanvoitto ovat *vähennyksiä* työpalkasta. Mutta todellisuudessa työpalkka on vähennys, jonka maa ja pääoma sallivat tulla työläisen osaksi, työn tuotteen myönnytys työn tekijälle, työlle.

Yhteiskunnan ollessa laskusuuntauksessa työläinen kärsii raskaimmin. Rasituksensa erikoisesta raskaudesta hän saa kiittää asemaansa työläisenä, mutta rasituksesta ylipäätään yhteiskuntarakennetta.

Mutta yhteiskunnan ollessa noususuuntauksessa on työläisen tuho ja köyhtyminen hänen työnsä sekä hänen tuottamansa rikkauten tuotetta. Kurjuutta, joka siis johtuu itse nykyisen työn *olemuksesta*.

Yhteiskunnan rikkain tila — ihanne, joka kuitenkin likimäärin saavutetaan ja joka ainakin on sekä kansantaloustieteen että porvarillisen yhteiskunnan päämääränä — merkitsee *pysyvää kurjuutta* työläisille.

On itsestään selvää, että kansantaloustiede tarkastelee *proletaaria*, ts. ilman pääomaa ja maankorkoa, puhtaasti työstä ja lisäksi yksipuolisesta, abstraktisesta työstä elävää

yksilöä, ainoastaan *työläisenä*. Tästä johtuen kansantaloustiede voi esittää väitteen, että työläisen täytyy samoin kuin kaikkien muidenkin juhtien hankkia sen verran, että pystyy tekemään työtä. Kansantaloustiede ei tarkastele proletaaria silloin kun tämä ei tee työtä, ihmisenä, vaan jättää tällaisen tarkastelun rikosoikeudelle, lääkäreille, uskonnolle, tilastotaulukoille, politiikalle ja köyhäinhoitajalle.

Nouskaamme nyt kansantaloustieteen tasolta ja otta-
kaamme tähänastisesta, miltei kansantaloustieteilijöiden sanoilla esitetystä kehittelystä vastattavaksi kaksi kysymystä.

1. Mikä merkitys on ihmiskunnan kehityksessä sillä, että suurin osa ihmiskunnasta alennetaan tällä tavoin abstraktiseen työhön?

2. Mitä virheitä tekevät ne en détail¹⁾ uudistajat, jotka haluavat joko *korottaa* työpalkkaa ja sillä parantaa työväenluokan asemaa tai pitävät samapalkkaisuutta (kuten Proudhon) yhteiskunnallisen vallankumouksen tavoitteena?

Työ esiintyy kansantaloustieteessä ainoastaan *ansio-toimen muodossa*.

* * *

*

[VIII] »Voidaan väittää, että sellaiset työalat, jotka vaativat erityistaipumuksia ja pitempää koulutusta, ovat kokonaisuutena tulleet paremmin palkatuiksi. Suhteessa tähän on palkka mekaanisesta yksitoikkoisesta toiminnasta, johon kuka tahansa voidaan koulua nopeasti ja helposti, puolestaan laskenut kilpailun kiristyessä, kuten

¹⁾ — yksityiskohtien. *Toim.*

sen väistämättä täytyikin laskea. Ja juuri *tämä* työn laji on selvästi yleisin työjärjestelmän nykyvaiheessa. Kun siis ensimmäisen kategorian työläinen ansaitsee nyt seitsemän kertaa niin paljon ja toisen kategorian työläinen yhtä paljon kuin vaikkapa 50 vuotta sitten, niin molemmat ansaitsevat tosin *keskimääräisesti* 4 kertaa enemmän kuin aikaisemmin. Mutta kun ensimmäiseen työn kategoriaan kuuluu jossakin maassa vain tuhat ja toiseen kategoriaan miljoona ihmistä, eivät 999 000 ihmisen olot ole paremmat kuin 50 vuotta sitten, vaan ne ovat huonommat, koska välttämättömyystarvikkeiden hinnat ovat samanaikaisesti nousseet. Ja tällaisilla pinnallisilla *keskiarvolaskelmilla* yritetään pettää itseä suurimman väestöluokan suhteen. Sitä paitsi *työpalkan* suuruus on vain yksi tekijä *työläisen ansioita* arvioitaessa, sillä ansioita mitattaessa on vielä niiden taattu jatkuvuus otettava olennaisena osana huomioon eikä tästä voida ylipäänsä lainkaan puhua niin sanotun vapaan kilpailun anarkian ja siihen liittyvien toistuvasti uusiutuvien heilahdusten ja lamaannusten vallitessa. Viimein on vielä pidettävä silmällä sekä aikaisemmin että tällä hetkellä yleisesti noudatettua *työaikaa*. Tämä on kuitenkin noussut Englannissa viimeisten 25 vuoden aikana, siis juuri siitä lähtien kun työtä säästävät koneet otettiin käyttöön puuvillateollisuudessa, yrittäjien voitonhalusta johtuen [IX] 12-16 tuntiin päivässä. Yhdessä maassa ja yhdellä teollisuuden alalla tapahtuneen työpäivän pidentymisen täytyi tulla enemmän tai vähemmän voimaan myös muualla, tunnustetaanhan kaikkialla yhä rikkaille rajoittamaton oikeus riistää köyhiä.» (*Schulz. »Bewegung der Production», s. 65*).¹⁾

»Mutta vaikka olisikin totta eikä valhetta, että *kaikkien* yhteiskuntaluokkien keskiansiot olisivat kasvaneet, ovat ansioiden erot ja *suhteelliset* erotukset silti voineet kasvaa ja tästä johtuen ovat rikkauden ja köyhyyden vastakohtat voineet tulla kärjistyneempänä esiin. Sillä juuri *siksi*, että kokonaistuotanto kasvaa, ja samassa mitassa kuin näin tapahtuu, lisääntyvät myös

¹⁾ Wilhelm Schultz. *Die Bewegung der Production. Ene geschichtlich-statistische Abhandlung zur Grundlegung einer neuen Wissenschaft des Staats und der Gesellschaft* (Tuotannon kehitys. Historiallis-tilastollinen tutkimus uuden valtio- ja yhteiskuntatieteen perustamiseksi), Zürich ja Winterthur 1843. *Toim.*

tarpeet, halut ja vaatimukset, ja *suhteellinen* köyhyys voi siis lisääntyä samalla kun *absoluuttinen* köyhyys vähenee. Samojedi ei ole köyhä elässään traanista ja pilaantuneista kaloista, koska hänen suljetussa yhteiskunnassaan kaikilla on samat tarpeet. Mutta *kehittyvässä valtiossa*, joka on vaikkapa kymmenvuotiskauden aikana lisännyt kokonaistuotantoaan kolmanneksella suhteessa väkilukuun, työläinen, joka ansaitsee yhtä paljon kuin 10 vuotta aikaisemmin, ei ole pysynyt yhtä varakkaana, vaan on köyhtynyt kolmanneksella.» (mts. 65, 66.)

Mutta kansantaloustiede tuntee työläisen ainoastaan työjuhtana, elämäntarpeiltaan kaikkein niukimpaan tyipistetynä elukkana.

»Jotta kansa voisi kehittyä henkisesti vapaammin, se ei saa enää jäädä ruumiillisten tarpeittensa orjuuteen, ei saa olla enää ruumiin orja. Sille on jäätävä ennen kaikkea aikaa voidakseen luoda ja nauttia myös henkisesti. Edistysaskelet työn organismissa hankkivat tätä aikaa. Sen sijaan nykyään, uusien käyttövoimialajien ja parannetun koneistuksen aikana yksi ainoa puuvillatehtaan työläinen tekee usein saman työn kuin aikaisemmin 100, jopa 250-350 työläistä. Samanlaisia seurauksia on kaikilla tuotannon aloilla alistettaessa ulkoisia luonnonvoimia yhä enemmän osallistumaan ihmistyöhön. [X] Jos jonkin aineellisten tarpeiden erän tyydyttäminen vaati aikaisemmin tietyn määrän aikaa ja ihmisvoimaa ja tämä on myöhemmin vähentynyt puoleen, niin samalla on henkisen luomisen ja nauttimisen liikkumavara vastaavasti laajentunut ilman että aineellinen hyvinvointi on menettänyt mitään. Mutta sokean, epäoikeudenmukaisen sattuman arvanheitto ratkaisee vielä myös sen, miten jaetaan se saalis, jonka otamme vanhalla Kronokselta hänen omalla alueellaan. Ranskassa on laskettu, että tuotannon nykyisessä vaiheessa riittäisi keskimäärin 5-tuntinen työpäivä kutakin työkykyistä kohti tyydyttämään yhteiskunnan kaikki aineelliset intressit... Huolimatta koneistuksen täydellistymisen tuomasta ajan säästöstä on tehtaiden orjatyön kesto vain pidentynyt suuren väestönsosan kohdalta.» (mts. 67, 68.)

»Siirtyminen pois yhteenkootusta käsityöstä edellyttää tämän käsityön pirstomista yksinkertaisiin osatoimintoihinsa. Mutta ensiksi tulee näistä samanlaisina toistuvista työvaiheista vain *yksi osa* koneiden tehtäväksi, osa sen sijaan ihmisten tehtäväksi. Asian luonteesta johtuen ja yhtäpitävien kokemusten mukaan on tällainen muuttumattoman yksitoikkoinen toiminta yhtä haitallista mielelle kuin ruumiillekin; ja niinpä tässä koneistuksen *yhdistämisessä* pelkkään työn jakamiseen yhä useampien ihmiskäsien kesken täytyy tulla ilmi myös kaikki ne haitat, joita työnjaolla on. Haitat ilmenevät muun muassa tehdastyöläisten suuremmassa kuolleisuudessa... [XI] Huomiota ei ole kiinnitetty.. siihen suureen eroon, missä määrin ihmiset tekevät työtä koneiden *avulla* ja missä määrin *koneina*.» (mts. 69.)

»Mutta kansojen tulevaisuudessa ovat koneissa vaikuttavat sokeat luonnonvoimat meidän orjiamme.» (mts. 74.)

»Englannin kehrutehtaissa on työssä ainoastaan 158 818 miestä sekä 198 818 naista. Lancasterin kreivikunnan puuvillatehtaissa on kutakin 100 työmiestä kohti 103 naista ja Skotlannissa jopa 209. Englannissa Leedsin pellavatehtaissa on laskettu olevan 100 miespuolista työläistä kohti 147 naispuolista, Drudenissa sekä Skotlannin itärannikolla peräti 280. Englannin silkkithtaissa on runsaasti naistyöläisiä, suurempaa ruumiinvoimaa vaativissa villatehtaissa on enemmän miehiä. Myös Pohjois-Amerikan puuvillatehtaissa oli vuonna 1833 18 593 miehen ohella työssä peräti 38 927 naista. Työn organismissa tapahtuneet muutokset ovat siis laajentaneet ansiotyön piiriä naissukupuolen kohdalla... Naisten asema on tullut taloudellisesti itsenäisemmäksi... eri sukupuolten sosiaaliset olot ovat lähentyneet toisiaan.» (mts. 71, 72.)

»Englannin höyry- ja vesikäyttöisissä kehräämöissä oli työssä vuonna 1835: 8-12 -vuotiaita lapsia 20 558, 12-13 -vuotiaita 35 867 sekä 13-18 -vuotiaita 108 208... Mekaniikan uudet edistysaskelet vaikuttavat tosin epäkohdan vähittäiseen poistamiseen siirtämällä [XII] kaikki yksitoikkoiset tehtävät yhä enemmän pois ihmisiltä. Mutta näiden nopeiden edistysaskelten tiellä on juuri se seikka, että kapitalistit voivat anastaa — ja sitä paitsi helpommin ja halvemmalla — alempien luokkien ja niihin kuuluvien lastenkin voimat

käyttämällä ja kuluttamalla niitä loppuun mekaniikan apuvälineiden sijasta.» (mts. 70, 71.)

»Lordi Brougham kehottaa työläisiä: 'Tulkaa kapitalisteiksi!' Siinä on... se paha, että miljoonat kykenevät hankkimaan niukan toimeentulon ainoastaan rasittavalla, ruumiillisesti tuhoavalla, moraalisesti ja henkisesti surkastavalla työllä; että heidän on jopa pidettävä onnenaan sitä onnettomuutta, että ovat löytäneet *tällaista* työtä.» (mts. 60.)

»Omistamattomien on eläkkeeseen siis pakko ryhtyä omistajien palvelukseen; ts. riippuvaisiksi heistä.» (*Pecqueur*. »*Théorie nouvelle d'économie soc. etc.*», s. 409.¹⁾)

»*Palvelusväki — elatus; työläiset — työpalkka; virkamiehet — palkka tai palkkaedut.*» (mts. 409, 410.)

»Vuokrata työnsä», »lainata työnsä korkoa vastaan», »tehdä työtä muiden sijasta.»

»Vuokrata työn aines», »lainata työn aines korkoa vastaan», »antaa muiden tehdä työtä sijastaan.» (mts. [411].)

[XIII] »Tämä talousjärjestelmä tuomitsee ihmiset niin alhaisiin tehtäviin, niin lohduttomaan ja katkeraan alennukseen, että villi-ihmisten tila näyttää siihen verrattuna ruhtinaalliselta.» (mts. 417-418.)

»Omistamattomien kaikinpuolinen prostituutio.» (s. 421-422.) Lumpunkerääjä.

Ch. Loudon esittää teoksessaan »*Solution du problème de la population etc.*», Pariisi 1842,²⁾ Englannin prostituoitujen määräksi 60 000-70 000. Hyveellisyydeltään epäilyttävien naisten ryhmä esitetään yhtä suureksi (s. 228).

»Näiden onnettomien kadun olentojen keskimääräinen ikä synnin tiellä on noin kuusi tai seitsemän vuotta. Jos

¹⁾ Constantin Pecqueur. *Théorie nouvelle d'économie sociale et politique, ou Études sur l'organisation des sociétés* (Sosiaalisen ja poliittisen taloustieteen uusi teoria eli tutkimus yhteiskuntajärjestyksestä), Pariisi 1842. *Toim.*

²⁾ Charles Loudon. *Solution du problème de la population et de la subsistance* (Väestön asutus- ja elintarvikeongelman ratkaisu), Pariisi 1842. *Toim.*

prostituotujen määrä pysyy 60–70 tuhattena, on kuningaskunnassa vähintään 8–9 tuhannen naisen vuosittain antauduttava tähän likaiseen ammattiin, mikä merkitsee päivittäin noin 24 uutta uhria eli keskimäärin yhtä joka tuntia kohti; jos sama lukusuhte vallitsee koko maapallolla, näitä onnettomia täytyy sen mukaan olla pysyvästi puolitoista miljoonaa.» (mts. 229.)

»Kurjalisto lisääntyy yhdessä kurjuutensa kanssa, ja puutteen äärirajalla tungeksii suurin määrä ihmisolentoja kiistelemässä oikeudesta kärsiä... Vuonna 1821 oli Irlannin väkiluku 6 801 827 henkeä. Vuonna 1831 se oli kohonnut 7 764 010 henkeen, tämä merkitsee 14 prosentin kasvua kymmenessä vuodessa. Vauraimman maakunnan Leinsterin väestö on lisääntynyt vain 8 % kun taas Connachtissa, köyhimmässä maakunnassa, kasvu oli 21 %. (Otteita Englannissa julkaistuista Irlantia koskevista parlamentin tutkimuksista. Wien 1840.)» (Buret. »De la misère etc.», 1. osa, s. 36, 37.¹⁾)

Kansantaloustiede tarkastelee työtä abstraktisesti esineenä; »työ on tavara»; jos hinta on korkea, tavara on hyvin haluttua; jos hinta on alhainen, sitä on runsaasti tarjolla; »tavarana työn on laskettava hinnaltaan yhä enemmän»; tähän pakottaa osaksi kapitalistin ja työläisen kilpailu; osaksi työläisten keskinäinen kilpailu.

»Työväestön, työn myyjän, on pakko tyytyä pienimpään osaan tuotteesta... Onko teoria työstä tavarana jotain muuta kuin peitellyn orjuuden teoria?» (mts. 43.) »Miksi työssä siis on nähty ainoastaan vaihtoarvo?» (mts. 44.) Suuret työpajat ostavat mieluiten naisten ja lasten työtä, koska se maksaa vähemmän kuin miesten työ (mt.) »Työläinen ei ole vapaan myyjän asemassa niihin nähden, jotka häntä käyttävät... kapitalistit ovat aina vapaita käyttämään työtä, ja työläiset ovat aina pakotettuja myymään sitä. Työn arvo tuhoutuu kokonaan, ellei työtä myydä joka hetki. Toisin kuin todelliset tavarat, työtä ei voi enempää kasata kuin säästääkään.

¹⁾ Eugène Buret. *De la misère des classes laborieuses en Angleterre et en France* (Englannin ja Ranskan työväenluokan kurjuudesta), Pariisi 1840. Toim.

[XIV] Työ on elämä, ja ellei elämää vaihdeta joka päivä elintarvikkeisiin, se kärsii ja tuhoutuu pian. Jotta ihmisen elämä olisi tavara, täytyy siis hyväksyä orjuus.» (mts. 49–50.)

Jos työ siis on tavara, niin se on ominaisuuksiltaan mitä onnettomin tavara. Kuitenkaan työ ei ole edes kansantaloustieteen perusväittämienkään mukaan tavara, koska se ei ole »*vapaan kaupankäynnin vapaa tulos.*» [mts. 50.] Nykyinen taloudellinen vallanpito

»painaa samalla työn hinnan ja siitä maksetun korvauksen alas; se tekee täydelliseksi työläisen ja alentaa ihmisen», (mts. 52–53.) »Teollisuudesta on tullut sotaa ja kaupasta peliä.» (mts. 62.)

»Puuvillan käsittelyssä käytettävät koneet edustavat (Englannissa) yksinään 84 000 000 käsityöläistä.» (mts. 193.)

Tähän saakka teollisuus on ollut valloitus sodan tilassa,

»se on haaskannut armeijanaan olevien ihmisten elämää yhtä kylmäverisesti kuin suuret valloittajat. Sen päämääränä oli rikkauden omistaminen eikä ihmisten onni.» (*Buret*, mts. 20.) »Kun näiden etujen» (ts. taloudellisten) »annetaan olla vapaasti oloissaan, niiden täytyy... väistämättä joutua ristiriitaan keskenään; niiden ainoa sovintotuomari on sota, ja sodan ratkaisut tuovat toiselle tappion ja kuoleman ja toiselle voiton... Tiede etsii järjestystä ja tasapainoa tässä vastakkaisten voimien selkkauksessa: sen käsityksen mukaan *jatkuva sota* on ainoa keino rauhan saavuttamiseksi; tämän sodan nimenä on kilpailu.» (mts. 23.)

»Jotta teollista sotaa voitaisiin käydä menestyksellisesti, tarvitaan suuria armeijoita, joita voitaisiin koota yhteen paikkaan ja tuhota yllin kyllin. Tämän armeijan sotilaat eivät kärsi heille sälytettyjä rasituksia sen enempää uskollisuudesta kuin velvollisuudentunnostakaan, vaan ainoastaan välttääkseen nälän kovan uhkan. Heissä ei ole sen enempää kiintymystä

kuin kiitollisuuttakaan esimiehiään kohtaan. Näitä ei puolestaan liitä alaisiinsa mikään hyväntahtoisuuden tunne, he eivät tunne näitä ihmisinä, vaan ainoastaan tuotannon välineinä, joiden on luotava mahdollisimman paljon tuloja ja aiheutettava mahdollisimman vähän menoja. Tämä yhä ahtaammalle ahdistettu työväestö ei ole vailla huolta edes sikäli, että sille annettaisiin aina työtä; sen kokoon kutsunut teollisuus antaa sen elää vain tarvitessaan sitä, ja heti kun teollisuus voi luopua työläisistä, se hylkää heidät uhraamatta asialle ajatus-takaan; ja työläisten on tarjottava persoonansa ja voimansa siitä hinnasta, joka heille suostutaan maksamaan. Mitä enemmän aikaa vaativaa, mitä tuskallisempaa ja vastenmielisempää heille annettu työ on, sitä vähemmän heille maksetaan. On niitä, jotka tehtyään 16 tuntia työtä päivässä jatkuvan rasiituksen alaisina saavat tuskin ostetuksi oikeuden olla kuolematta.» (mts. 68, 69.)

[XV] »Meillä on se vakaumus... jonka jakavat käsin-kutojien tilanteesta parlamenttitutkimuksen tehneet, että suuret teollisuuskaupungit menettäisivät lyhyessä ajassa työväestönsä, elleivät ne jatkuvasti saisi ympäröivältä maaseudulta katkeamatonta terveiden ihmisten, tuoreen veren virtaa.» (mts. 362.)

Pääomanvoitto¹⁾

1. Pääoma

[I] 1. Mihin perustuu *pääoma*, ts. vieraan työn tuotteiden yksityisomistus?

»Ellei itse pääoma palaudu varkaudeksi ja kavallukseksi, niin se tarvitsee joka tapauksessa yhteistyötä

¹⁾ Alkuperäistekstissä tätä kategoriaa tarkoittavat eri termit: Profit des Kapitals, Gewinn der Kapitalien, Gewinn des Kapitals, Gewinn ym. *Toim.*

lainsäädännöltä pyhittääkseen perinnän.» (Say. 1. osa, s. 136, alaviite.¹⁾)

Kuinka tullaan tuotannollisen peruspääoman omistajaksi?
Kuinka tullaan näiden peruspääomien avulla luotujen tuotteiden omistajaksi?

Positiivisen oikeuden kautta. (Say. 2. osa, s. 4.)

Mitä saavutetaan pääomalla, esim. kun peritään suuri omaisuus?

»Se, joka perii suuren omaisuuden, ei sillä välttämättä saa tai peri poliittista valtaa. Se valta, jonka kyseinen omaisuuden omistus välittömästi ja suoraan hänelle antaa, on *valtaa ostaa*, tiettyä valtaa määrätä kaikesta työstä tai kaikesta työn tuotteista, jotka ovat kyseisenä ajankohtana markkinoilla.» (Smith. 1. osa, s. 61.)2)

Näin ollen pääoma on *hallintovaltaa* työhön ja sen tuotteisiin nähden. Kapitalistilla on tämä valta, ei henkilökohtaisten tai inhimillisten ominaisuuksiensa vuoksi, vaan sikäli kuin hän on pääoman *omistaja*. Hänen valtanaan on hänen pääomansa valta *ostaa*, mitä mikään ei voi vastustaa.

Jäljempänä me näemme ensiksikin, kuinka kapitalisti hallitsee pääomansa avulla työtä, sekä toiseksi sen, kuinka pääomalla kuitenkin on valtaa hallita itse kapitalistiakin.

Mitä on pääoma?

»Tietty määrä käytettäväksi *koottua* ja varastoitua *työtä*.» (Smith. 2. osa, s. 312.)

¹⁾ Jean Baptiste Say. *Traité d'économie politique* (Kansantaloustieteen tutkielma), 3. painos, Pariisi 1837. *Toim.*

²⁾ Lainatessaan Adam Smithin teosta *Kansojen varallisuus* Marx on käyttänyt teoksen ranskannosta, mistä hän on itse saksantanut lainaukset. Koska ranskantajalta on jäänyt tekstiin paikoin epätarkkuuksia, on kaikki lainaukset verrattu Smithin englanninkieliseen alkutekstiin ja suoranaiset virheet korjattu. *Suom.*

Pääoma on *kasattua työtä*.

2. Jokainen maan ja teollisuustyön tuotteiden kasautuma on peruspääoma, *rahasto [fonds stock]*. Rahastoa sanotaan *pääomaksi* ainoastaan silloin kun se tuo omistajalleen tuloa eli voittoa. (*Smith. 2. osa, s. 191.*)¹⁾

2. Pääomanvoitto

»Pääomanvoitto eli *-tulo* on kokonaan erilainen kuin työpalkka. Ero tulee ilmi kahdella tavalla: ensiksi pääomanvoitot säätelee sijoitetun pääoman arvo, vaikka erilaisten pääomien valvontaan ja ohjaamiseen olisikin käytetty yhtä paljon työtä. Sitä paitsi tämä työ annetaan suurissa yrityksissä kokonaan jollekin pääkirjanpitäjälle, jonka palkka ei ole missään suhteessa [II] hänen hoitamansa pääoman määrään.» Ja vaikka omistajan työ supistuu tässä melkein olemattomiin, hän vaatii silti voittoa suhteessa pääoman määrään. (*Smith. 1. osa, s. 97-99.*)

Miksi kapitalisti vaatii tätä suhdetta voiton ja pääoman välille?

»Hänellä ei olisi mitään *etua* työläisten ottamisesta työhön, ellei hän voisi odottaa saavansa heidän työnsä tuotteen myymisestä enemmän kuin mikä riittää palauttamaan hänen työpalkkoina etukäteen käyttämänsä pääoman», eikä hänellä olisi *etua* suuren pääoman käyttämisestä pienen sijasta elleivät hänen voittonsa suhteutuisi hänen pääomansa määrään. (*Smith. 1. osa, s. 96, 97.*)

Kapitalisti hankkii siis voittoa ensiksi työpalkoista, toiseksi ennakkolta maksetuista raaka-aineista.

¹⁾ Koko tämän kappaleen Smithin kirjaan *Kansojen varallisuus* on lisännyt ranskantaja J. Garnier. *Toim.*

Mikä suhde voitolla sitten on pääomaan?

Jos työpalkkojen yleisen keskitason toteaminen tietyllä paikkakunnalla tiettyinä ajankohtana on jo vaikeaa, niin vielä vaikeampaa on määritellä pääomanvoitot. Kapitalistien tavaroiden hinnanmuutos, hänen kilpailijoittensa ja asiakkaittensa hyvä tai huono onni, tuhannet muut sattumat, jotka voivat kohdistua tavaroihin kuljetuksen ja varastoinnin aikana — kaikki nämä aiheuttavat voitoissa vaihtelua päivästä toiseen, melkein pä tunnista toiseen. (*Smith*. 1. osa, s. 179, 180.) Vaikka onkin mahdollista määritellä täsmällisesti pääomanvoittoja, niistä voidaan kuitenkin saada jonkinlainen käsitys *rahankoron* perusteella. Aina kun rahan käytöllä voidaan ansaita paljon, sen käytöstä maksetaan paljon; aina kun sillä voidaan ansaita vähän, siitä maksetaan vähän. (*Smith*. 1. osa, s. 181.) »Se suhde, mikä yleisen korkotason pitäisi säilyttää puhtaan voiton tasoon, vaihtelee pakosta voiton kasvaessa tai pienentyessä. Isossa-Britanniassa pidetään kaksinkertaista voittoa *kunniallisena, kohtuullisena, järkevänä voittona* (un profit honnête, modéré, raisonable), kuten kauppiaat sanovat, mikä ilmaus ei merkitse mitään muuta kuin *keskimääräistä ja tavanomaista voittoa*.» (*Smith*. 1. osa, s. 198.)

Mikä on *alhaisin* voiton taso? Mikä on *korkein*?

»Tavanomaisten pääomanvoittojen *alhaisimpana tasona* täytyy aina olla *vähän enemmän* kuin tarvitaan korvaamaan ne satunnaiset tappiot, joille kaikki pääoman käyttö on alttiina. Ainoastaan tämä ylijäämä on puhdasta eli nettovoittoa». Sama pitää paikkansa alimmasta korkokannasta. (*Smith*. 1. osa, s. 196.)

[III] *Korkeimpana tasona*, jolle tavanomaiset voitot voivat nousta, on se, joka useimpien tavaroiden hinnoissa *nielee koko maankoron* ja supistaa luovutetun tavaran sisältämän työpalkan alimmalle tasolle, pelkkään työntekijän elatukseen työn kestäessä. Työntekijää täytyy aina tavalla tai toisella elättää niin kauan kuin häntä vaaditaan tekemään työtä; maankorko voi hävitä kokonaan. Esimerkki: Itä-Intian kauppakompanian työntekijät Bengalissa. (*Smith*. 1. osa, s. 197, 198.)

Paitsi kaikkia niitä vähäisen kilpailun suomia etuja, joita kapitalisti saa tässä tapauksessa *käyttää hyväkseen*, hän voi pitää markkinahintaa säädyllisellä tavalla luonnollisen hinnan yläpuolella.

Ensiksikin kauppasalaisuuden avulla, jos markkinat ovat etäällä niistä, jotka toimittavat niille tavaraa, siis salaamalla hinnan muutoksen, sen nousun luonnollisen tason yläpuolelle. Tämän salaamisen seurauksena näet on, että toiset kapitalistit eivät sijoita omaa pääomaansa kyseiselle alalle.

Sitten tuotantosalaisuuden avulla, jolloin kapitalisti tuottaa tavaransa pienemmällä tuotantokustannuksilla kuin kilpailijansa, myy ne samoilla tai jopa halvemmilla hinnoilla ja saa enemmän voittoa kuin he. — (Eikö salaisuuden säilyttämisestä johtuva petos ole epämoraalista? Pörssikaupat.) — *Edelleen*: silloin kun tuotanto on sidottu tiettyyn paikkakuntaan (kuten harvinaiset viinit) eikä *todellista kysyntää* voida koskaan tyydyttää. *Lopuksi*: yksityisten ja yhtiöiden *monopolien* avulla. Monopolihinta on niin korkea kuin mahdollista. (*Smith*. 1. osa, s. 120—124.)

Muita satunnaisia syitä, jotka voivat lisätä pääomanvoittoa:

Uusien alueiden hankkiminen tai uusien kaupan alojen avautuminen lisää usein — jopa rikkaissakin maissa — pääomanvoittoja, sillä vanhoilta kaupan aloilta vedetään tällöin osa pääomista, kilpailu pienenee, markkinoille tarjotaan vähemmän tavaroita ja tarjottujen tavaroiden hinnat kohoavat sen seurauksena; kyseisillä aloilla toimivat voivat sitten lainata korkeampaa korkoa vastaan. (*Smith*. 1. osa, s. 190.)

»Mitä enemmän jotain tavaraa muokataan, mitä enemmän siitä tulee jalostuksen kohde, sitä enemmän kasvaa työpalkaksi ja voitoksi erottuva hinnan osa maankoroksi erottuvaan osaan verrattuna. Tavaranjalostuksen kehittyessä ei kasva ainoastaan voittojen lukumäärä, vaan jokainen seuraava voitto on edeltäjänsä suurempi, [IV] koska sitä tuottava pääoma on välttämättä entistä suurempi. Se pääoma, joka antaa työtä

kankaankutojille, on välttämättä suurempi kuin se, joka panee kehrääjät työhön, sillä se ei ainoastaan palauta viimeisintä pääomaa voittoineen, vaan lisäksi siitä maksetaan kutojien palkatkin — ja voittojen on välttämättä aina oltava tietyssä suhteessa pääomaan.» (1. osa, s. 102, 103.)

Ihmistyön osuuden lisääntyminen luonnontuotteessa ja muokatussa luonnontuotteessa ei siis lisää työpalkkaa, vaan osaksi voittoa tuottavien pääomien määrää, osaksi jokaisen seuraavan pääoman paljoutta edelliseen verrattuna.

Työnjaon kapitalistille tuottamaa hyötyä käsitellään jäljempänä.

Kapitalisti voittaa kaksinkertaisesti, ensiksi työnjaosta, toiseksi yleensä siitä, että ihmistyön osuus lisääntyy luonnontuotteessa. Mitä suurempi ihmisen osuus tavarassa on, sitä suurempi on kuolleen pääoman voitto.

»Pääomanvoiton keskimääräinen taso noudattaa yhdes-
sä ja samassa yhteiskunnassa huomattavasti selvemmin
yhteistä tasoa kuin työn eri lajeista maksettu palkka.»
(1. osa, s. 228.) »Tavanomainen voittotaso vaihtelee
pääoman eri käytöissä pääomatuoton suuremman tai
pienemmän varmuuden mukaan. Voiton taso kohoaa
riskin mukana, joskaan ei aina samassa suhteessa.»
(mts. 226, 227.)

On itsestään selvää, että myös kierto välineen saannin helpottuminen tai halpeneminen (esim. paperiraha) kohottavat pääomanvoittoja.

3. Pääoman valta työhön ja kapitalistin vaikuttimet

»Yksityisvoiton näkökohta on ainoa vaikutin, joka panee pääomanomistajan käyttämään pääomansa joko maanviljelyyn tai tehdasteollisuuteen tai tiettyyn vähittäis- tai tukkukaupan haaraan. Hän ei milloinkaan ajattele, kuinka paljon tuotannollista työtä nämä eri käyttötavat käynnistävät [V] tai kuinka paljon ne lisäävät hänen kotimaansa viljelymaiden ja työn vuosituotannon arvoa.» (Smith. 2. osa, s. 400, 401.)

»Kapitalistin kannalta on hänen pääomansa käytetty hyödyllisimmällä tavalla silloin, kun hän saa suurimman voiton sijoitusten ollessa riskiltään yhtä suuria. Kyseinen käyttötapa ei aina ole edullisin yhteiskunnalle. Pääomaa käytetään edullisimmin silloin, kun tuottavia luonnonvoimia käytetään hyödyksi.» (Say. 2. osa, s. 131.)

»Pääomien käyttäjien suunnitelmat ja spekulatiot säätelevät ja ohjaavat työn tärkeimpiä vaiheita: kaikkien näiden suunnitelmien ja vaiheiden tarkoituksena on *voitto*. Voiton taso ei siis nouse maankoron ja työpalkan tavoin yhteiskunnan vaurastuessa eikä laske yhteiskunnan köyhtyessä. Päinvastoin kyseinen taso on luontaisesti alhainen rikkaissa maissa ja korkea köyhissä maissa, ja se on aina korkeimmillaan nopeimmin tuhoaan lähestyvissä maissa. Kyseisen luokan etu ei siis liity samalla tavalla yhteiskunnan yleiseen etuun kuin kahden muun luokan etu... Kaupan tai manufaktuurin jotain erikoisalaa harjoittavien erityisetu eroaa aina tiettyssä mielessä yleisön edusta ja on usein jyrkästi vastakkainenkin sen kanssa. Kauppiaan etuna on aina laajentaa markkinoita ja supistaa myyjien kilpailua... Se on ihmisluokka, jonka etu ei koskaan vastaa tarkalleen yhteiskunnan etua ja jonka yleisenä etuna on pettää ja sortaa yleisöä.» (Smith. 2. osa, s. 163-165.)

4. Pääomien kasautuminen ja kapitalistien keskinäinen kilpailu

Pääomien lisääntyminen, mikä nostaa palkkoja, pyrkii vähentämään kapitalistien voittoa kapitalistien keskinäisen kilpailun vaikutuksesta. (Smith. 1. osa, s. 179.)

»Jos esimerkiksi yhden kaupungin siirtomaatavara-alan tarvitsema pääoma on jaettuna kahden siirtomaatavara-kauppiaan kesken, heidän kilpailunsa pyrkii vaikuttamaan, että he molemmat myyvät halvemmalla kuin jos pääoma olisi ainoastaan yhden käsissä. Ja jos se olisi jakautunut kahdenkymmenen kesken, [VI] kilpailu olisi vastaavasti kovempaa ja kauppiaiden mahdollisuus päästä sopimukseen hintojen korottamisesta olisi vastaavasti pienempi.» (Smith. 2. osa, s. 372, 373.)

Koska me jo tiedämme monopolihintojen olevan niin korkeita kuin mahdollista, koska kapitalistien etu on jopa yleisen kansantaloustieteellisenkin katsomuksen mukaan vihollisuhteessa yhteiskuntaan nähden, koska pääomanvoiton kohoaminen vaikuttaa tavarantoiminnan hintaan kuin korkokorkeus (Smith. 1. osa, s. 199-201), niin *kilpailu* on ainoa keino vastustaa kapitalisteja, ja kansantaloustieteilijöiden mukaan se vaikuttaa yhtä myönteisesti työpalkkojen kohoamiseen kuin tavaroiden halpuuteen kuluttajaväestön eduksi.

Mutta kilpailu on mahdollinen ainoastaan siten, että pääomat lisääntyvät, ja tarkemmin sanoen tulevat monien käsiin. Monien pääomien synty on mahdollinen ainoastaan monipuolisen kasautumisen kautta, koska pääoma ylipäänsä syntyy vain kasautumalla, ja tämä monipuolinen kasautuminen muuttuu väistämättä yksipuoliseksi kasautumiseksi. Kapitalistien välinen kilpailu lisää pääomien kasautumista. Kasautuminen, joka yksityisomistuksen vallitessa merkitsee pääomien *keskittymistä* harvojen käsiin, on ylipäänsä välttä-

mätön seuraus jätettäessä pääomat kulkemaan luonnollista kulkuaan ja tämä pääoman luontainen päämäärä raivaa itselleen vapaan tien vasta kilpailun avulla.

Olemme jo kuulleet, että pääomanvoitto on suhteessa pääoman suuruuteen. Kokonaan tarkoituksellisesta kilpailusta riippumatta kasautuu siis suuri pääoma kokoonsa verrattuna nopeammin kuin pieni pääoma [VI].

[VIII] Tämän mukaisesti suuren pääoman kasautuminen on jo paljon nopeampaa kuin pienen, kokonaan kilpailusta riippumatta. Mutta seuratkamme tapahtumain kulkua edelleen.

Pääomien lisääntyessä pääomanvoitot pienenevät kilpailun vaikutuksesta. Pienkapitalisti joutuu siis kärsimään ensimmäisenä.

Pääomien lisääntyminen ja pääomien suuri määrä edellyttää edelleen, että maassa on vallalla vaurastuminen.

»Hyvin korkean rikkauden asteen saavuttaneessa maassa on voiton tavanomainen taso niin alhainen, että siitä liikenevä korko antaa alhaisuutensa vuoksi vain kaikkein rikkaimmille mahdollisuuden elää rahan-koroilla. Kaikkien keskivarakkaiden on siis itse hoidettava pääomansa käyttöä, harjoitettava ammattia tai ryhdyttävä jollekin kaupan alalle.» (*Smith*. 1. osa, s. 196, 197.)

Tämä tilanne on kaikkein mieluisin kansantaloustieteelle.

»Pääomien ja tulojen välinen suhde määrää kaikkialla ahkeruuden ja joutilaisuuden välisen suhteen; missä pääomat hallitsevat, siellä vallitsee ahkeruus, missä tulot, siellä laiskuus.» (*Smith*. 2. osa, s. 325.)

Kuinka sitten on pääoman käytön laita tässä kiristy-
neessä kilpailussa?

»Pääomien lisääntyessä täytyy korkoa vastaan lainatta-
vien pääomien (fonds à preter à intérêt) määrän
asteittain kasvaa; näiden lainapääomien lisääntyessä
rahankorko pienenee 1. koska kaikkien tavaroiden
markkinahinnat laskevat sitä mukaa kuin niiden määrä
lisääntyy, 2. koska *pääomien lisääntyessä maassa käy
vaikeammaksi* saada edullista käyttöä uudelle pää-
omalle. Eri pääomien kesken syntyy kilpailu, yhden
pääoman omistaja yrittää kaikin mahdollisin ponnis-
tuksin saada haltuunsa toisen pääoman hallitseman
liiketoimen. Useimmiten hän ei voi kuitenkaan toivoa
karkottavansa tätä toista pääomaa käyttöalaltaan muu-
toin kuin ryhtymällä liiketoiminnassaan tarjoamaan
asiakkailleen parempia ehtoja. Hänen ei ole ainoastaan
myytävä tavaraa halvemmalla, vaan hänen on usein
ostettava sitä kalliimmalla myyntitilaisuuksia saadak-
seen. Mitä enemmän pääomaa tarvitaan tuottavan työn
pitämiseksi käynnissä, sitä suuremmaksi työn kysyntä
kasvaa: työläiset saavat helposti työtä, [IX] mutta
kapitalistien on vaikea löytää työläisiä. Kapitalistien
kilpailu kohottaa työpalkkoja ja laskee voittoja.» (*Smith*.
2. osa, s. 358-359.)

Pienkapitalistin on siis valittava 1. joko pääomansa syömi-
nen, koska hän ei voi enää elää koroilla, siis kapitalistin
asemasta luopuminen, tai 2. oman liiketoiminnan aloitta-
minen, tavarain myyminen halvemmalla ja ostaminen kal-
liimmalla kuin rikkaammat kapitalistit sekä korotetun työ-
palkan maksaminen; siis tuhoutuminen, koska markkina-
hinta jo on edellytetyn ankaran kilpailun vaikutuksesta hy-
vin alhainen. Jos sen sijaan suurkapitalisti haluaa karkottaa
pienkapitalistin, hänellä on viimeksi mainittuun nähden
puolellaan kaikki samat edut, jotka kapitalistilla on työ-
läiseen nähden. Hänen pääomansa suurempi määrä korvaa

hänen pienemmät voittonsa, ja hän pystyy sietämään tilapäisiä tappioitakin kunnes pienempi kapitalisti on tuhoutunut ja hän on vapautunut tämän kilpailusta. Niin hän kasaa itselleen pienkapitalistin voitot.

Edelleen: suurkapitalisti ostaa aina halvemmalla kuin pienkapitalisti, koska hän ostaa suurempia määriä. Siis hän voi vahinkoa kärsimättä myydä halvemmalla.

Kun rahankoron aleneminen muuttaa keskiryhmän kapitalistit koroillaeläjistä liikemiehiksi, niin kääntäen liikepääomien lisääntyminen ja siitä seuraavat entistä pienemmät voitot aiheuttavat rahankoron alenemisen.

»Pääoman käytöstä saatujen voittojen pienentyessä pienenee välttämättä se hinta, joka voidaan maksaa tästä käytöstä.» (*Smith*. 2. osa, s. 859.)

»Mitä enemmän rikkaus, tuotanto ja väkiluku lisääntyvät, sitä enemmän pienenee rahankorko, siis myös kapitalistien voitto; mutta voittojen pienemisestä huolimatta itse pääomat eivät ainoastaan kasva, vaan kasvavat lisäksi entistä nopeammin. Suuri pääoma, joka tuottaa tosin pieniä voittoja, lisääntyy yleensä paljon nopeammin kuin suuria voittoja tuottava pieni pääoma. Raha poikii, sanoo sananlasku.» (*Smith*. 1. osa, s. 189.)

Kun siis tämä suuri pääoma joutuu vastakkain pieniä voittoja tuottavien pienien pääomien kanssa, kuten oletetussa ankarassa kilpailutilanteessa tapahtuu, se murskaa ne täydellisesti.

Tämän kilpailun välttämättömänä seurauksena on tavaroiden yleinen huononeminen, väärentäminen, epäaito tuotanto, yleiset ruokamyrrytykset, kuten suurkaupungeissa on ilmennyt.

[X] Edelleen on *kiinteän pääoman* (capital fixe) ja *liikkuvan pääoman* (capital circulant) välinen suhde tärkeä seikka suurten ja pienten pääomien kilpailussa.

»*Liikkuva pääoma* on pääomaa, joka käytetään elintarvikkeiden tuottamiseen, tavaroiden valmistamiseen tai ostamiseen sekä niiden myymiseen edelleen. Näin sijoitettu pääoma ei tuo käyttäjälleen tuloa eli voittoa niin kauan kuin se joko jää hänen haltuunsa tai pysyy entisessä muodossaan. Hänen pääomansa lähtee häneltä jatkuvasti yhdessä erityisessä muodossa palatakseen hänelle toisessa muodossa, ja se tuo voittoa ainoastaan näin kiertämällä tai tällaisilla perättäisillä vaihdoilla ja muutoksilla. *Kiinteä pääoma* on maanparannukseen, koneiden, laitteiden ja työkalujen ja muiden sellaisten ostamiseen sijoitettua pääomaa.» (Smith. 2. osa, s. 197, 198.)

»Jokainen säästö kiinteän pääoman ylläpitokustannuksissa merkitsee lisäystä yhteiskunnan puhtaaseen voittoon. Jokaisen yrittäjän kokonaispääoma jakautuu välttämättä hänen kiinteään ja liikkuvaan pääomaansa. Jos summa pysyy samana, täytyy toisen osan olla sitä pienempi mitä suurempi toinen on. Liikkuva pääoma hankkii raaka-aineet ja työpalkat ja panee tuotannon liikkeelle. Kaikkien kiinteän pääoman ylläpitokustannusten säästöjen, jotka eivät vähennä työn tuotanto-voimia, täytyy näin ollen lisätä liikepääomia.» (Smith. 2. osa, s. 226.)

Alustavasti on selvää, että kiinteän ja liikkuvan pääoman suhde on huomattavasti edullisempi suurille kuin pienille kapitalisteille. Todellinen suurpankkiiri tarvitsee kiinteää pääomaa vain mitättömän vähän yli sen, mitä todella pieni pankkiiri tarvitsee. Heidän kiinteä pääomansa rajoittuu konttorihuoneistoon. Suurehkon maanomistajan välineet eivät lisääny suhteessa hänen maansa suuruuteen. Samoin merkitsee se luottomäärä, jonka suurkapitalisti pieneen verrattuna saa, sitä suurempaa säästöä kiinteässä pää-

omassa, tarkemmin sanottuna niissä rahoissa, jotka hänellä on aina oltava käytettävissään. Lopuksi on selvää, että teollisen työn saavutettua korkean asteen, siis melkein kaiken käsityön muututtua teollisuustyöksi, pienkapitalistin koko pääomakaan ei enää riitä välttämättömäksi kiinteäksi pääomaksi hänelle. On tunnettua, ettei suurtilojen työmäärä vaadi paljoakaan työntekijöitä.

Yleisesti ottaen suurten pääomien kasautumiseen liittyy myös vastaavaa kiinteän pääoman keskittymistä ja yksinkertaistumista pienempiin kapitalisteihin verrattuna. Suurkapitalisti ottaa käyttöönsä eräänlaisen [XI] työvälineiden organisaation.

»Samoin teollisuuden alalla jokainen manufaktuuri ja tehdas merkitsee jo suuremman aineellisen omaisuuden entistä laajempaa yhdistämistä monien ja erilaisten henkisten kykyjen ja teknisten taitojen kanssa palvelemaan yhteistä tuotantopäämäärää... Siellä missä lainsäädäntö säilyttää maaomaisuuden suurina yksiköinä, kasvavan väestön liikamäärä kasautuu ammattityöläisiksi, ja suuria proletaarijoukkoja keräytyy siis pääasiassa teollisuuden alalle kuten Isossa-Britanniassa. Mutta siellä missä lainsäädäntö sallii maan jatkuvan palstoituksen, lisääntyy pienten ja velkaantuneiden omistajien luku, kuten Ranskassa, ja jatkuva pirstominen syöksee heidät puutetta kärsivien ja tyytymättömien luokkaan. Jos tämä pirstominen ja liiallinen velkaantuminen jatkuu pitkälle, niin suurmaanomistus nielaisee jälleen pienmaanomistuksen, samoin kuin suurteollisuus tuhoaa pienen. Ja koska nyt muodostuu jälleen suurempia tilakokonaisuuksia, työnnetään myös ne omistamattomien työläisten joukot, joita ei välttämättä tarvita maanviljelyyn, jälleen teollisuuteen.» (Schulz. »Bewegung der Produktion«, s. 58, 59.)

»Tuotantotavan muutos ja etenkin koneistuksen käyttö muuttaa samanlaisten tavaroiden luonteen toiseksi. Ainoastaan ihmistyövoiman syrjäyttäminen on tehnyt mahdolliseksi kehrätä 3 šillingin 8 pennyn arvoisesta puuvillanaulasta 350 vyyhtiä, 167 englantilaista eli

36 saksalaista peninkulmaa lankaa, jonka kauppa-arvo on 25 guineaa.» (mts. 62.)

»Puuvillakankaiden hinnat ovat laskeneet Englannissa 45 vuodessa keskimäärin $11/12$ osaa, ja Marshallin laskelmien mukaan myydään sama valmiste-erä, josta vielä vuonna 1814 maksettiin 16 šillingiä, nyt 1 šillingillä 10 pennyllä. Teollisuustuotteiden halpeneminen lisää sekä kotimaan kulutusta että ulkomaisia markkinoita. Ja tähän liittyy, että puuvillatyöläisten määrä ei Isossa-Britanniassa ole koneiden käyttöönoton jälkeen suinkaan vähentynyt, vaan kasvanut neljästäkymmenestä tuhannesta puoleentoista miljoonaan. [XII] Mitä taas tulee teollisuusyrittäjien ja työläisten tuloihin, niin tehtaanomistajien keskinäinen kasvava kilpailu on pienentänyt tietystä määrin näiden voittoja verrattuna heidän tuotteittensa määrään. Vuosina 1820-1833 putosi manchesterilaisten tehtailijoiden karttuuni-pakasta saama bruttovoitto 4 šillingistä $1\frac{1}{3}$ pennystä 1 šilingiin 9 pennyn. Mutta hyvitykseksi tälle tappiolle on tuotanto laajentunut sitä enemmän. Tämän seurauksena on nyt, että yksittäisillä teollisuuden aloilla ilmenee ajoittaista liikatuotantoa; että sattuu lukuisia vararikkoja, mikä synnyttää kapitalistien ja työn herrojen luokan *sisällä* epävarmaa omaisuuden horjuntaa ja heilahtelua, mikä suistaa osan taloudelliseen tuhoon joutuneista proletariaattiin; että työ on usein ja äkillisesti pakko lopettaa tai sitä on vähennettävä, minkä haitat palkkatyöläisten luokka joutuu alituisesti katkerasti tuntemaan.» (mts. 63.)

»Työnsä vuokraaminen merkitsee orjuuden aloittamista; työn aineksen vuokraaminen merkitsee vapautensa rakentamista... Työ on ihminen, aineksessa ei sen sijaan ole mitään inhimillistä.» (*Pecquer*. »Théor. soc. etc.», s. 411, 412.)

»*Aineen* elementti, joka ei pysty lainkaan luomaan rikkautta ilman toista elementtiä, *työtä*, saa taianomaisen kyvyn tuottaa omistajille hedelmää, ikään kuin he itse olisivat lisänneet siihen tämän välttämättömän elementin.» (mt.) »Jos työläisen jokapäiväisen työn oletetaan tuottavan hänelle keskimäärin 400 frangia vuodessa ja tämän summan oletetaan riittävän aikuisille niukkaan elämiseen, pakottaa siis jokainen 2000 frangin korko-, maanvuokra-, vuokra- ym. tulojen saaja epäsuorasti 5 ihmistä tekemään työtä hyväkseen; 100 000 frangin korot edustavat 250 ihmisen työtä ja 1 000 000

frangin korot 2500 yksilön työtä» (mts. 412-413), siis 300 miljoonaa frangia (Ludvig Filip) vastaa 750 000 työläisen työtä.

»Inhimillinen laki on antanut omistajille oikeuden käyttää ja väärinkäyttää kaiken työn ainesta, ts. tehdä sille mitä haluavat... laki ei mitenkään velvoita heitä antamaan omistamattomille oikeaan aikaan ja aina työtä, ei liioin maksamaan näille aina riittävää palkkaa jne.» (mts. 413.) »Vallitsee täydellinen vapaus tuotannon luonteeseen, määrään, laadun, tarkoituksenmukaisuuden, rikkauksien käytön ja väärinkäytön, kaiken työn aineksen käytön suhteen. Jokainen on vapaa vaihtamaan omaansa mielensä mukaan välittämättä muusta kuin omasta yksilöllisestä edustaan.» (mts. 413.)

»Kilpailu ei ilmaise mitään muuta kuin mielivaltaista vaihtoa, ja tämä puolestaan on suora ja looginen seuraus yksilön oikeudesta käyttää ja väärinkäyttää kaikkia tuotantovälineitä. Nämä kolme taloudellista tekijää, jotka todellisuudessa ovat yksi ja sama — oikeus käyttöön ja väärinkäyttöön, vaihdon vapaus ja rajoittamaton kilpailu — tuovat mukanaan tällaiset seuraukset: kukin tuottaa mitä haluaa, miten haluaa, milloin haluaa, missä haluaa; tuottaja tuottaa hyvää tai huonoa, liian paljon tai liian vähän, liian myöhään tai liian aikaisin, liian kallista tai liian halpaa. Kukaan ei tiedä, saako hän myydyksi, kenelle hän saa myydyksi, miten hän saa myydyksi, milloin hän saa myydyksi, missä hän saa myydyksi. Samoin on ostamisen laita. [XIII] Tuottaja ei tunne enempää tarpeita kuin raaka-ainelähteitäkään, ei enempää kysyntää kuin tarjontaakaan. Hän myy milloin haluaa, milloin voi, missä haluaa, kenelle haluaa, sillä hinnalla kuin haluaa. Samalla tavoin hän myös ostaa. Kaikessa tässä hän on jatkuvasti sattuman pelinappula, vahvemman oikeuden, vähemmän sorretun, rikkaamman oikeuden orja... Jos yhtäällä on puutetta, on toisaalla yltäkylläisyyttä ja tuhlausta. Kun yksi tuottaja myy paljon tai hyvin kalliilla ja saa jättilaisvoittoja, toinen ei myy mitään tai myy tappiolla... Tarjonta ei tiedä mitään kysynnästä, eikä kysyntä tiedä mitään tarjonnasta. Tuottaessanne te luotatte kuluttajat vallanneeseen mieltymykseen, muotiin, mutta valmistautuessanne toimittamaan tavarän hänelle oikku onkin jo kadonnut ja suuntautunut toiseen tuotteeseen... Kiertämättöminä seurauksina ovat jatkuvat ja yhä

laajemmalle leviävät vararikot, virhelaskelmat, äkilliset romahdukset ja odottamattomat rikastumiset, kauppakriisit, liikkeiden lopettamiset, jaksoittainen liikatarjonta ja tavaranpuute, palkkojen ja voittojen epävakaisuus ja lasku, rikkauksien tuho tai suunnaton tuhlaus, sekä ajan ja ponnistusten valtava hukka katkeran kilpailun areenalla.» (mts. 414-416.)

Ricardo sanoo teoksessaan (rent of land, maankorosta): kansakunnat ovat ainoastaan tuotannon työpajoja, ihminen on kulutus- ja tuottokone, ihmiselämä on pääomaa, taloudelliset lait hallitsevat sokeasti maailmaa. Ihmiset eivät merkitse Ricardolle mitään, tuote kaikkea. Teoksen ranskanoksen 26. luvussa sanotaan:

»20 000 frangin pääoman omistajalle, joka saa 2000 frangin vuosivoitot, olisi täysin yhdentekevää, työllistääkö hänen pääomansa sata vai tuhat ihmistä... Eikö kansakunnan reaalikoron laita ole samoin? Kunhan kansakunnan netto- ja reaalitytö, maanvuokratulot ja voitot pysyvät entisellään, ei ole mitenkään tärkeää, kuuluuko kansaan kymmenen vai kaksitoista miljoonaa.» »Itse asiassa ei enää tarvitse muuta toivoa», sanoo herra de Sismondi (2. osa, s. 331), »kuin että saarella aivan yksin asuva kuningas teettää Englannin kaikki työt automaateilla pyörittäen yhtä mittaa kampea.»¹⁾

»Omistaja, joka ostaa työläisen työtä niin alhaisella hinnalla, että se tuskin riittää välttämättömiin tarpeisiin, ei ole vastuussa sen enempää palkan riittämättömyydestä kuin aivan liian pitkästä työajastakaan: hän itse on toisille asettamansa lain alainen... kurjuus ei johdu niinkään paljon ihmisistä kuin asioiden vallasta.» ([*Buret,*] mts. 82.)

»Monissa osissa Englantia ei asukkailla ole riittävästi pääomaa kaikkien maittensa parantamiseen

¹⁾ Koko tämä kappale (mukaan luettuna sitaatit Ricardon kirjasta *Kansantaloustieteen ja verotuksen perusteet* ja Sismondin kirjasta *Kansantaloustieteen uudet periaatteet*) on ote kirjasta: E. Buret. *Englannin ja Ranskan työväenluokan kurjuudesta*, s. 6-7. *Toim.*

ja viljelyyn. Suuri osa Skotlannin eteläisten kreivikuntien villasta joudutaan kuljettamaan pitkät matkat huonoja maanteitä pitkin Yorkshireen jalostettavaksi, koska tuotantoalueella ei ole pääomaa siihen. Englannissa on lukuisia pieniä teollisuuskaupunkeja, joiden asukkailla ei ole riittävästi pääomaa omien tehdas-tuotteittensa kuljettamiseksi etäisille markkinoille, joilla on kysyntää ja kulutusta niille. Paikalliset kauppiat ovat [XIV] pelkkiä suurissa kauppakaupungeissa asuvien suurkauppiaiden asiamiehiä.» (Smith. 2. osa, s. 382.) »Maan ja työn vuosituoton lisäämiseksi ei ole mitään muuta keinoa kuin lisätä *tuottavien työläisten määrää* tai ennestään työssä olevien *työläisten tuotantokykyä*... Molemmat tapaukset vaativat miltei aina lisääpääomaa.» (Smith. 2. osa, s. 338.)

»Samoin kuin pääoman *kasautumisen* täytyy luonnosta langeten edeltää välttämättä työnjakoa, samoin voidaan työnjakoa lisätä ainoastaan sikäli kuin pääomaa on etukäteen kasattu entistä enemmän. Se raaka-ainemäärä, jonka yksi ja sama ihmisjoukko voi jalostaa, kasvaa huomattavasti työnjaon lisääntyessä, ja koska jokaisen työläisen tehtävät vähitellen yksinkertaistuvat, keksitään uusia koneita näiden tehtävien helpottamiseksi ja lyhentämiseksi. Jotta sama työläisten määrä voitaisiin pitää työnjaon edistyessä pysyvästi työllistettynä, täytyy kasata ennakolta yhtä paljon elämisen tarvikkeita ja enemmän raaka-aineita ja työkaluja kuin alemmalla kehitysasteella vaadittiin. Työläisten lukumäärä kasvaa jokaisella työalalla alan työnjaon lisääntyessä tai paremminkin työläisten määrän kasvu tekee mahdolliseksi heidän ryhmittymisensä ja jakautumisensa kyseisellä tavalla.» (Smith. 2. osa, s. 193, 194.)

»Samoin kuin pääomien ennakkokasaaminen on välttämätöntä työn tuotantovoiman huomattavaksi lisäämiseksi, samoin pääomien kasaaminen johtaa luonnostaan kyseiseen lisääntymiseen. Kapitalisti pyrkii nimittäin tuottamaan pääomallaan mahdollisimman suuren määrän työntuotteita, pyrkii siis aikaansaamaan työläistensä keskuudessa mahdollisimman sopivan työnjaon ja hankkimaan heille parhaat mahdolliset koneet. Hänen mahdollisuutensa onnistua näissä pyrkimyksissä [XV] ovat riippuvaisia hänen pääomansa määrästä sekä siitä ihmismäärästä, joka tällä pääomalla voidaan pitää työssä. Ei siis vain maan tuotannollisen

työn määrä kasva sitä käyttävän pääoman kasvun mukana, vaan sama työmäärä tuottaa tämän kasvun johdosta paljon suuremman tuotemäärän.» (Smith. 2. osa, s. 194, 195.)

Joudutaan siis *liikatuotantoon*.

»Tuotantovoimien laajempiin yhdistelmiin tullaan... teollisuudessa ja kaupassa kun liitetään lukuisampia ja monipuolisempia ihmis- ja luonnonvoimia mittasuhteitaan suuremmiksi yrityksiksi. Myös tuotannon päähaarojen liittämällä tiiviimmin toisiinsa tätä esiintyy jo siellä täällä. Näin suurtehtailijat yrittävät samalla hankkia suurmaaomaisuutta tuottaakseen ainakin osan teollisuutensa raaka-aineista tarvitsematta hankkia sitä vasta kolmannen käden lähteistä. Tai he liittävä teollisuusyrityksiinsä kauppaliikkeen — paitsi myydäkseen omia tuotteitaan myös ostaakseen toisenlaisia tuotteita ja myydäkseen niitä työläisilleen. Englannissa yksi ainoa tehtaanomistaja saattaa silloin tällöin johtaa 10 000-12 000 työläistä... eikä siellä enää ole harvinaista, että eri tuotannonhaaroja yhdistetään tällä tavalla *yksien* aivojen johtoon, tällaisiksi pienemmiksi valtioiksi tai maakunniksi valtiossa. Niinpä *Birminghamin* kaivoksenomistajat ovat äskettäin vallanneet *koko* raudanvalmistusprosessin, joka jakautui aikaisemmin eri yrittäjien ja omistajien kesken. Katso 'Der bergmännische Distrikt bei Birmingham'. 'Deutsche Vierteljahrs-Schrift', 3. n:o, 1838. Vihdoin näemme suuremmissa osakeyrityksissä, joita on syntynyt niin paljon, *monien* osakkaiden rahavarojen laajaa yhdistämistä niihin tieteellisiin ja teknisiin tietoihin ja taitoihin, joita on muilla — niillä, joille työn tekeminen on siirretty. Näin kapitalistien on mahdollista käyttää säästönsä moninaisemmilla tavoilla ja lisäksi samanaikaisesti sekä maataloudelliseen, teolliseen että kaupalliseen tuotantoon. Näin heidän etunsa samalla laajenee, [XVI] ja maatalouden, teollisuuden ja kaupan etujen väliset ristiriidat lieventyvät ja häviävät. Mutta tämänkin entistä paremman mahdollisuuden saada pääoma tuottamaan voittoa mitä erilaisimmilla tavoilla täytyy lisätä omistavien ja omistamattomien luokkien ristiriitaa.» (Schulz, mts. 40, 41.)

Valtavat voitot, joita asunnonvuokraajat hankkivat kurjuudesta. Vuokra (loyer) on kääntäen verrannollinen teolliseen kurjuuteen.

Samoin ovat rappeutuneiden proletaarien paheiden tuottamat korot. (Prostituutio, juoppous, panttilainaja — prêteur sur gages.)

Pääomien kasautuminen lisääntyy ja niiden kilpailu vähentyy kun pääoma ja maanomistus kerääntyvät yksiin käsiin, samoin silloin kun pääoma kasvettuaan kykenee yhdistämään eri tuotannonaloja.

Välinpitämättömyys ihmisiä kohtaan. Smithin 20 arpalippua.¹⁾

Sayn netto- ja bruttotulo. [XVI]

Maankorko

[I] *Maanomistajan oikeus* juontaa juurensa ryöstöstä. (Say, 1, osa, s. 136. alaviite.) Maanomistajat haluavat kaikkien ihmisten tavoin korjata sieltä mihin eivät ole kylväneet, ja vaativat korkoa jopa maan luonnontuotteista. (Smith. 1. osa, s. 99.)

¹⁾ Marx tarkoittaa Smithin mietelmiä niistä tekijöistä, jotka määräävät työntekijöiden hyvinvoinnin ja heidän palkkansa suuruuden. Smith laski niihin kuuluvaksi »menestyksen mahdollisuuden tai mahdottomuuden». Hän mm. sanoo: »Annettakoon poika suutarin oppilaaksi, niin tuskin on syytä epäillä, etteikö hän opi ompelemaan kenkiä; mutta pantakoon hänet tutkimaan lakitiedettä, niin pantanee kaksikymmentä yhtä vastaan, ettei hän yllä menestyksiin, jotka myöntäisivät hänen elää ammatistaan. Täysin oikeudenmukaisissa arpajaisissa voittoarvan vetäneet voittavat kaiken sen, minkä tyhjän arvan vetäneet menettävät. Ammatissa, jossa on kaksikymmentä häviölle jäänyttä yhtä onnistunutta kohti, tuo yksi voittaa kaiken sen, mitä kaikkien noiden kahdenkymmenen olisi kuulunut saada.» *Toim.*

»Saattaisi luulla, ettei maankorko ole muuta kuin voitto sille pääomalle, jonka maanomistaja on käyttänyt maan parantamiseen... Joissakin tapauksissa maankorko voi osaksi olla sitä... mutta maanomistaja vaatii 1. korkoa parantamattomasta maasta, ja parannuskustannusten luultu korko tai voitto on enimmäkseen vain lisäystä (addition) tähän alkuperäiseen maankorkoon. 2. Lisäksi parannuksia ei aina tehdä maanomistajan pääomalla, vaan toisinaan vuokratilijän pääomalla. Kun vuokrasopimus tulee uusittavaksi, maanomistaja vaatii kuitenkin saman lisäyksen maankorkoon kuin jos kaikki parannukset olisi tehty hänen pääomallaan. 3. Toisinaan hän vaatii maankorkoa siitäkin mitä ihmiset eivät pysty lainkaan parantamaan.» (Smith. 1. osa, s. 300, 301.)

Smith ottaa esimerkiksi viimeksi mainitusta tapauksesta ruskolevät (Seekrapp, salicorne),

»jotka ovat merileviä ja joista saadaan polttamalla lasin, saippuan jne. valmistukseen käytettyä emästä. Ruskolevä kasvaa eri puolilla Isoa-Britanniaa, etenkin Skotlannissa, mutta ainoastaan vuoroveden alle jäävillä kallioilla. Vesi peittää ne kahdesti päivässä eikä ihmistyöllä siis koskaan lisätä näiden levien tuottoa. Kuitenkin omistaja, jonka alueella näitä leviä kasvaa, vaatii niistä koron samoin kuin viljapelloistaan. Shetlandin saarien lähivedet ovat erityisen kalaisia. Suuri osa saarten asukkaista [II] saa elatuksensa kalastuksesta. Jotta he voisivat saada hyötyä meren tuotteista, heillä täytyy kuitenkin olla asunto lähetyvillä. Maanomistajan ottama korko ei suhteudu siihen, mitä vuokratilijä saa maan viljelystä, vaan maan ja meren hänelle yhdessä antamaan tuottoon.» (Smith. 1. osa, s. 301, 302.)

»Maankorkoa voidaan pitää omistajan viljelijän käyttöön vuokraamien *luonnonvoimien* tuotteena. Tuote on suurempi tai pienempi luonnonvoiman mittojen, toisin sanoen maan luonnollisen tai keinotekoisien hedelmällisyyden asteen mukaan. Se on se luonnon tuote, joka jää jäljelle kun kaikki ihmistyönä pidettävä on vähennetty tai korvattu.» (Smith. 2. osa, s. 377, 378.)

»Näin ollen *maankorko*, joka käsitetään maan käytöstä maksettavaksi hinnaksi, on luonnollisesti *monopolihinta*. Se ei ole lainkaan verrannollinen omistajan mahdollisesti maanparannuksiin käyttämään

summaan tai hintaan minkä hän voi ottaa kärsimättä tappiota, vaan siihen, minkä vuokraaja suinkin pystyy maksamaan kärsimättä tappiota.» (Smith. 1. osa, s. 302.)

»Kolmesta alkuperäisestä yhteiskuntaluokasta maanomistajat ovat se, jonka tulo ei maksa työtä eikä huolenpitoa, vaan tulee sille ikään kuin itsestään, riippumatta tämän luokan ohjelmista ja suunnitelmista.» (Smith. 2. osa, s. 161.)

Olemme jo saaneet tietää maankoron määrän riippuvan maan *hedelmällisyyden* asteesta.

Toisena tekijänä sen määräytymisessä on *sijainti*.

»Maankorko vaihtelee paitsi maan *hedelmällisyyden* mukaan sen tuotosta riippumatta myös maan *sijainnin* mukaan riippumatta sen hedelmällisyydestä.» (Smith. 1. osa, s. 306.)

»Jos viljelymaiden, kaivosten ja kalavesien tuottoisuus on yhtäläinen, on niiden tuotto verrannollinen niiden viljelyyn ja käyttöön sijoitettujen pääomien määrään [III] ja sijoitusten tarkoituksenmukaisuuteen. Jos pääomat ovat yhtä suuret ja niiden käyttö yhtä tarkoituksenmukaista, tuotto on verrannollinen maiden, vesien ja kaivosten luonnolliseen tuottoisuuteen.» (Smith. 2. osa, s. 210.)

Nämä Smithin väittämät ovat tärkeitä, koska ne tuotantokustannusten ja pääomien määrän ollessa yhtäläiset rajoittavat maankoron maan suurempaan tai vähäisempään hedelmällisyyteen. Ne siis todistavat selvästi, kuinka nurinkurisia ovat ne kansantaloustieteen kuvitelmat, jotka muuntavat maan hedelmällisyyden maanomistajan ominaisuudeksi.

Mutta tutkikaamme nyt kuinka maankorko muodostuu todellisessa yhteydessään.

Maankorko määrätty vuokraviljelijän ja maanomistajan välisessä taistelussa. Havaitsemme että etujen vihamielinen vastakkaisuus, kamppailu, sota tunnustetaan kaikkialla kansantaloustieteessä yhteiskuntajärjestyksen perustaksi.

Katsokaamme nyt, mitkä ovat maanomistajan ja vuokraajan suhteet.

»Sovittaessa vuokraehdoista maanomistaja yrittää jättää vuokraviljelijälle vain sen osuuden, mikä riittää korvaamaan vuokraajan siementen hankintaan, työpalkkojen maksuun, juhtien ja maatalousvälineiden ostoon ja ylläpitoon käyttämän pääoman sekä tämän lisäksi sen yleisen voiton, joka vuokratuloissa kyseisellä alueella saadaan. Tämä osuus on selvästikin pienin, johon vuokraaja voi tyytyä kärsimättä tappiota, ja maanomistaja haluaa harvoin antaa hänelle enempää. Omistaja pyrkii varaamaan maankorkona itselleen tuotosta eli sen hinnasta kaiken sen, mikä suinkin ylittää tämän osuuden, ja tämä on korkein summa minkä vuokraaja pystyy maksamaan maan senhetkisen tilan mukaan. [IV] Tätä yli menevää summaa voidaan kuitenkin yhä pitää luonnollisena maankorkona eli sinä korkona, jota vastaan maata voidaan yleensä katsoa vuokrattavan.» (Smith. 1. osa, s. 299, 300.)

»Maanomistajilla on tietynlainen monopoli vuokraviljelijöihin nähden», Say sanoo. »Heidän tavaransa, maaomaisuuden, kysyntä voi lisääntyä loputtomasti; mutta heidän tavaransa määrällä on tietyt rajansa... Maanomistajien ja vuokraajien kesken päätetyt kaupat ovat aina mahdollisimman edullisia ensiksi mainituille... Itse tilanteesta johtuvan edun lisäksi hänellä on asemansa, suuremman omaisuutensa ja suuremman luoton sekä arvostuksen antamat lisäedut. Mutta jo ensimmäinen riittää takaamaan, että hän kykenee aina yksin hyötymään maan suotuisista olosuhteista. Kanavan tai tien rakentaminen, väestön kasvu ja alueen hyvinvoinnin lisääntyminen nostavat aina vuokraa... Tosin vuokraajakin voi parantaa maata omalla kustannuksellaan, mutta hän saa voittoa tähän käyttämästään pääomasta ainoastaan vuokrasopimuksen kestäessä ja vuokra-ajan päätyttyä se jää maanomistajalle. Siitä hetkestä lähtien omistaja korjaa pääoman korot, vaikka

hän ei olekaan maksanut ennakkokustannuksia, sillä vuokra kohoaa nyt suhteellisesti.» (Say. 2. osa, s. 142, 143.)

»Maankorko, jota pidetään maan käytöstä maksettuna hintana, on luonnollisesti korkein hinta, minkä vuokraaja pystyy maan senhetkisten olosuhteiden mukaan maksamaan.» (Smith. 1. osa, s. 299.)

»Maaomaisuuden maankorko kohoaa yleensä kolmannekseen arvioidusta kokonaistuotosta, ja se on yleensä kiinteä ja sadon satunnaisista heilahduksista [V] riippumaton korko.» (Smith. 1. osa, s. 351.) »Tämä korko on harvoin pienempi kuin neljännes kokonaistuotosta.» (mts., 2. osa, s. 378.)

Kaikista hyödykkeistä ei voida maksaa *maankorkoa*. Monilla alueilla ei esimerkiksi kivistä makseta maankorkoa.

»Yleensä markkinoille voidaan viedä ainoastaan ne maan tuotteet, joiden käypä hinta riittää korvaamaan kuljetuskustannuksiin käytetyn pääoman ja antamaan käyvän pääomanvoiton. Jos hinta on tätä suurempi, ylijäämä menee luonnollisesti maankorkoon. Ellei se ole suurempi, siitä ei liikene yhtään maankorkoa maanomistajalle, vaikka hyödyke tuotaisiinkin markkinoille. Onko hinta riittävä vai ei? Se riippuu kysynnästä.» (Smith. 1. osa, s. 302, 303.)

»Maankorko sisältyy *hyödykkeiden hintaan* aivan eri tavalla kuin työpalkka ja pääomanvoitto. *Työpalkkojen ja voittojen korkea tai matala suhdeluku on syytä hyödykkeiden korkeaan tai alhaiseen hintaan: maankoron korkea tai matala suhdeluku on hinnan seurausta.*» (Smith. 1. osa, s. 303, 304.)

Elintarvikkeet kuuluvat niihin *tuotteisiin*, joista saa aina *maankoron*.

»Koska ihmiset, kuten kaikki muutkin eläimet, lisääntyvät suhteessa toimeentulokeinoihinsa, on ravinto aina enemmän tai vähemmän kysyttyä. Se voi aina ostaa suuremman tai pienemmän määrän [VI] työtä, ja aina löytyy joku joka on halukas tekemään jotain saadakseen

ravintoa. Tosiasiassa se työmäärä, jonka ravinto voi ostaa, ei aina ole *yhtä suuri* kuin minkä tämä ravinto voisi taloudellisimmalla tavalla jaettuna ylläpitää, mikä johtuu toisinaan maksetuista korkeista työpalkoista. Mutta ravinto voi aina ostaa sen työmäärän, jonka se voi ylläpitää laskettuna sen tason mukaan millä senlaatuista työtä alueella yleensä ylläpidetään. Kuitenkin maa tuottaa melkein kaikissa mahdollisissa tilanteissa enemmän ravintoa kuin tarvitaan ylläpitämään kaiken sen työn, joka osallistuu tuon ravinnon tuottamiseen aina markkinoille viemiseen asti. Myös tämän ravinnon ylijäämä on aina enemmän kuin riittävä palauttamaan voittoineen tätä työtä käyttäneen pääoman. Näin ollen jää aina jotain koroksi maanomistajalle.» (Smith. 1. osa, s. 305, 306.) »Siten ravinto ei ole ainoastaan maankoron alkuperäinen lähde, vaan kaikkien muiden myöhemmin maankorkoa antavien maan tuotteiden asianomainen arvon osa pohjautuu maanparannusten ja viljelyn aiheuttamaan työn ravinnontuottamiskyvyn lisäykseen.» (Smith. 1. osa, s. 345.) »IhmISRavinto riittää siis aina maankoron maksamiseen.» (1. osa, s. 337.) »Maiden väestömäärä ei riipu siitä, monilleko niiden tuotto voi tarjota vaatetuksen ja asunnon, vaan siitä ihmismäärästä, jonka maat voivat ravita.» (Smith. 1. osa, s. 342.)

»Vaatteet ja asunto ovat ihmiskunnan kaksi suurinta tarvetta ravinnon jälkeen.» Ne tuottavat useimmiten maankorkoa, eivät kuitenkaan aina. (Smith. 1. osa, s. 338.) [VI]

[VIII] Katsokaamme nyt kuinka maanomistaja käyttää hyväkseen kaikkia yhteiskunnan saamia etuja.

1. Maankorko kasvaa väestön kasvaessa.¹⁾ (Smith. 1. osa, s. 335.)

¹⁾ Tässä Marx viittaa siihen Smithin päätelmään, että jonkin joukkokulutustarvikkeen (esim. perunan) kysynnän lisääntyminen samoin kuin tämän tarvikkeen kuluttajien määrällinen kasvu (vaikka tarvike saataisiinkin laadultaan keskitasoiselta maalta) kasvattaa sitä arvon ylijäämää, jonka farmari omistaa korvattuaan pääomamenot ja työvoiman ylläpitomenot. Sitä mukaa yhä suurempi osa tästä ylijäämästä siirtyy maanomistajalle. Tästä seuraa johtopäätös, että väestön lisääntyessä kasvaa myös maankoron taso. *Toim.*

2. Olemme oppineet jo Saylta, että maankorko kohoaa rautateiden jne. rakentamisen, liikennevälineiden paranemisen, niiden turvallisuuden lisääntymisen ja määrän moninkertaistumisen mukana.

3. »Jokainen yhteiskuntaolojen parannus pyrkii joko suoraan tai epäsuorasti kohottamaan maankorkoa, kartuttamaan maanomistajan todellista rikkautta, hänen valtaansa ostaa muiden ihmisten työtä ja sen tuotteita... Maanparannusten ja viljelyn lisäys pyrkii kartuttamaan sitä suoraan. Maanomistajan osuus tuotteesta lisääntyy välttämättä tuotteen lisääntyessä. Tällaisten maan raakatuotteiden... reaalihinnan nousu, esimerkiksi karjan hinnan nousu, pyrkii myös suoraan nostamaan maankorkoa, ja vielä suuremmassa suhteessa. Tuotteen todellisen arvon lisääntyessä ei lisäännäy ainoastaan maanomistajan osuuden todellinen arvo, hänen todellinen valtansa muiden ihmisten työhön, vaan myös hänen osuutensa suhde koko tuotteeseen kasvaa arvon mukana. Tuotteen korjaaminen ei sen reaalihinnan nousun jälkeen vaadi enempää työtä kuin aikaisemmin. Näin ollen entistä pienempi osa tuotteesta riittää palauttamaan käytetyn pääoman sekä sen tavanomaisen voiton. Tämän mukaisesti täytyy maanomistajalle tulla entistä suurempi osa tuotteesta.» (Smith. 2. osa, s. 157-159.)

[IX] Raakatuotteiden entistä suurempi kysyntä ja siitä seuraava arvonnousu voivat osaksi johtua väestön kasvusta ja sen tarpeiden lisääntymisestä. Mutta maankorko lisääntyy jokaisesta uudesta keksinnöstä, jokaisesta uudesta käyttämättömän tai vähän käytetyn raaka-aineen käytöstä jalostuksessa. Näin on esimerkiksi hiilikaivosten koroissa tapahtunut valtava nousu rautateiden, höyrylaivojen jne. tultua käyttöön.

Kuten seuraavassa näemme, on vielä toinenkin etu, jonka maanomistaja saa tuon jalostuksesta, keksinnöistä ja työstä saamansa edun lisäksi.

3. »Kaikki ne työn tuotantovoiman parannukset, jotka pyrkivät suoraan laskemaan jalostettujen tuotteiden reaalihintaa, pyrkivät epäsuorasti nostamaan maan reaalikorkoa. Maanomistaja vaihtaa jalosteisiin sen osan raakatuotteistaan mikä ylittää hänen oman kulutuksensa eli, mikä on sama asia, tämän osan hinnan. Kaikki mikä alentaa jalosteiden reaalihintaa, nostaa raakatuotteiden reaalihintaa. Sama määrä raakatuotteita vastaa tästä lähin suurempaa määrää jalosteita. Ja maanomistaja kykenee hankkimaan itselleen enemmän mukavuuksia, koruja ja ylellisyyesineitä kuin ennen.» (Smith. 2. osa, s. 159.)

Siitä että maanomistaja käyttää omaksi hyväkseen kaikki yhteiskunnan osalle tulevat edut, Smith [X] tekee sen typerän johtopäätöksen (2. osa, s. 161), että maanomistajan edut vastaavat aina täysin yhteiskunnan etuja. Tässä talousjärjestelmässä, yksityisomistuksen vallitessa, on yksilön yhteiskunnasta saama etu täsmälleen käänteisesti verrannollinen yhteiskunnan hänestä saamaan etuun, samoin kuin koronkiskurin tuhlarista saama etu ja tuhlarin etu eivät ole lainkaan yhteneväiset.

Mainitsemme ainoastaan ohimennen maanomistajan halun saada monopoli ulkomaisia maaomaisuuksia vastaan, mistä juurtavat esim. viljalait.¹⁾ Ohitamme tässä samoin keskiajan maaorjuuden, siirtomaiden orjuuden sekä Ison-Britannian maataloustyöläisten kurjan aseman. Rajoitumme itse kansantaloustieteen väitteisiin.

¹⁾ Viljalait säädettiin Englannissa vuonna 1815. Ne asettivat korkeat tuontitullit viljalle ja joissakin tapauksessa kielsivät yleensä viljan tuonnin ulkomailta. Viljalait antoivat suurmaanomistajille mahdollisuuden korottaa viljan hintaa sisämarkkinoilla ja hankkia siten tavattoman suurta maankorkoa. Lait vahvistivat myös maaylimystön asemia. Suurmaanomistajat ja porvaristo kävivät keskenään pitkällistä ja sitkeää taistelua viljalaeista, joka vuonna 1846 päättyi viljalakien kumoamiseen. *Toim.*

1. Kansantaloustieteen perusväittämien mukaan maanomistaja on kiinnostunut yhteiskunnan hyvinvoinnista, väestön kasvusta, teollisuustuotteiden tuotannosta, väestön tarpeiden lisäyksestä, sanalla sanoen rikkauden kasvusta, ja tämä kasvu on tähänastisten tarkastelujemme mukaan identtinen kurjistumisen ja orjuuden kasvun kanssa. Vuokran kasvun suhde kurjuuden kasvuun on esimerkki siitä edusta, mitä maanomistaja saa yhteiskunnasta, sillä vuokran noustessa nousee maankorko, korko siitä maasta, jolla talo sijaitsee.

2. Itse kansantaloustieteilijöidenkin mukaan maanomistajan etu on sovittamattomasti vastakkainen vuokraviljelijän etuun nähden, ts. jo yhteiskunnan merkittävän osan etuun nähden.¹⁾

[XI] 3. Koska maanomistaja voi vaatia vuokraviljelijältä sitä enemmän korkoa, mitä enemmän tämä maksaa palkkaa, ja koska vuokraaja painaa palkan sitä alemmaksi, mitä enemmän maankorkoa omistaja vaatii, ovat maanomistajan ja renkien edut juuri yhtä vastakkaisia kuin tehtaanpatruunan ja hänen työläistensä edut. Maanomistajan edut myös painavat palkan minimiin.

4. Koska tehdastuotteiden hinnan reaalin alentaminen korottaa maankorkoa, maanomistajalla on siis välitöntä etua

¹⁾ Tässä Marx muotoilee johtopäätöksen, joka seuraa ns. uusimman kansantaloustieteen edustajien, etupäässä Ricardon kaikista näkemyksistä niiden suhteiden johdosta, joissa ovat keskenään perustuontantovälineen — maan — omistajanoikeuden perusteella työskentelemättä maankorkoa saavat maanomistajat ja maataloustarvikkeiden tuottajat, maan vuokraajat, ts. huomattava osa Englannin väestöä kapitalismin manufaktuurikaudella ja tehdastuotannon alkuvaiheissa. Sen sijaan fysiokraattien oppiin pitäytynyt Smith todisteli maanomistajan ja koko yhteiskunnan etujen ykseyttä. *Toim.*

tehdastyöläisten palkan laskemisesta, kapitalistien välisestä kilpailusta, liikatuotannosta, koko teollisesta kurjuudesta.

5. Kun siis maanomistajan etu ei suinkaan ole yhtä yhteiskunnan edun kanssa, vaan on sovittamattomasti vastakkainen vuokraajien, maataloustyöläisten, tehdas-työläisten ja kapitalistien etujen kanssa, niin toisaalta yhden maanomistajan etu ei lainkaan vastaa toisen maanomistajan etua. Tämä johtuu kilpailusta, jota tarkastelemme nyt lähemmin.

Yleisesti ottaen suurmaanomistus suhteutuu pieneen kuten suuri pääoma pieneen. Mutta asiaan liittyy erityispiirteitä, jotka johtavat väistämättä suurmaanomistuksen kasautumiseen ja pienten maiden nielemiseen.

[XII] 1. Työläisten ja työvälineiden suhteellinen lukumäärä ei käyttöpääoman kasvaessa vähene missään sen enempää kuin maataloudessa. Vastaavasti eivät mahdollisuudet kaikinpuoliseen riistoon, tuotantokustannusten sääntöön ja tehokkaaseen työnjakoon lisäännä käyttöpääoman kasvaessa missään sen enempää kuin maataloudessa. Olkoon pelto miten pieni hyvänsä, se vaatii tietyn pysyvän vähimmäismäärän välineitä — auran, sahan jne. — kun taas maatila voi pienuudessa huomattavasti alittaa tämän minimirajan.

2. Suurmaanomistaja kasaa itselleen ne korot, jotka vuokratilijän pääoma on käyttänyt maanparannukseen. Pienmaanomistajan on käytettävä omaa pääomaansa. Hänen osaltaan jää tämä voitto siis kokonaan pois.

3. Samalla kun jokainen yhteiskunnallinen parannus hyödyttää suurmaanomistajaa, se vahingoittaa pienmaanomistajaa vaatimalla häneltä yhä enemmän käteisrahaa.

4. Vielä on tarkasteltava kahta tähän kilpailuun liittyvää lakia:

α) Ihmisravintoa tuottavan viljelymaan korko säätelee useimpien muiden viljeltyjen maiden korun. (*Smith*. 1. osa, s. 331.)

Loppujen lopuksi ainoastaan suurtilat voivat tuottaa sellaisia elintarvikkeita kuin karjaa jne. Ne säätelevät siis muiden maa-alojen maankorot ja voivat painaa ne minimiin.

Omalla työllään elävä pienmaanomistaja on näin ollen samassa suhteessa suurmaanomistajaan kuin *oman* työvälineen omistava käsityöläinen on tehtailijaan. Pientilanomistajasta on tullut pelkkä työväline. [XVI] Maankorko häviää kokonaan pientilanomistajan osalta, hänelle jää korkeintaan korko hänen pääomastaan ja palkka hänen työstään. Kilpailu voi nimittäin syödä maankorkoa kunnes se on enää vain korko pääomalle, jota omistaja ei ole itse sijoittanut.

β) Lisäksi olemme jo kuulleet, että viljelymaiden, kaivosten ja kalavesien tuottoisuuden ollessa yhtäläinen ja niiden hyväksikäytön yhtä tehokas, on tuotto verrannollinen pääomien suuruuteen. Kilpailuvoitto menee siis suurmaanomistajalle. Samoin tulo on verrannollinen maan hedelmällisyyteen pääomien ollessa yhtä suuret. Niiden ollessa yhtä suuret vie hedelmällisemmän maan omistaja siis voiton.

γ) »Minkälaista kaivosta tahansa voidaan pitää tuottoisana tai vähätuottoisena sen mukaan, voidaanko siitä nostaa tietyllä työmäärällä enemmän tai vähemmän mineraalia kuin samalla työmäärällä nostetaan useimmista samanlaisista kaivoksista.» (*Smith*. 1. osa, s. 345, 346.) »Tuottoisin kaivos säättää hiilen hinnan

kaikissa alueen kaivoksissa. Sekä maanomistaja että yrittäjä havaitsevat saavansa suuremman maankoron ja suuremman voiton myymällä vähän halvemmalla kuin kukaan muu alueella. Näiden toisten on pian pakko myydä samaan hintaan, vaikka heillä ei olisi oikein varaa siihen ja vaikka tämä hinta vähentää jatkuvasti heidän korkoaan ja voittoaan ja toisinaan vie ne kokonaan. Jotkin kaivokset hylätään kokonaan; toiset eivät pysty tuottamaan lainkaan maankorkoa ja ainoastaan omistaja voi käyttää niitä.» (Smith. 1. osa, s. 350.) »Kun Perun kaivokset löydettiin, suurin osa Euroopan hopeakaivoksista suljettiin... Kuuban ja Santo Domingon (Haitin) kaivoksille tapahtui samaa, ja jopa Perun vanhat kaivokset hylättiin Potosin kaivosten löydyttyä.» (1. osa, s. 353.)

Sama mitä Smith sanoo tässä kaivoksista, pitää enemmän tai vähemmän paikkansa koko maanomistuksesta.

δ) »On huomattava, että maan yleinen markkinahinta riippuu aina markkinoiden yleisestä korkotasosta... Jos maankorko putoaa huomattavasti rahankoron alapuolelle, kukaan ei osta maata, ja tämä laskee nopeasti maan markkinahintaa. Jos päinvastoin maankoron edut ylittävät huomattavasti rahankoron, kaikki ostavat maata, mikä puolestaan nopeasti nostaa sen markkinahintaa.» (Smith. 2. osa, s. 367, 368.)

Tästä maankoron ja rahankoron suhteesta seuraa, että maankoron täytyy laskea laskemistaan kunnes vain rikkaimmat voivat elää siitä. Kilpailu siis kovenee niiden maanomistajien kesken, jotka eivät vuokraa maitaan. Osa heistä joutuu perikatoon. Suurmaanomistus kasautuu entistä enemmän.

[XVII] Tästä kilpailusta on edelleen seurauksena, että suuri osa maaomaisuudesta joutuu kapitalistien käsiin ja näin kapitalisteista tulee samalla maanomistajia, samoin

kuin pienemmät maanomistajat eivät yleensä ole enää muuta kuin kapitalisteja. Edelleen osa suurmaanomistajista alkaa samalla harjoittaa teollisuutta.

Lopullisena seurauksena on siis kapitalistin ja maanomistajan eron häviäminen, joten kokonaisuutena ottaen on enää jäljellä kaksi väestöluokkaa, työväenluokka ja kapitalistiluokka. Tällainen maaomaisuuden kaupallistuminen, maan muuttuminen tavaraksi merkitsee lopullista syrjäytymistä vanhalle aristokratialle ja viimeistä silausta raha-aristokratialle.

1. Me emme jaa niitä tunteilevia kyyneleitä, jotka romantiikka¹⁾ tämän tähden vuodattaa. Se sekoittaa aina *maan kanssa harjoitettuun kauppavoiton kiskontaan* liittyvän²⁾ häpeällisyyden siihen täysin järkevään, yksityisomistuksen vallitessa väistämättömään ja toivottavaan seuraukseen, joka liittyy maan *yksityisomistuksen kaupallistamiseen*. Ensiksikin feodaalinen maaomaisuus on jo perusolemukseltaan myytyä, luovutettua maata, ihmisestä vieraantunutta ja siten sellaista maata, joka on häntä vastassa muutamien harvojen suuromistajien muodossa.

Maan valta tulee jo feodaalisessa maanomistuksessa ilmi ihmisiä hallitsevana vieraana mahtina. Maaorja on maan liitännäinen. Samoin majoraattiperijä, vanhin poika, kuuluu maahan. Maa perii hänet. Maanomistuksesta alkaa ylipäänsä yksityisomaisuuden valta, maaomaisuus on sen

¹⁾ Huomautus koskee lähinnä Sismondin katsomuksia. Hän ihannoii yksityisen maanomistuksen patriarkaalisia suhteita. *Toim.*

²⁾ Maan kanssa harjoitettu kauppavoiton kiskonta -termiä vastaa alkutekstissä vaikeasti käännettävä *Verschacherung*. Silloinen yhteiskuntaa arvosteleva kirjallisuus leimasi Fourieriin polveutuvaa perinnettä noudattaen yksityiskaupan ja yleensä markkinoinnin halveksittavaksi ja likaiseksi puuhaksi. *Toim.*

perustana. Mutta feodaalisessa maanomistuksessa omistaja ainakin *näyttää* tilan kuninkaalta. Samoin omistajan ja maan välillä vallitsee vielä suhde, joka näyttää sisäisemmältä kuin suhde pelkkään *esineelliseen* rikkauteen. Maatila yksilöllistyy omistajansa mukana, sillä on hänen arvonimensä, se on vapaaherrallinen tai kreivillinen kuten hänkin, sillä on hänen etuoikeutensa, tuomiovaltansa, poliittinen asemansa jne. Tila on ikään kuin omistajansa epäorgaaninen ruumis. Tästä juontaa juurensa sananlasku: nulle terre sans maître,¹⁾ millä ilmaistaan isännyyden ja maan kasvetuneisuus kiinni toisiinsa. Maatilan omistus ei myöskään ilmene välittömästi pelkän pääoman omistamisena. Tilan väen suhde siihen on paremminkin suhdetta isänmaahan. Se on rajoittunutta, ahdasta kansallismielisyyttä.

[XVIII] Edelleen feodaalinen maatila antaa nimensä omistajalleen, kuten kuningaskunta kuninkaalleen. Hänen sukunsa historia, hänen talonsa historia jne., kaikki tämä tekee maatilan yksilölliseksi hänelle ja todella hänen talokseen, tekee sen persoonaksi. Tilan työläiset eivät liioin ole *päiväläisten* asemassa, vaan osaksi he itse ovat tilan omaisuutta, kuten maaorjat, osaksi heillä on kunnioituksen, alamaisuuden ja velvollisuuden siteet siihen. Tilan suhde heihin on näin ollen välittömästi poliittinen ja sillä on myös *tunneperäinen* puolensa. Tavat, luonteenpiirteet jne. vaihtelevat tilalta toiselle ja näyttävät olevan yhtä maa-alan kanssa, kun taas myöhemmin ihminen kiinnittyy tilaan enää vain kukkarollaan, ei luonteellaan eikä yksilöllisyydellään. Lopuksi feodaalinen omistaja ei yritä saada suurinta mahdollista etua tilastaan. Päinvastoin hän kuluttaa sen mikä on olemassa ja jättää hankkimisen rauhallisin mielin

¹⁾ — ei maata ilman isäntää. *Toim.*

maaorjien ja vuokraviljelijöiden huoleksi. Tällainen on *aateliston* suhde maaomaisuuteensa, ja se luo omistajalle romanttisen sädekehän.

On tarpeen, että tämä pettävä ulkokuori häviää, että maaomaisuus, yksityisomistuksen alku ja syy, tempautuu kokonaan yksityisomistuksen prosessiin ja tulee tavaraksi, että omistajan valta ilmenee puhtaana yksityisomistuksen, pääoman valtana riippumatta kaikesta poliittisesta väristä, että omistajan ja työntekijän välinen suhde pelkistyy riistäjän ja riistettävän kansantaloudelliseksi suhteeksi, että omistajan henkilökohtainen suhde omaisuuteensa häviää ja muuttuu pelkästään suhteeksi *esineelliseen*, aineelliseen rikkauteen, että kunniallinen avioliitto maan kanssa korvautuu edun avioliitolla ja että maa laskeutuu arvoltaan samalle kauppaamisen tasolle kuin ihminenkin. On välttämätöntä, että maanomistuksen alku ja juuri, likainen oma etu, myös ilmenee kyynisessä muodossaan. On välttämätöntä, että lepäävä, muuttumaton monopoli muuttuu liikkuvaksi, muuttuvaksi ja paikallaan pysymättömäksi monopoliksi, kilpailuksi, ja että vieraan raadannan tulosten toimeton nauttiminen muuttuu toimekkaaksi kaupankäynniksi näillä tuloksilla. Viimein on välttämätöntä, että maaomaisuus osoittaa tässä kilpailussa hallitsevansa pääoman muodossa sekä työväenluokkaa että itse omistajia, koska pääoman liikkeen lait joko vievät heidät perikatoon tai parantavat heidän asemansa. Näin tulee keskiaikaisen sananlaskun *nulle terre sans seigneur*¹⁾ tilalle nyky-aikainen sananlasku *l'argent n'a pas de maître*,²⁾ joka ilmaisee kuolleen materian koko vallan ihmisiin.

1) — ei maata ilman herraa. *Toim.*

2) — rahalla ei ole herraa. *Toim.*

[XIX] 2. Mitä tulee kiistaan maaomaisuuden jakamisesta tai jakamattomuudesta, sen yhteydessä on pantava merkille seuraavat seikat:

Maaomaisuuksien jakaminen kieltää *suurmaanomistuksen monopolin*, kumoaa sen, mutta vain *yleistämällä* tämän monopolin. Se ei kumoaa monopolin perustaa, yksityisomistusta. Se vaikuttaa kyseiseen olemassaolomuotoon, mutta ei monopolin olemukseen. Seurauksena tästä maaomaisuuksien jakaminen joutuu yksityisomistuksen lakien uhriksi. Maaomaisuuksien jakaminen vastaa nimittäin kilpailun liikettä, kehitystä teollisuuden alalla. Paitsi niitä kansantaloudellisia haittoja, joita tästä työn välineiden jakamisesta sekä toistensa yhteydestä irrotetuista töistä on (tämä on tarkoin erotettava työnjaosta; työtä ei jaeta monien osalle, vaan kukin tekee samaa työtä yksikseen, mikä merkitsee saman työn moninkertaistamista), tämä maan jakaminen muuttuu väistämättä taas kasautumiseksi ja yhteenkokoutumiseksi samoin kuin kilpailu teollisuudessa.

Siellä missä maaomaisuuksien jakoa tapahtuu, jää siis ainoaksi mahdollisuudeksi palata muodoltaan entistäkin vihattavampaan monopoliin tai sitten kieltää, kumota koko maaomaisuuksien jako. Tämä ei kuitenkaan merkitse paluuta feodaaliseen omistukseen, vaan ylipäänsä maan yksityisomistuksen kumoamista. Monopolin ensimmäinen kumoaminen merkitsee aina sen yleistämistä, sen olemassaolon laajentamista. Mahdollisimman laajan ja pitkälle ulottuvan olemassaolon saavuttaneen monopolin kumoaminen merkitsee sen täydellistä tuhoamista. Kun yhteenliittämistä sovelletaan maahan, saavutetaan sama kansantaloudellinen

etu kuin suurmaanomistuksella on ja vasta sen avulla toteutetaan maan jaotteleminen alkuperäinen pyrkimys, nimittäin yhtäläisyys. Samoin se palauttaa ihmisten läheisen, tunneperäisen suhteen maahan ja tekee sen järkevällä tavalla, ei enää maaorjuuden, isännöimisen ja typerän omaisuusmystiikan välityksellä, sillä maa lakkaa olemasta voitonkiskonnan kohde, ja vapaa työ ja vapaa nautintaoikeus tekevät sen jälleen ihmisen todeksi, henkilökohtaiseksi omaisuudeksi. Maaomaisuuksien jakamisessa on se suuri etu, että tähän omaisuuteen liittyvä ihmisjoukko, joka ei voi enää alistua maaorjuuteen, tuhoutuu toisella tavalla kuin teollisuuden ihmisjoukko.

Mitä suurmaanomistukseen tulee, sen kannattajat ovat aina samastaneet suurviljelyn tarjoamat kansantaloudelliset edut itse suurmaanomistukseen, ikään kuin ei vasta omistuksen kumoaminen [XX] toisaalta ulottaisi näitä suurviljelyn etuja mahdollisimman laajalle ja ikään kuin ne eivät vasta tällöin tulisi yhteiskunnallisesti hyödyllisiksi. Edelleen he ovat hyökänneet pienmaanomistuksen voitonkiskonnan henkeä vastaan, ikään kuin voitonkiskonta ei sisältyisi piilevänä suurmaanomistukseenkin ja sen feodaalisessakin muodossa puhumattakaan nykyajan englantilaisesta muodosta, jossa yhtyvät maanomistajan feodalismi sekä vuokra-
viljelijän voitonkiskonta ja teollinen tuotanto.

Samoin kuin suurmaanomistus pystyy torjumaan jaetun maanomistuksen taholta esitetyn syytöksen monopolista sillä perusteella, että jakokin pohjautuu yksityisomistuksen monopoliin, samoin pystyy jaettu maanomistus torjumaan suurmaanomistuksen sille esittämän syytöksen: vallitseehan suuromistuksessakin jako, tosin vain liikkumattomassa ja

jäykistyneessä muodossa. Yksityisomistus pohjautuu ylipääntään jakoon. Samoin kuin maaomaisuuksien jako johtaa takaisin suurmaanomistukseen pääomarikkaiden muotona, feodaalisen maaomaisuuden täytyy samoin välttämättä johtaa jakoon tai sen täytyy ainakin joutua kapitalistien käsiin, yrittäköön se sitten miten hyvänsä väistää tätä.

Suurmaanomistus nimittäin ajaa — kuten Englannissa — väestön valtaenemmistön teollisuuden syliin ja painaa omat työläisensä täydelliseen kurjuuteen. Suurmaanomistus siis synnyttää vihollisensa — pääoman ja teollisuuden — mahdin ja lisää sitä heittämällä vastapuolelle köyhän väestön ja maan koko työtoiminnan. Suurmaanomistus teollistaa väestön enemmistön, tekee siitä siis suurmaanomistuksen vastustajan. Jos teollisuus on saavuttanut suuren vallan, kuten nykyisin Englannissa, se riistää vähitellen suurmaanomistukselta sen ulkomaita vastaan suuntaaman monopolin ja ajaa sen kilpailuun ulkomaisen maanomistuksen kanssa. Teollisuuden hallitessa saattaa maanomistus näet varmistaa feodaalisen suuruutensa enää vain monopolilla ulkomaita vastaan, millä se suojautuu sen feodaalisen luonteen kanssa ristiriidassa olevia kaupan yleisiä lakeja vastaan. Kun se on kerran ajautunut kilpailuun, se noudattaa kilpailun lakeja kuten jokainen näiden lakien alaiseksi joutunut tavara. Se alkaa samalla tavalla heilahdella, vähetä ja lisääntyä, lennähdellä kädestä toiseen eikä mikään laki voi enää pitää sitä harvoissa ennalta määrätyissä käsissä. [XXI] Välittömänä seurauksena on pirstoutuminen moniin käsiin, joka tapauksessa joutuminen teollisuus-pääomien vallan alaiseksi.

Vihdoin tällaisella väkivaltaisella tavalla säilytetty ja valtavan teollisuuden rinnalleen synnyttänyt suurmaanomistus johtaa kriisiin vielä nopeammin kuin maan jakaminen, jonka rinnalla teollisuuden mahti pysyy aina toissijaisena.

Suurmaanomistus on luopunut — kuten näemme Englannissa — jo feodaalisesta luonteestaan ja omaksunut teollisen luonteen, sillä se haluaa tehdä mahdollisimman paljon rahaa. Se antaa omistajalle mahdollisimman suuren maankoron, vuokratilijän pääomalle mahdollisimman suuren voiton. Maatyöläisten palkka on tästä johtuen jo supistettu minimiin, ja vuokratilijäin luokka edustaa maanomistuksen sisällä jo teollisuuden ja pääoman valtaa. Kilpailusta ulkomaiden kanssa johtuu, ettei maankorko useimmissa tapauksissa voi enää olla tulo, joka sinänsä turvaisi maanomistajan toimeentulon. Maanomistajien huomattavan määrän on astuttava vuokratilijäin sijaan, ja tällä tavoin osa vuokratilijöistä vajoaa proletariaattiin. Toisaalta saavat myös monet vuokratilijät maaomaisuutta haltuunsa; sillä suuromistajat jotka ovat mukavia tuloja nauttiessaan enimmäkseen antautuneet tuhlailuun, eivät suurimmaksi osaksi myöskään kelpaa johtamaan maanviljelystä, ja osalta heistä puuttuu sekä pääomaa että kykyä käyttää maata hyväkseen. Siis myös osa heistä joutuu täydelleen perikatoon. Vihdoin täytyy minimiin supistettua työpalkkaa supistaa vielä entisestäänkin, jotta selvittäisiin uudesta kilpailusta. Tämä johtaa väistämättä vallankumoukseen.

Maaomaisuuden täytyi kehittyä näillä molemmilla tavoilla kokeakseen molempien kohdalla väistämättömän tuhonsa, kuten myös teollisuuden täytyy joutua perikatoon

sekä monopolin että kilpailun muodossa oppiakseen uskomaan ihmiseen. [XXI]

[Vieraantunut työ]

[XXII] Me olemme lähteneet kansantaloustieteen asettamista edellytyksistä. Olemme tunnustaneet sen kielen ja lait. Olemme olettaneet annetuiksi yksityisomistuksen, työn, pääoman ja maan erottamisen työpalkasta, pääomanvoitosta ja maankorosta samoin kuin työnjaon, kilpailun, vaihtoarvon käsitteen jne. Olemme osoittaneet itse kansantaloustieteestä käsin, sen omilla sanoilla, että työläinen vajoaa tavaraksi ja kaikkein kurjimmaksi tavaraksi, että työläisen kurjuus on suoraan¹⁾ verrannollinen hänen tuottamiensa tuotteiden voimaan ja laajuuteen, että kilpailun väistämättömänä tuloksena on pääoman kasautuminen harvojen käsiin, siis monopolin palautuminen entistä kauheampana ja lopuksi että kapitalistin ja maankorollaeläjän samoin kuin maatyöläisen ja tehdastyöläisen ero häviää ja koko yhteiskunnan täytyy jakautua kahteen luokkaan: *omistajiin*, ja omistamattomiin *työläisiin*.

Kansantaloustiede lähtee yksityisomistuksen tosiasiaista. Se ei selitä tätä meille. Se ilmaisee yksityisomistuksen *materiaalisen* prosessin, jonka tämä todellisuudessa käy läpi, yleisinä, abstraktisina kaavoina, ja näitä se pitää sitten *lakeina*. Se ei *ymmärrä* näitä lakeja, ts. se ei osoita miten ne syntyvät yksityisomistuksen olemuksesta. Kansantaloustiede

¹⁾ — alkutekstissä väärin: kääntäen. *Toim.*

ei lainkaan selitä, mikä on työn ja pääoman, pääoman ja maan eron perusteena. Kun se esimerkiksi määrittelee työpalkan suhteen pääomanvoittoon, niin kapitalistien etu merkitsee sille viimeisintä, pohjimmaista perustetta, ts. se edellyttää mitä sen pitäisi kehittää. Samoin kilpailu tuodaan kaikkialla mukaan. Se selitetään ulkoisilla olosuhteilla. Kansantaloustiede ei anna meille mitään tietoa siitä, missä määrin nämä ulkoiset, näennäisen sattumanvaraiset olosuhteet ovat ainoastaan ilmausta väistämättömästä kehityksestä. Me olemme nähneet, että itse vaihtokin näyttää kansantaloustieteelle olevan sattumanvarainen tosiseikka. Ainoat pyörät, jotka kansantaloustieteilijä panee liikkeeseen, ovat *voitonhimo* ja *voitonhimoisten välinen sota, kilpailu*.

Juuri siksi että kansantaloustiede ei ymmärrä tutkijansa liikkeen sisäisiä yhteyksiä, oli mahdollista asettaa vastakkain oppi kilpailusta ja oppi monopolista, oppi elinkeinovapaudesta ja oppi ammattikunnista, oppi maaomaisuuksien jakamisesta ja oppi suurmaanomistuksesta, sillä kilpailua, elinkeinovapautta, maaomaisuuksien jakamista kehiteltiin ja ne ymmärrettiin ainoastaan monopolien, ammattikuntien ja feodaalimistuksen joko sattumanvaraisina tai harkittuina sekä väkivaltaisina seurauksina eikä niiden välttämättöminä, väistämättöminä, luonnollisina seurauksina.

Meidän on nyt siis ymmärrettävä olennainen yhteys yksityisomistuksen, voitonhimon, työn, pääoman ja maanomistuksen toisistaan erottamisen, vaihdon ja kilpailun, ihmisten arvon ja arvon menetyksen, monopolin ja kilpailun

jne. välillä — on nähtävä kaiken tämän vieraantumisen olennainen yhteys rahajärjestelmään.

Älkäämme palatko pelkkään sepitettyyn alkutilaan, kuten kansantaloustieteillä halutessaan antaa selityksen. Tällainen alkutila ei selitä mitään. Se vain siirtää kysymyksen harmaaseen, utuiseen kaukaisuuteen. Kansantaloustieteilijä edellyttää tosiasian, tapahtuman muodossa sen, mikä hänen pitäisi dedusoida, nimittäin kahden asian, esimerkiksi työnjaon ja vaihdon, välisen välttämättömän suhteen. Vastaavalla tavalla teologi selittää pahan alkuperän syntiinlankeemuksella, toisin sanoen hän olettaa tosiasian, historian muodossa sen, mikä hänen pitäisi selittää.

Me lähdemme kansantaloustieteellisestä, *tämänhetkisesti* tosiasiasta.

Työläinen tulee sitä köyhemmäksi, mitä enemmän hän tuottaa rikkautta, mitä enemmän hänen tuotantonsa voima ja laajuus kasvaa. Työläisestä tulee sitä halvempi tavara, mitä enemmän hän luo tavaroita. Tavaroiden maailmanarvon lisääntyessä ihmisten maailman arvo vähenee suoraan verrannollisesti. Työ ei tuota ainoastaan tavaroita: se tuottaa itsensä ja työläisen *tavarana*, tarkemmin sanoen siinä samassa suhteessa, missä se ylipäänsä tuottaa tavaroita.

Tämä tosiasia ilmaisee ainoastaan seuraavan: se esine, jonka työ tuottaa, sen tuote, on vastakkain työn kanssa *vieraana olemuksena*, tuottavan työn tekijästä *riippumattomana mahtina*. Työn tuotteena on esineeksi kiteytynyt, itsensä aineelliseksi tehnyt työ, tämä tuote on työn *esineellistymä*. Työn toteutuma on sen esineellistymä. Tämä työn toteutuma ilmenee kansantalouden alueella työläisen

toteutumana, arvon menetyksenä, esineellistyminen ilmenee esineen menettämisenä ja orjuutena sen suhteen, ja omaksi ottaminen vieraantumisenä, luovuttamisena.

Työn toteutuminen ilmenee niin suuressa määrin toteutumisen, arvon menetyksenä, että työläinen menettää toteutumisensa, arvonsa aina nälkäkuolemaan asti. Esineellistyminen ilmenee niin suuressa määrin esineen menettämisenä, että työläiseltä ryöstetään välttämättömimmätkin esineet, ei ainoastaan elämiseen tarvittavat, vaan myös työn tarvitsemat esineet. Niin, itse työ tulee esineeksi, jonka työläinen pystyy hallitsemaan ainoastaan ponnistelemalla niin paljon kuin mahdollista ja keskeyttämällä ponnistuksensa niin harvoin kuin mahdollista. Esineen ottaminen omaksi ilmenee niin suuressa määrin vieraantumisenä, että mitä useampia esineitä työläinen tuottaa, sitä harvempia hän voi omistaa ja sitä enemmän hän joutuu tuotteensa, pääoman valtaan.

Kaikki nämä seuraukset johtuvat siitä tosiasiasta, että työläinen suhtautuu *työnsä tuotteeseen* kuin *vieraaseen* esineeseen. Tämän oletuksen pohjalta on nimittäin selvää, että mitä enemmän työläinen raataa kaikilla voimillaan, sitä mahtavammaksi tulee se vieras, esineellinen maailma, jota hän luo itseään vastaan, ja sitä köyhemmäksi tulee hän itse, hänen sisäinen maailmansa, sitä vähemmän kuuluu hänelle itselleen. Uskonnossa on vastaava tilanne. Mitä enemmän ihminen sijoittaa jumalaan, sitä vähemmän hän säilyttää omassa itsessään. Työläinen panee elämänsä esineeseen; mutta nyt hänen elämänsä ei enää kuulu hänelle, vaan esineelle. Mitä enemmän työläinen siis tekee tällaista työtä, sitä enemmän häneltä puuttuu esineitä. Mikä on siirtynyt

tuotteeseen, sitä ei hänellä enää ole. Mitä suurempi tämä tuote siis on, sitä vähemmän hän itse on. Työläisen *luovutuksi tuleminen* tuotteessaan ei merkitse ainoastaan, että hänen työnsä tulee esineeksi, *ulkoiseksi* olemassaoloksi, vaan että se on olemassa *hänen ulkopuolellaan* riippumattomana hänestä, vieraana hänelle ja että siitä tulee itsenäinen mahti, joka on häntä vastassa. Se merkitsee, että elämä, jonka hän on esineelle antanut, on häntä vastassa vihamielisenä ja vieraana.

[XXIII] Tarkastelkaamme nyt lähemmin *esineellistymistä*, työläisen tuotantoa sekä siihen sisältyvää esineen, hänen tuotteensa *vieraantumista*, *menettämistä*.

Työläinen ei voi luoda mitään ilman *luontoa*, ilman *aistimellista ulkomaailmaa*. Se on ainesta, jossa hänen työnsä toteutuu, jossa se toimii, josta ja jonka välityksellä se tuottaa.

Mutta samoin kuin luonto tarjoaa työlle *elämisen tarvikkeet* siinä mielessä, että työ ei voi *elää* ilman esineitä, kohteita, joihin työ suunnataan, samoin luonto toisaalta tarjoaa *elämisen tarvikkeet* ahtaammassa merkityksessä, nimittäin itse *työläisen* ruumiillisen toimeentulon välineet.

Mitä enemmän työläinen siis *ottaa omakseen* työllään ulkomaailmaa, aistimellista luontoa, sitä enemmän hän ottaa pois itseltään *elämisen tarvikkeita* kahdessa merkityksessä. Ensiksi siinä mielessä, että aistimellinen ulkomaailma lakkaa yhä enemmän olemasta hänen työhönsä kuuluva esine, kohde, hänen työnsä *elämisen tarvike*. Toiseksi siinä mielessä, että se on yhä vähemmän *elämisen tarvike* välittömässä merkityksessä, työläisen ruumiillisen toimeentulon väline.

Työläisestä tulee siis tässä kaksinaisessa merkityksessä esineensä orja, ensiksi siten, että hän vastaanottaa *työn esineen*, kohteen, toisin sanoen hän vastaanottaa *työtä*, ja toiseksi siten, että hän vastaanottaa *toimeentulovälineitä*. Ensiksi siis siten, että hän voi olla olemassa *työläisenä*, ja toiseksi siten, että hän voi olla olemassa *fyysisenä subjektina*. Tämän orjuuden huipentumana on, että hän pystyy enää vain *työläisenä* tulemaan toimeen *fyysisenä subjektina* ja on enää vain *fyysisenä subjektina* työläinen.

(Työläisen vieraantuminen esineessään ilmenee kansantalouden lakeina näin: mitä enemmän työläinen tuottaa, sitä vähemmän hänellä on kulutettavaa, mitä enemmän arvoja hän luo, sitä enemmän hän jää vaille arvoa, sitä arvottomammaksi hän tulee, mitä parempi muoto hänen tuotteelleen on annettu, sitä rujompi työläinen on, mitä korkeampaa sivilisaatiota hänen esineensä edustaa, sitä barbaarisempi työläinen on, mitä voimallisemmaksi hänen työnsä tulee, sitä voimattommaksi työläinen tulee, mitä henkevämmäksi työ tulee, sitä hengettömämmäksi ja sitä enemmän luonnon orjaksi työläinen tulee.)

Kansantaloustiede kätkee työn olemukseen sisältyvän vieraantumisen siten, että se ei tarkastele t y ö l ä i s e n (työn) ja tuotannon v ä l i t ö n t ä suhdetta. Siinäpä se. Työ tuottaa ihmeitä rikkaille, mutta työläiselle se tuottaa kurjuutta. Työ tuottaa palatseja, mutta työläiselle se tuottaa luolia. Se tuottaa kauneutta, mutta työläiselle se tuottaa rujoutta. Työ korvaa itsensä koneilla, mutta pakottaa osan työläisistä barbaariseen työhön ja tekee muut työläiset koneiksi. Se tuottaa henkeä, mutta työläiselle se tuottaa typeryyttä, henkistä jälkeenjääneisyyttä.

Työn välitön suhde tuotteisiinsa on työläisen suhde hänen tuotantonsa esineisiin. Rikkaan suhde tuotannon esineisiin ja itse tuotantoon on ainoastaan tämän ensimmäisen suhteen seurausta. Ja on vahvistuksena sille. Tätä toista puolta tutkimme jäljempänä.

Kun me siis kysymme: Mikä on työn olennainen suhde, niin kysymyksemme tarkoittaa *työläisen* suhdetta tuotantoon.

Toistaiseksi olemme tarkastelleet työläisen vieraantumista, luovutetuksi tulemista vain yhdeltä kannalta, nimittäin hänen *suhdettaan työnsä tuotteisiin*. Mutta vieraantuminen ei näyttäydy ainoastaan tuotannon tuloksessa, vaan *tuotantotapahtumassa*, itse *tuottavan toiminnan* sisällä. Kuinka työläinen voisi kohdata toimintansa tuotteen vieraana, ellei hän varsinaisessa tuotantotapahtumassa vieraantuisi omasta itsestään? Tuotehan on vain toiminnan, tuotannon tiivistelmä. Jos siis työn tuotteena on luovuttaminen, niin itse tuotannon täytyy olla toimivaa luovuttamista, toiminnan luovuttamista, luovuttamisen toimintaa. Työn esineen vieraantumisessa tiivistyy ainoastaan itse työtoiminnassa tapahtuva vieraantuminen, luovuttaminen.

Mistä työn luovuttaminen sitten muodostuu?

Ensiksikin siitä, että työ on työläiselle *ulkonaista*, ulkopuolista, ts. se ei kuulu hänen olemukseensa — näin ollen hän ei myönnä itseään työssään, vaan kieltää, ei tunne itseään työssään onnelliseksi, vaan onnettomaksi, ei kehitä siinä mitään vapaata fyysistä eikä henkistä energiaa, vaan rääkkää ruumistaan ja vahingoittaa mieltään. Tästä syystä työläinen tuntee vasta työn ulkopuolella olevansa oma itsensä ja työssä olevansa itsensä ulkopuolella. Hän tuntee

olonsa vapaaksi kun hän ei tee työtä, ja kun hän tekee työtä, hän ei tunne oloaan vapaaksi. Näin ollen hänen työnsä ei ole vapaaehtoista, vaan pakotettua, *pakkotyötä*. Se ei siis ole tarpeen tyydytystä työssä, vaan se on vain *väline* työn ulkopuolella olevien tarpeiden tyydyttämiseksi. Sen vieraus tulee selvästi ilmi siinä, että niin pian kun ei ole olemassa mitään ruumiillista tai muuta pakkoa, työtä kartetaan kuin ruttoa. Ulkonainen, ulkopuolinen työ, se työ jossa ihminen vieroituu (sich entäussert), on itsensäuhraamista, kieltäymystä. Vihdoin työn ulkonaisuus, ulkopuolisuus työläisen kannalta ilmenee siinä, että se ei ole hänen omaansa, vaan toisen työtä, että se ei kuulu hänelle, että hän ei tässä työssä kuulu itselleen, vaan toiselle. Kuten uskonnossa ihmisen mielikuvituksen, ihmisaivojen ja ihmissydämen omaehtoinen toiminta vaikuttaa yksilöstä riippumatta — toisin sanoen vieraana, jumalallisena tai perkeleellisenä toimintana — yksilöön, vastaavasti työläisen toiminta ei ole hänen omaehtoista toimintaansa. Se kuuluu toiselle, se on hänen oman minänsä menettämistä.

Täten tullaan siihen tulokseen, että ihminen (työläinen) tuntee enää vain eläimellisissä toiminnoissaan, syömisessä, juomisessa ja siittämisessä, lisäksi korkeintaan asumisessa, pukeutumisessa yms. itsensä vapaasti toimivaksi ja inhimillisissä toiminnoissaan enää vain eläimeksi. Eläimellisestä tulee inhimillistä ja inhimillisestä eläimellistä.

Syöminen, juominen, siittäminen jne. ovat tosin myös aidosti inhimillisiä toimintoja. Mutta sinä abstraktiona, joka erottaa ne muun inhimillisen toiminnan piiristä ja tekee ne lopullisiksi ja ainoiksi tarkoituksiksi, ne ovat eläimellisiä.

Olemme tarkastelleet ihmisen käytännön toiminnan vieraantumisen tapahtumaa, työtä, kahdelta kannalta. 1. Työntekijän suhde *työn tuotteeseen* esineenä, joka on hänelle vieras ja pitää häntä vallassaan. Tämä suhde on samalla suhde aistimelliseen ulkomaailmaan, luonnonesineisiin maailmana, joka on häntä vastassa vieraana, hänelle vihamielisenä. 2. Työn suhde *tuotantotapahtumaan* itse työn sisällä. Tässä työntekijä on suhteessa omaan toimintaansa vieraana, hänelle kuulumattomana, toimintaan kärsimyksenä, voimaan voimattomuutena, siittämiseen kuohimisena, omaan työntekijän ruumiilliseen ja henkiseen energiaansa, henkilökohtaiseen elämäänsä (sillä mitä muuta elämä on kuin toimintaa?) häntä itseään vastaan kääntyneenä, hänestä riippumattomana, hänelle kuulumattomana toimintana. Tämä on *itsevieraantumista*, kun taas aikaisemmin oli kysymys *esineen* vieraantumisesta.

[XXIV] Meidän on vielä kehitettävä kolmas *vieraantuneen työn* määrittäminen molempien jo esitettyjen pohjalla.

Ihminen on lajinolento (Gattungswesen), ei ainoastaan siten, että hän tekee käytännössä ja teoriassa lajin, sekä omansa että muiden olioiden lajin, omaksi kohteekseen, vaan myös siten — ja tämä on vain eri ilmaus samalle asialle — että ihminen suhtautuu itseensä nykyisenä, elävänä lajina, siten, että hän suhtautuu itseensä *universaalina* ja tästä syystä vapaana olentona.

Lajinelämäänsä kuuluu fyysiseltä kannalta sekä ihmisillä että eläimillä ensiksikin se, että ihminen (samoin kuin eläin) elää epäorgaanisesta luonnosta. Ja mitä universaalimpi ihminen on eläimeen verrattuna, sitä universaalimpi on se epäorgaanisen luonnon alue, jossa hän elää. Kuten kasvit,

eläimet, kivet, ilma, valo jne. muodostavat teoreettisesti osan ihmisen tajunnasta, osittain luonnontieteen kohteina, osittain taiteen kohteina — ne ovat hänen henkinen epäorgaaninen luontonsa, henkisen elämisen tarvikkeensa joita hänen täytyy ensin muokata nauttimista ja sulattamista varten — samoin ne muodostavat myös käytännössä osan ihmiselämästä ja ihmisen toiminnasta. Fyysisesti ihminen elää ainoastaan näistä luonnontuotteista, ilmenevätpä ne sitten ravinnon, lämmityksen, vaatetuksen, asunnon tms. muodossa. Ihmisen universaalisuus ilmenee käytännössä juuri siinä universaalisuudessa, joka tekee koko luonnon ihmisen *epäorgaaniseksi* ruumiiksi, sekä sikäli kuin luonto on ensiksi välitön elämisen tarvike että sikäli kuin se on toiseksi ihmisen elämäntoiminnan materiaa, sen kohde ja työkalu. Luonto on ihmisen *epäorgaaninen ruumis*, nimittäin se osa luontoa, joka ei itse ole ihmisruumista. Se että ihminen *elää* luonnosta, merkitsee että luonto on hänen *ruumiinsa*, jonka kanssa hänen on pysyttävä jatkuvassa prosessissa, jotta hän ei kuolisi. Se että ihmisen ruumiillinen ja henkinen elämä on erottamattomassa yhteydessä luontoon, merkitsee ainoastaan sitä, että luonto on yhteydessä itseensä, sillä ihminen on osa luontoa.

Samalla kun vieraantunut työ vieroittaa ihmisen 1. luonnosta ja 2. ihmisestä itsestään, hänen omasta toimivasta funktiostaan, hänen elämäntoiminnastaan, niin se vieroittaa ihmisen *lajista*; se tekee *lajinelämästä* hänelle yksilöllisen elämän välineen. Ensiksi se vieroittaa lajinelämän ja yksilön elämän ja toiseksi se tekee yksilöllisen elämän abstraktissa muodossaan lajinelämän —

joka sekin on abstraktissa ja vieraantuneessa muodossaan — tarkoitukseksi.

Työ, *elämäntoiminta*, itse tuottava *elämä* on nimittäin ihmiselle ensiksi vain tarpeen, fyysisen olemassaolon ylläpitämisen tarpeen, tyydyttämisen *väline*. Mutta tuottava, tuotannollinen *elämä* on lajinelämä. Se on elämää synnyttävää elämää. Elämäntoiminnan laatuun sisältyy jonkin lajin koko luonne, sen lajinluonne, ja vapaa tietoinen toiminta on ihmisen lajinluonne. Elämä itse ilmenee ainoastaan *elämissen tarvikkeina*.

Eläin on välittömästi yhtä elämäntoimintansa kanssa. Eläin ei eroa siitä. Eläin on *elämäntoimintansa*. Ihminen tekee itse oman elämäntoimintansa tahtonsa ja tietoisuutensa esineeksi, kohteeksi. Hänen elämäntoimintansa on tietoista. Se ei ole sellainen määritys, johon ihminen välittömästi samastuu. Tietoinen elämäntoiminta erottaa ihmisen välittömästi eläimellisestä elämäntoiminnasta. Ainoastaan ja nimenomaan tämän vuoksi hän on lajinolento. Tai hän on tietoinen olento, ts. hänen oma elämänsä on hänelle esine ainoastaan ja nimenomaan siksi, että hän on lajinolento. Vain siitä johtuen hänen toimintansa on vapaata toimintaa. Vieraantunut työ kääntää suhteen päinvastaiseksi, siten, että ihminen — nimenomaan siksi että hän on tietoinen olento — tekee oman elämäntoimintansa, oman *olemuksensa* ainoastaan *olemassaolonsa* ylläpitämisen välineeksi.

Luodessaan, tuottaessaan käytännössä *esineellistä maailmaa*, *muokatessaan* epäorganista luontoa ihminen todistaa itsensä tietoiseksi lajinolennoksi, ts. olennoiksi, joka suhtautuu lajiin omana olemuksenaan tai itseensä lajinolentona. Tosin myös eläin tuottaa. Se rakentaa itselleen

pesän, asuntoja — esimerkiksi mehiläinen, majava, muurahainen jne. Mutta se tuottaa ainoastaan sen mitä se tarvitsee välittömästi itselleen tai poikasilleen. Se tuottaa yksipuolisesti, kun ihminen puolestaan tuottaa universaalisti, se tuottaa vain välittömän fyysisen tarpeen pakottamana, kun taas ihminen tuottaa fyysisestä tarpeesta riippumatta ja tuottaa toden teolla vasta ollessaan vapaa tästä tarpeesta. Eläin tuottaa vain itsensä, kun ihminen puolestaan tuottaa uudelleen, reprodusoi koko luonnon; eläimen tuote kuuluu välittömästi sen fyysiseen ruumiiseen, kun taas ihminen on vapaasti vastakkain tuotteensa kanssa. Eläin muovaa materiaa ainoastaan oman lajinsa mitan ja tarpeen mukaan, kun taas ihminen osaa tuottaa jokaisen lajin mitan mukaan ja osaa kaikkialla soveltaa esineeseen siihen kuuluvaa mittaa: täten ihminen muovaa materiaa myös kauneuden lakien mukaan.

Näin ollen ihminen todella todistaa itsensä *lajinolennoiksi* vasta esineellisen maailman muokkaamisessa. Tämä tuotanto on hänen toiminnallista lajinelämänsä. Sen kautta luonto ilmenee *hänen* työnään ja hänen todellisuutenaan. Työn esine, kohde on näin ollen *ihmisen lajinelämän esineellistymä*: hän ei näet enää luo itseään uudelleen vain älyllisesti, tietoisuudessa, vaan työtä tehden, todellisesti ja voi näin ollen tarkastella omaa itseään itse luomassaan maailmassa. Kun vieraantunut työ riistää ihmiseltä hänen tuotantonsa esineen, se näin ollen samalla riistää hänen *lajinelämänsä*, hänen todellisen lajinesineellisyytensä ja muuttaa sen edun, mikä hänellä on ollut eläimeen nähden, varjopuoleksi: hänen epäorganisen ruumiinsa, luonto, otetaan häneltä.

Samalla tavalla kuin vieraantunut työ alentaa omaehtoisen toiminnan, vapaan toiminnan tavalliseksi välineeksi, se tekee ihmisen lajinelämän hänen fyysisen olemassaolonsa välineeksi.

Vieraantuminen siis muuttaa sen tajunnan, tietoisuuden, jonka ihminen saa lajiltaan, siten, että lajinelämä tulee hänelle välineeksi.

Vieraantunut työ tekee siis:

3. *Ihmisen lajinolemuksen*, niin luonnon kuin hänen henkisenkin lajinkykynsä hänelle *vieraaksi* olemukseksi, hänen *yksilöllisen olemassaolonsa välineeksi*. Se tekee hänen oman ruumiinsa hänelle vieraaksi, samoin luonnon hänen ulkopuolellaan, samoin hänen henkisen olemuksensa, hänen *inhimillisen* olemuksensa.

4. Eräänä välittömänä seurauksena siitä, että ihminen on vieraantunut työnsä tuotteesta, elämäntoiminnastaan, lajinolemuksestaan, on *ihmisen vieraantuminen ihmisestä*. Kun ihminen on vastakkain itsensä kanssa, niin hän on vastakkain *toisen* ihmisen kanssa. Se mikä koskee ihmisen suhdetta työhönsä, työnsä tuotteeseen ja itseensä, koskee ihmisen suhdetta toiseen ihmiseen, samoin kuin toisen ihmisen työhön ja työn esineeseen, kohteeseen.

Ylipäänsä väite, että ihminen on vieraantunut lajinolemuksestaan, merkitsee sitä, että yksi ihminen on vieraantunut toisesta ja samoin jokainen ihminen inhimillisestä olemuksesta.

Ihmisen vieraantuminen, ylipäättään jokainen suhde, jossa ihminen on itseensä, toteutuu, saa ilmauksensa vasta siinä suhteessa, jossa ihminen on toiseen ihmiseen.

Siis vieraantuneen työn suhteessa ollessaan jokainen ihminen tarkastelee toisia ihmisiä sen mittapuun ja suhteen mukaan, jossa hän itse työntekijänä on.

[XXV] Me lähdimme kansantaloudellisesta tosiasiaista, työläisen ja hänen tuotantonsa vieraantumisesta. Olemme ilmaisseet tämän tosiasian käsitteen: *vieraantunut, luovutettu* työ. Olemme eritelleet tätä käsitettä, olemme siis eritelleet pelkästään kansan taloudellista tosiasiaa.

Katsokaamme nyt edelleen kuinka vieraantuneen, luovutetun työn käsitteen täytyy ilmetä ja esiintyä todellisuudessa.

Jos työn tuote on minulle vieras, jos se on minua vastassa vieraana mahtina, kenelle se sitten kuuluu?

Jos oma toimintani ei kuulu minulle, vaan on vierasta, pakotettua toimintaa, kenelle se sitten kuuluu?

Jollekin toiselle, minusta *eroavalle* olenulle.

Kuka tämä olento on?

Onko kyse *jumalista*? Tosin varhaisimpien aikojen tärkein tuotanto — esimerkiksi temppelien rakentaminen jne. Egyptissä, Intiassa, Meksikossa — näyttää olleen jumalien palveluksessa ja myös tuote näyttää kuuluneen jumalille. Mutta jumalat eivät yksinään olleet milloinkaan työn valtiaita, herroja. Ei liioin *luontokaan*. Ja kuinka ristiriitaista olisikaan, jos ihmisen alistaessa luonnon yhä pitemmälle omalla työllään ja teollisuuden ihmeiden tehdessä jumalien ihmeet yhä tarpeettomammiksi, ihmisen pitäisi näiden mahtien mieliksi luopua tuottamisen ilosta ja tuotteiden nauttimisesta!

Se *vieras* olento, jolle työ ja työn tuote kuuluvat, jonka palveluksessa työ on ja joka nauttii työn tuotteen, voi olla ainoastaan *ihminen* itse.

Kun työn tuote ei kuulu työläiselle ja on häntä vastassa vieraana mahtina, on tämä mahdollista vain siten, että tuote kuuluu jollekin *toiselle ihmiselle eikä työläiselle*. Kun työläisen toiminta on hänelle piinaa, sen täytyy olla jollekin toiselle *nautintoa* ja elämäniloa. Tänä ihmisiä hallitsevana vieraana voimana eivät voi olla jumalat eikä luonto, vaan ainoastaan ihminen itse.

Pohtikaamme vielä sitä edellä esitettyä väitettä, että ihmisen suhde toiseen ihmiseen tekee vasta ihmisen suhteen itseensä *esineelliseksi, todelliseksi*. Kun ihminen siis suhtautuu työnsä tuotteeseen, esineellistyneeseen työhönsä *vieraana, vihamielisenä*, mahtavana, hänestä riippumattomana esineenä, niin hän suhtautuu siihen siten, että toinen hänelle vieras, vihamielinen, mahtava, hänestä riippumaton ihminen on tämän esineen valtias. Kun hän suhtautuu omaan toimintaansa toimintana, joka ei ole vapaata, niin hän suhtautuu siihen toista ihmistä palvelevana, tämän vallassa olevana, tämän asettaman pakon ja ikeen alaisena toimintana.

Ihmisen jokainen itsevieraantuminen, vieraantuminen luonnosta ilmenee siinä suhteessa, jossa hän itse sekä luonto ovat muihin, hänestä eroaviin ihmisiin. Tästä johtuen uskonnollinen itsevieraantuminen ilmenee välttämättä maallikon suhteessa pappiin eli välittäjään yms., koska tässä on kyse henkisestä maailmasta. Käytännön todellisessa maailmassa voi itsevieraantuminen ilmetä vain käytännöllisessä, todellisessa suhteessa muihin ihmisiin. Se väline, jonka kautta vieraantuminen tapahtuu, on itse *käytännöllinen*. Ihminen ei siis luo vieraantuneella työllä ainoastaan suhdettaan tuotannon esineeseen ja tapahtumaan

vieraina ja hänelle vihamielisinä mahteina, hän luo myös sen suhteen, jossa muut ihmiset ovat hänen tuotantoonsa ja tuotteeseensa, sekä sen suhteen, jossa hän on näihin muihin ihmisiin. Samoin kuin hän muuttaa tuotannollisen toimintansa oman toteutumisensa, arvonsa menetykseksi (Entwirklichung), omaksi rangaistukseksi ja menettää tuotteensa, josta tulee hänelle kuulumaton, samoin hän luo tuottamattomien vallan tuotantoon ja tuotteeseen nähden. Samoin kuin hän tekee oman toimintansa vieraaksi itselleen, siten hän tekee vieraalle omaksi toiminnan, joka ei ole tämän omaa.

Tähän mennessä olemme tarkastelleet suhdetta vain työntekijän kannalta; jäljempänä tarkastelemme sitä myös työtätekemättömän kannalta.

Työntekijä luo siis *vieraantuneella, luovutetulla työllä* työlle vieraan ja sen ulkopuolella olevan ihmisen suhteen tähän työhön. Työntekijän suhde työhön luo kapitalistin — tai millä muulla nimellä työn valtiasta sitten kutsuttaneenkin — suhteen työhön. *Yksityisomistus* on siis *luovutetun työn*, työntekijän ja luonnon sekä työntekijän ja hänen oman itsensä välisen ulkopuolisen suhteen tuote, tulos, välttämätön seuraus.

Yksityisomistus saadaan siis tulokseksi eriteltäessä *luovutetun työn* käsitettä, ts. *luovutetun ihmisen*, vieraantuneen työn, vieraantuneen elämän, *vieraantuneen ihmisen* käsitettä.

Olemme tosin saaneet *luovutetun työn* (*luovutetun elämän*) käsitteen kansantaloustieteestä *yksityisomistuksen liikkeen* tuloksena. Mutta tätä käsitettä eriteltäessä osoitetaan, että vaikka yksityisomistus näyttää olevan luovute-

tun työn perusta, syy, se päinvastoin onkin sen seuraus, samoin kuin jumalat eivät *alunperin* ole ihmisymmärryksen harhautumisen syy, vaan sen seuraus. Myöhemmin tämä suhde muuttuu vuorovaikutukseksi.

Vasta yksityisomistuksen kehityksen viimeisessä huippukohdassa tämä sen salaisuus tulee jälleen esiin, nimittäin ensiksi se, että yksityisomistus on luovutetun työn *tuote*, ja toiseksi, että se on *väline*, jonka kautta työ tulee luovutetuksi, vieroituu, että se on *tämän luovuttamisen toteutumista*.

Tämän selviäminen tuo valaistusta myös useisiin tähän asti ratkaisemattomiin ristiriitoihin.

1. Kansantaloustiede pitää lähtökohtanaan työtä tuotannon varsinaisena sieluna, mutta silti se ei suo työlle mitään, vaan antaa kaiken yksityisomistukselle. Proudhon on tehnyt tästä ristiriidasta johtopäätöksen työn puolesta ja yksityisomistusta vastaan. Me kuitenkin havaitsemme, että tämä näennäinen ristiriita on *vieraantuneen työn* ristiriita itsensä kanssa ja että kansantaloustiede on ilmaissut ainoastaan *vieraantuneen työn* lait.

Lisäksi me havaitsemme tämän perusteella, että *työpalkka* ja *yksityisomistus* ovat identtiset: työn tuote, esine näet maksaa palkan itse työstä ja työpalkka on siten vain välttämätön seuraus työn *vieraantumisesta*. Samoin ei myöskään työ esiinny työpalkassa itsetarkoituksena, vaan palkan palvelijana. Me käsittelemme tätä jäljempänä tarkemmin ja esitämme tässä vain muutamia [XXVI] johtopäätöksiä.

Väkisin hankittu *palkankorotus* (tässä jätetään huomiotta kaikki muut vaikeudet sekä se, ettei tällaista poikkeusta

voida myöskään toteuttaa muutoin kuin väkivalloin) ei siis merkitsisi mitään muuta kuin *parempaa palkanmaksua orjille* eikä sen avulla saavutettaisi enempää työläiselle kuin työllekään näiden inhimillistä määritystä, asemaa ja arvoa.

Jopa *samapalkkaisuuskin*, jota Proudhon vaatii, muuttaa vain työläisen nykyisen suhteen työhönsä kaikkien ihmisten suhteeksi työhön. Tällöin yhteiskunta käsitetään abstraktiksi kapitalistiksi.

Työpalkka on vieraantuneen työn eräs välitön seuraus ja vieraantunut työ on yksityisomistuksen välitön syy. Toisen häviäminen aiheuttaa myös toisen häviämisen.

2. Vieraantuneen työn suhteesta yksityisomistukseen seuraa edelleen, että yhteiskunnan vapautuminen yksityisomistuksesta jne., vapautuminen orjuudesta saa ilmaisunsa *työläisten vapautuksen poliittisessa* muodossa — ei siksi, että kyse olisi ainoastaan *heidän* vapautumisestaan, vaan siksi, että heidän vapautumiseensa sisältyy yleinen inhimillinen vapautuminen. Mutta tämä sisältyy siihen siksi, että koko inhimillinen orjuus sisältyy työläisen suhteeseen tuotantoon ja kaikki orjuussuhteet ovat vain tämän suhteen muunnoksia ja seurauksia.

Samoin kuin olemme päässeet *vieraantuneen, luovutetun työn* käsitteestä *erittelyn* avulla *yksityisomistuksen* käsitteeseen, samoin voidaan näiden kahden tekijän avulla kehittää kaikki kansantaloustieteen *kategoriat*. Ja jokaisesta kategoriasta, kuten esimerkiksi kaupankäynnin [Schacher], kilpailun, pääoman, rahan kategorioista me löydämme vain uudelleen *määrätyn* ja *kehitetyn ilmauksen* tälle ensimmäiselle peruslaille.

Mutta ennen kuin tarkastelemme tätä kehitystä, yritämme vielä ratkaista kaksi tehtävää.

1. *Yksityisomistuksen yleisen olemuksen* määrittely — sellaisena kuin se on saatu vieraantuneen työn tuloksena — sen suhteessa *todella inhimilliseen ja yhteiskunnalliseen omistukseen*.

2. Olemme ottaneet *työn vieraantumisen*, sen *luovuttamisen* tosiasiana ja eritelleet tätä tosiasiaa. Nyt me kysymme, kuinka *ihminen* on joutunut *luovuttamaan työnsä*, vieroittumaan siitä? Miten tämä vieraantuminen perustuu inhimillisen kehityksen olemukseen? Olemme jo lähestyneet huomattavasti tehtävän ratkaisua *muutettuamme* kysymyksen *yksityisomistuksen alkuperästä* kysymykseksi *luovutettun työn* suhteesta ihmiskunnan kehityskulkuun. Kun näet puhutaan *yksityisomistuksesta*, luullaan että ollaan tekemisissä ihmisen ulkopuolisen seikan kanssa. Kun puhutaan *työstä*, ollaan välittömästi tekemisissä itse ihmisen kanssa. Tähän uuteen kysymyksenasetteluun sisältyy jo sen ratkaisu.

Kohtaan 1: Yksityisomistuksen yleinen olemus ja sen suhde todella inhimilliseen omistukseen.

Luovutettu työ on jakautunut meidän nähtemme kahdeksi osapuoleksi, jotka edellyttävät kumpikin toisensa tai ovat vain eri ilmauksia yhdelle ja samalle suhteelle: *omaksi ottaminen* ilmenee *vieraantumisenä, luovuttamisena* sekä *luovuttaminen omaksi ottamisena, vieraantuminen tosi tulemisena yhteiskunnan jäseneksi*.

Olemme tutkineet toista puolta, *luovutettua* työtä suhteessa itse *työntekijään*, toisin sanoen *luovutettun työn suhdetta itseensä*. Olemme löytäneet tämän suhteen tuotteeksi,

välttämättömäksi tulokseksi *työtätekemättömän omistussuhteen työntekijään ja työhön nähden*. *Yksityisomistus* käsittää luovutetun työn materiaalisena, tiivistettynä ilmauksena molemmat suhteet, *työntekijän suhteen työhön ja työnsä tuotteeseen* sekä *työtätekemättömään ihmiseen* ja toiseksi *työtätekemättömän suhteen työntekijään ja hänen työnsä tuotteeseen*.

Nähtyämme nyt, että työntekijällä, joka työllä *ottaa* luontoa *omakseen*, omaksi ottaminen ilmenee vieraantumisenä, omaehtoinen toiminta ilmenee toimintana toista varten ja toisen toimintana, elossa oleminen ilmenee elämän uhraamisena, esineen tuottaminen ilmenee esineen menettämisenä vieraalle voimalle, *vieraalle* ihmiselle. Tarkastelemme nyt tämän työlle ja työntekijälle *vieraan* ihmisen suhdetta työntekijään, työhön ja sen esineeseen.

Ensiksi on huomattava, että kaikki mikä ilmenee työntekijän kohdalla *luovuttamisen, vieraantumisen toimintana*, ilmenee työtätekemättömän kohdalla *luovuttamisen, vieraantumisen tilana*.

Toiseksi on pantava merkille, että työntekijän *todellinen, käytännöllinen asennoituminen* tuotannossa sekä suhtautuminen tuotteeseen (mielentilana) ilmenee hänelle vastakkaisen työtätekemättömän kohdalla *teoreettisena asennoitumisena*.

[XXVII] *Kolmanneksi*. Työtätekemätön tekee työntekijää vastaan kaiken sen, minkä työntekijä tekee itseään vastaan, mutta hän ei tee itseään vastaan sitä, minkä hän tekee työntekijää vastaan.

Tarkastelkaamme lähemmin näitä kolmea suhdetta.

[XXVII]

[Toinen käsikirjoitus]

[Yksityisomistuksen suhteet]

[.....] [XL] muodostaa hänen pääomansa korot.¹⁾ Työläisen kohdalla tulee siis subjektiivisesti ilmi se seikka, että pääoma on itsensä kokonaan menettänyt ihminen, samoin kuin pääoman kohdalla tulee objektiivisesti ilmi se, että työ on itsensä menettänyt ihminen. Mutta *työläinen* on onnettomuudekseen pääoma, joka on *elävä* ja jolla tästä syystä *on tarpeita*, ja ellei tämä pääoma työskentele, se menettää joka hetki korkonsa ja siten olemassaolonsa. Pääomana työläisen *arvo* kohoaa kysynnän ja tarjonnan mukaan, ja myös *fyysisesti* hänen *olemassaolonsa*, hänen *elämänsä* katsotaan *tavaran* tarjonnaksi — minkä tahansa tavaran tavoin. Työläinen tuottaa pääoman, pääoma tuottaa työläisen, hän siis tuottaa itsensä, ja ihminen *työläisenä*,

¹⁾ Näillä sanoilla alkaa toisen käsikirjoituksen XL sivu. Lauseen alku samoin kuin edellisten 39 sivun teksti ei ole säilynyt. *Toim.*

tavarana on koko tämän liikunnan tuote. Ihmiselle, joka ei ole mitään muuta kuin *työläinen*, työntekijä, hänen inhimilliset ominaisuutensa ovat olemassa ainoastaan sikäli kuin ne ovat hänelle tarpeen *vierasta* pääomaa varten. Mutta siitä syystä, että pääoma ja työläinen ovat toisilleen vieraita ja ovat näin ollen yhdentekevässä, ulkopuolisessa ja satunnaisessa keskinäissuhteessa, tämän vierauden täytyy ilmetä myös *todellisena*. Siis heti kun pääomalle pälkähtää päähän — joko välttämättömyydestä tai mielivaltaisesti — lakata olemasta työläistä varten, työläinen ei enää ole itseään varten, hänellä *ei ole* mitään työtä *eikä* siksi mitään palkkaa, ja koska hänellä ei ole olemassaoloa *ihmisenä*, vaan *työläisenä*, hän voi antaa haudata itsensä, nääntyä nälkään jne. Työläinen on olemassa vain työläisenä niin pian kuin hän on olemassa *itselleen* pääomana, ja hän on olemassa ainoastaan pääomana niin pian kuin jokin *pääoma* on olemassa *hänelle*. Pääoman olemassaolo on *hänen* olemassaolonsa, hänen *elämänsä*, ja samoin se määrää hänen elämänsä sisällön hänelle yhdentekevällä tavalla. Näin ollen kansantaloustiede ei tunne työtä tekemätöntä työläistä, se ei tunne työihmistä mikäli hän on tämän työsuhteen ulkopuolella. Varas, huijari, kerjäläinen, työtön, nälkää näkevä, kurjuuteen vajonnut ja rikollinen työihminen ovat *tyyppejä*, joita ei ole olemassa *kansantaloudelle*, vaan vain muille, lääkärille, tuomarille, haudankaivajalle ja köyhäinhoitajalle jne. He ovat kansantaloustieteen alueen ulkopuolisia haamuja. Työläisen tarpeet merkitsevät kansantaloustieteelle näin ollen ainoastaan *tarvetta* ylläpitää *häntä työn aikana*, ja siinä laajuudessa, että *työläislaji* ei kuole sukupuuttoon. Näin ollen työpalkalla on

aivan sama tarkoitus kuin minkä tahansa tuotantovälineen *ylläpidolla, kunnossapidolla*, tai kuten yleensä *pääoman kulutuksella*, jota tarvitaan pääoman ja korkojen tuottamiseksi, tai kuten öljyllä, jota valellaan pyöriin niiden pitämiseksi liikkeessä. Täten työpalkka kuuluu pääoman ja kapitalistin välttämättömiin *kuluihin* eikä se saa ylittää tämän tarpeen pakottavaa rajaa. Näin ollen englantilaiset tehtailijat tekivät täysin johdonmukaisesti kun he ennen vuoden 1834 uutta köyhäinhuoltolakia¹⁾ vähensivät ne julkisista varoista maksetut köyhäinavustukset, joita työläinen sai köyhäinveron välityksellä, hänen palkastaan ja pitivät niitä eräänä palkan osana.

Tuotanto ei tuota ihmistä ainoastaan *tavarana, ihmis-tavarana*, ihmistä *tavaran* määrityksen mukaisena, vaan se tuottaa hänet — tätä määritystä vastaten — sekä *henkisesti* että ruumiillisesti *epäinhimillistettynä* olentona. — Työläisten ja kapitalistien moraalinen rappeutuminen, epämuodostuneisuus, tylsistyminen. — Sen tuotteena on *itsestään tietoinen* ja *omatoiminen tavara... ihmistavara...* Ricardo, Mill ym. ottivat huomattavan edistysaskelen Smithiin ja Sayhin verrattuna selvittämällä ihmisen *olemassaolon* — tämän tavaran suuremman tai pienemmän ihmisten tuoton — *yhdentekeväksi* ja vieläpä *haitalliseksi*kin. Tuotannon todellisuena päämääränä ei ole se, kuinka monta työläistä tietty pääoma elättää, vaan kuinka paljon korkoja se tuottaa — siis vuosittaisten *säästöjen* summa.

¹⁾ Tässä tarkoitetaan uutta, Englannissa 1834 hyväksyttyä »köyhäinlakia». Laki salli auttaa köyhiä vain sijoittamalla heidät työhuoneisiin, joissa vallitsi vankila- ja pakkotyökomento. Kansa nimitti näitä työaloja »köyhäinbastiljeiksi». *Toim.*

Englannin viimeaikainen [XLI] kansantaloustiede¹⁾ on ottanut huomattavia ja johdonmukaisia edistysaskelia myös siinä, että vaikka se asettaakin *työn* taloustieteen *ainoaksi* periaatteeksi, se samalla erittelee täysin selvästi työpalkan ja pääomankorkojen *käänteisen* suhteen ja selvittää, että kapitalisti voi säännöllisesti lisätä tulojaan *ainoastaan* polkemalla palkkoja, ja päinvastoin. *Normaaliksi* suhteeksi ei esitetä kuluttajan petkutusta, vaan se, että kapitalisti ja työläinen petkuttavat toisiaan. Yksityisomistussuhde sisältää piilevässä muodossa tämän suhteen *työnä*, samoin kuin tämän suhteen *pääomana* sekä näiden molempien ilmausten keskinäisen *yhteyden*. Toisaalla on inhimillisen toiminnan tuotanto *työnä*, siis itselleen aivan vieraana, ihmiselle ja luonnolle aivan vieraana ja näin ollen tietoisuudelle ja elämänilmaukselle aivan vieraana toimintana, ihmisen *abstraktinen* olemassaolo pelkkänä *työihmisenä*, joka tästä syystä saattaa minä päivänä hyvänsä suistua täytetystä tyhjiydestään ehdottomaan tyhjiyteen, yhteiskunnalliseen ja täten todelliseen olemattomuuteensa. — Toisaalla on inhimillisen toiminnan esineen tuotanto *pääomana*, jolloin esineen kaikki luonnolliset ja yhteiskunnalliset ominaispiirteet ovat *kadonneet*, jolloin yksityisomistus on menettänyt luonnollisen ja yhteiskunnallisen laatunsa (se on siis menettänyt kaikki poliittiset ja sosiaaliset harhakuvitelmansa eikä liity mihinkään *näennäisen* inhimillisiin suhteisiin): *yksi ja sama* pääoma pysyy mitä erilaisimmassa luonnollisessa ja yhteiskunnallisessa olemassaolossa *samana* ja on täysin välinpitämätön *todellisesta* sisällöstään. Kun tämä työn ja pääoman vastakohtaisuus viedään huippuunsa,

¹⁾ Uusimmalla kansantaloustieteellä Marx tarkoittaa Ricardon ja hänen kannattajiensa, mm. James Millin, oppia. *Toim.*

se merkitsee välttämättä koko yksityisomistussuhteen huippua, lakipistettä ja tuhoutumista.

Näin ollen viimeaikainen englantilainen kansantaloustiede on tehnyt myös siinä suurteen, että se on osoittanut maankoron huonoimpien ja parhaimpien viljelymaiden tuotamien korkojen erotukseksi. Se on paljastanut maanomistajan romanttiset kuvitelmat — hänen luulotellun yhteiskunnallisen tärkeytensä sekä hänen etunsa ja yhteiskunnan etujen näennäisen vastaavuuden, mitä *Adam Smith* vielä väittää fysiokraattien mukaisesti. Se on ennakoanut ja valmistellut todellisuuden kehitystä, joka tulee muuttamaan maanomistajan aivan tavalliseksi, proosalliseksi kapitalistiksi ja tämän avulla yksinkertaistamaan ja kärjistämään työn ja pääoman vastakohtaisuutta sekä näin nopeuttamaan sen hävittämistä. *Maa maana* ja *maankorko maankorkona* ovat näin menettäneet *arvoeronsa* ja tulleet mitäänsanomattomaksi tai paremminkin vain rahaasanovaksi *pääomaksi* ja *koroksi*.

Pääoman ja maan, voiton ja maankoron välinen *ero*, samoin kuin pääoman ja voiton sekä työpalkan, *teollisuuden, maanviljelyn, kiinteän ja liikkuvan* yksityisomaisuuden välinen ero on vielä *historiallinen* ero. Se on asian olemukseen perustumaton ero, pääoman ja työn vastakohtaisuuden muodostumiseen ja kehittymiseen *sidottu* historiallinen vaihe. Teollisuudessa jne., päinvastoin kuin kiinteässä maaomaisuudessa, saa ilmauksensa ainoastaan muodostumistapa ja teollisuuden maanviljelykseen nähden kehittämä vastakkaisuus. Mainittu ero pysyy *erikoisena* työn lajina, *olennaisena, merkitsevänä, koko elämän käsittävänä* erona ainoastaan niin kauan kun teollisuus (kaupunki-

laiselämä) kehittyi maanomistukseen (aateliseen feodaaliseen elämään) *verrattuna* ja edustaa vielä itse vastaakohtansa feodaalista luonnetta monopolin, ammattikunnan, kiltujen, korporaatioiden jne. muodossa. Työllä on näiden piirissä vielä *näennäisen yhteiskunnallinen* merkitys, vielä *todellisen* yhteisöelämän (Gemeinwesen) merkitys eikä se ole vielä edennyt *välinpitämättömyyteen* sisältönsä suhteen eikä täydelliseen olemiseen itseään varten, itseriittoisuuteen (Sein für sich selbst) eikä tästä syystä myöskään vielä *vapautettuun* pääomaan.

[XLII] Mutta työn *kehitys* vie väistämättä vapautettuun, sellaisenaan muodostuvaan *teollisuuteen* ja *vapautettuun pääomaan*. Teollisuuden valta vastakohtaansa nähden ilmenee heti *maanviljelyksen* muodostumisessa todelliseksi toiminnaksi, kun taas aikaisemmin maanviljelijä jätti päätyön maalle ja tämän maan *orjalle*, jonka kautta maa viljeli itseään. Orjan muuttuessa *vapaaksi* työläiseksi, toisin sanoen *palkkalaiseksi*, itse maanomistaja on muuttunut teollisuudenharjoittajaksi, kapitalistiksi, mikä muutos aluksi tapahtuu välittävänä renkaana olevan *vuokraviljelijän* kautta. Mutta *vuokraviljelijä* on maanomistajan edustaja, tämän paljastunut *salaisuus*. Ainoastaan vuokraviljelijän kautta maanomistajalla on *kansantaloudellinen* olemassaolonsa, olemassaolonsa yksityisomistajana, sillä hänen maansa maankorko on olemassa vain vuokraviljelijöiden kilpailun välityksellä. — Siis maanomistaja on olennaisesti jo *vuokraviljelijän* ominaisuudessa *tullut tavalliseksi* kapitalistiksi. Ja tämän on toteuduttava myös todellisuudessa, maanviljelystä harjoittavasta kapitalistista — vuokraviljelijästä — on tultava maanomistaja tai päinvastoin.

Vuokraviljelijän *teollinen kauppavoiton kiskonta* on *maanomistajan* teollista kauppavoiton kiskontaa, sillä edellisen oleminen edellyttää jälkimmäisen olemista.

Mutta maanomistaja ja kapitalisti muistavat vastakkaisen, ristiriitaisen syntyensä, alkuperänsä. Maanomistaja pitää kapitalistia omana eilispäiväisenä ylimielisenä, vapautettuna, rikastuneena orjanaan ja näkee itsensä *kapitalistina* tämän uhkaamaksi. Kapitalisti pitää maanomistajaa eilispäivän toimeettomana ja julmana, itsekeskeisenä herrana ja katsoo, että maanomistaja haittaa häntä kapitalistina, vaikka tämä saakin kiittää teollisuutta koko nykyisestä yhteiskunnallisesta merkityksestään, omaisuudestaan ja omistusoikeudestaan. Hän näkee maanomistuksessa *vapaan* teollisuuden ja *vapaan*, kaikista luonnon asettamista määrittäyksistä, rajoituksista riippumattoman pääoman vastakohtaan. Tämä vastakohtaisuus on mitä katkerin ja kumpikin osapuoli sanoo siinä totuuden toisestaan. Saadakseen havainnollisen kuvan kummankin puolen arvottomuudesta tarvitsee vain lukea kiinteän omaisuuden ja liikkuvan omaisuuden hyökkäyksiä toisiaan vastaan. Maanomistaja korostaa omaisuutensa sukuaateliutta, feodaalisia muistoesineitä, muistelmia, muistelun runoutta, haaveellista olemustaan, poliittista tärkeyttään jne., ja jos maanomistajat puhuvat kansantalouden kieltä, he esittävät maanviljelyn *ainoaksi* tuottavaksi toiminnaksi. Samalla maanomistaja kuvailee vastustajansa viekkaaksi, kaupitelevaksi, tinkiväksi, petolliseksi, ahneeksi, lahjottavaksi, riidanhaluiseksi, sydämettömäksi ja hengettömäksi, yhteiskunnasta vierautuneeksi ja sitä vapaasti kauppavoiton kiskontaan, koronkiskontaan ja paritukseen käyttäväksi, orjailevaksi, lipe-

väksi, mieliteleväksi, kieropuheiseksi, kuivaksi *raha-huijariksi*, joka synnyttää, ruokkii, hemmottelee kilpailua ja siitä johtuen pauperismia ja rikollisuutta sekä kaikkien yhteiskunnallisten siteiden purkautumista ja on vailla kunniaa, periaatteita, runollisuutta, substanssia, vailla kaikkea. (Ks. tästä muiden muassa fysiokraatti *Bergassea*, jota Camille Desmoulins jo ruokkii sanomalehdessään »Révolutions de France et de Brabant», ks. von Vincke, Lancizolle, Haller, Leo,¹⁾ Kosegarter ja myös *Sismondi*.) Liikkuva omaisuus puolestaan viittaa teollisuuden ihmeeseen ja kehitykseen. Se on uuden ajan lapsi, sen täysi-valtainen perillinen, poika. Vastustajaansa liikkuva omaisuus säälittelee pölkypäänä, joka *on tietämätön* omasta olemuksestaan (ja tämä on täysin totta), ja haluaa moraalisen pääoman ja vapaan työn sijaan asettaa raa'an epä-moraalisen väkivallan ja maaorjuuden. Se kuvailee vastustajaansa Don Quijotena, joka kätkee *suoruuden, kunnollisuuden, yleisen edun, pysyvyyden* harhakuvan alle kehityskyvttömyyden, ahneen nautinnonhimon, yksityisedun, huonon tarkoituksen. Se julistaa vastustajan paatuneeksi *monopolistiksi*. Tämän muistot, tämän runollisuuden, tämän haaveellisuuden se tekee tyhjäksi luettelemalla historian pohjalla ja purevan ivallisesti halpamaisuuden, julmuuden, tuhlauksen, prostituution, häväistyksen, anarkian ja

¹⁾ Tärkeilevä vanhahegeliläinen toeologi Funke kertoo kyynelet silmissä herra Leoa mukaillen orjasta, joka maaorjuuden kumoutuessa ei halunnut lakata olemasta *aatelista omaisuutta*. Katso myös *Justus Möserin Isänmaallisia kuvitelmia*. Ne ovat sikäli huomattavia, ettei niissä luovuta hetkeksikään tavallisen ihmisen kunnollisesta, pikkuporvarillisesta »*kotoisesta*», *tavanomaisesta*, ahdasjärkisestä näkökulmasta, mistä huolimatta ne ovat *puhtaita* kuvitelmia. Tämän ristiriidan vuoksi ne niin vetoavatkin saksalaiseen mielenlaatuun.

kapinallisuuden, joiden näyttämönä olivat romanttiset linnat.

[XLIII] Liikkuva omaisuus väittää hankkineensa kansalle poliittisen vapauden, kirvoittaneensa kansalaisyhteiskunnan kahleet, liittäneensä maailmat toisiinsa, luoneensa ihmisystävällisen kaupan, puhtaan moraalin, miellyttävän sivistyksen. Se väittää antaneensa kansalle sen karkeiden tarpeiden tilalle sivistyneitä tarpeita sekä niiden tyydyttämisen välineet. Sitä vastoin maanomistaja — tämä työtä tekemätön ja vain häiritsevä jyvänylkyri — nostaa sen väitteiden mukaan ihmisten välttämättömimpien elämäntarvikkeiden hintaa ja pakottaa kapitalistit tällä korottamaan työpalkkaa ilman että he voivat lisätä tuotantovoimaa. Maanomistaja ehkäisee näin vuotuista kansakunnan tulon kasvua, pääomien kasautumista, siis mahdollisuutta hankkia kansalle työtä ja maalle rikkautta, ja lopulta pysäyttää kasvun kokonaan. Hän aiheuttaa yleisen perikadon ja käyttää voittoa kiskoen hyväkseen *kaikkia* nykyajan sivistyksen etuja tekemättä hitustakaan sivistyksen hyväksi ja luopumatta lainkaan feodaalisista ennakkoluuloistaan. Vihdoin liikkuva omaisuus väittää, että jos maanomistaja — jolle maanviljely ja itse maa ovat olemassa ainoastaan lahjoitettuna rahalähteenä — vain heittäisi silmäyksenkin *vuokraviljelijäänsä*, olisi hänen myönnettävä olevansa *kunnollinen,, mielikuvituksellinen, viekas* roisto, joka sydämessään ja todellisuudessa on kuulunut jo kauan *vapaaseen* teollisuuteen ja *rakkaaseen* kauppaan, niin paljon kuin hän rimpuileekin asiaa vastaan ja niin paljon kuin hän lörpöteleekin historiallisista muistoista ja siveellisistä tai poliittisistä päämääristä. Kaikki mitä maanomistaja tosiasias-

voi esittää puolustukseen, pitää paikkansa ainoastaan *maanviljelijästä* (kapitalistista sekä palkkarengistä), joiden *vihollinen maanomistaja* itse asiassa on; hän siis todistaa itseään vastaan. Liikkuva pääoma väittää maaomaisuuden olevan *ilman* pääomaa kuollutta, arvotonta materiaa. Pääoma sanoo saavuttaneensa sivistyksen voiton juuri siinä, että se on keksinyt ja luonut rikkauden lähteenä kuolleen kappaleen tilalle ihmistyön. (Ks. Paul Louis Courier, Saint-Simon, Ganilh, Ricardo, Mill, McCulloch sekä Destutt de Tracy ja Michel Chevalier.)

Kehityksen *todellisesta* kulusta (se on tähän lisättävä) seuraa *kapitalistin* väistämätön voitto, toisin sanoen kehittyneen yksityisomistuksen voitto kehittymättömästä, puolikypsästä yksityisomistuksesta, *maanomistajasta*, kuten yleensä liikkeen täytyy jo voittaa liikkumattomuus, avoimen, itsestään tietoisien raakuuden täytyy voittaa peitetty ja tiedoton raakuus, kuten *omistushimon* täytyy voittaa *nautinnonhimo*, *valistuksen* hillittömän, ovelan itsekkyyden täytyy voittaa *taikauskon* paikallinen, kokeneen käytännöllinen, kunnollinen, ahdasmielinen ja mielikuvituksellinen *itsekkyyys*, kuten *rahan* täytyy voittaa muut yksityisomaisuuden muodot.

Ne valtiot, jotka aavistavat jotain loppuun asti kehittyneen vapaan teollisuuden, loppuun asti kehittyneen puhtaan moraalin ja loppuun asti kehittyneen ihmisystävällisen kaupan muodostamasta vaarasta, yrittävät viivyttää — tosin kerrassaan turhaan — maaomaisuuden kapitalisoitumista.

Maaomaisuus — erotukseksi pääomasta — on sellaista yksityisomaisuutta, sellaista pääomaa, joka on vielä sidoksissa *paikallisiin* ja poliittisiin ennakkoluuloihin,

pääomaa joka ei vielä kokonaan ole vapautunut kietoutuneisuudestaan ympäristönsä kanssa omaksi itsekseen. Se on toistaiseksi *loppuun asti kehittymätöntä* pääomaa. *Muotoutuessaan maailmassa* sen on saavutettava abstraktinen, toisin sanoen *puhdas* ilmauksensa.

Yksityisomistussuhde merkitsee työtä, pääomaa sekä näiden keskinäissuhdetta. Näiden jäsenten on käytävä läpi seuraava kehityskulku:

Ensiksi — *molempien välitön tai välillinen ykseys.*

Pääoma ja työ ovat aluksi vielä yhtyneinä; sitten ne ovat tosin eronneina ja vieraantuneina, mutta edistävät ja tukevat toisiaan *positiivisina* edellytyksinä.

[*Toiseksi*] — *niiden keskinäinen vastakkaisuus.* Molemmat sulkevat toisensa pois; työläinen pitää kapitalistia omana olemattomuutenaan ja päinvastoin; kumpikin pyrkii riistämään toiselta tämän olemassaolon.

[*Kolmanneksi*] — kummankin *vastakkaisuus* itseään *kohtaan*. Pääoma = kasattua työtä = työtä. Sellaisena se jakautuu *itseeseen* ja omiksi *koroikseen*, jotka puolestaan jakautuvat jälleen *koroiksi* ja *voitoksi*. Kapitalisti tulee täysin uhratuksi. Hän vajoaa työväenluokkaan, kun taas työläisestä tulee — tosin vain poikkeustapauksessa — kapitalisti. Työ pääoman momenttina, sen *kustannuksina*. Siis työpalkka on pääoman uhraus.

Työ jakautuneena *itseeseen* sekä *työpalkaksi*. Itse työläinen on pääomaa, tavaraa.

Vihamielinen keskinäinen vastakkaisuus. [XLIII]

[Kolmas käsikirjoitus]

[Yksityisomistuksen olemus kansantaloustieteen heijastamana]

*Sivulle XXXVI.*¹⁾ — Yksityisomistuksen *subjektiivisena olemuksena* — *yksityisomistus* itseään varten olevana toimintana, *subjektina, persoonana* — on *työ*. On siis selvää, että vasta sitä kansantaloustiedettä, joka tunnusti *työn* periaatteekseen (*Adam Smith*), eikä siis enää pitänyt yksityisomistusta vain ihmisen ulkopuolisena *tilana*, että tätä kansantaloustiedettä on tarkasteltava sekä yksityisomistuksen todellisen *energian* ja *liikkeen* tuotteena että nykyajan *teollisuuden* tuotteena. Toisaalta tämä kansantaloustiede on nopeuttanut ja ihannoinut *teollisuuden* energiaa ja kehitystä ja tehnyt sen *tietoisuuden* voimaksi. Sen vuoksi kyseinen valistunut kansantaloustiede, joka on keksinyt rikkauden *subjektiivisen olemuksen* — yksityisomistuksen piirissä — näkee *fetiššinpalvojina, katolilaisina*

¹⁾ Tämä lisäys samoin kuin lisäys sivulle XXXIX koskee nähtävästi jollakin hävinneistä liuskoista ollutta tekstiä. *Toim.*

raha- ja merkantiilijärjestelmän¹⁾ kannattajat, jotka pitävät yksityisomistusta *vain esineellisenä* olemuksena ihmisille. Tästä johtuen *Engels* on oikeutetusti sanonut *Adam Smithiä kansantaloustieteen Lutheriksi*.²⁾ Samoin kuin Luther tunnusti *uskonnon, uskon* ulkonaisen *maailman* olemukseksi ja ryhtyi siihen pohjautuen vastustamaan katolista pakanuutta, samoin kuin hän kumosi *ulkoisen* uskonnollisuuden tekemällä uskonnollisuuden ihmisen *sisäiseksi* olemukseksi, samoin kuin hän kielsi maallikon ulkopuolella olevat papit siirtämällä papin maallikoiden sydämeen, samoin kumotaan ihmisen ulkopuolella oleva ja hänestä riippumaton — siis vain ulkopuolisella tavalla säilytetty ja ylläpidetty — rikkaus. Toisin sanoen kumotaan tämä rikkauden *ulkopuolinen ajatukseton esineellisyys*, kun yksityisomistus yhdistyy itse ihmiseen ja itse ihminen tunnustetaan yksityisomistuksen olemukseksi. Mutta tästä johtuen ihminen itse liitetään yksityisomistuksen määrityksen piiriin samoin kuin Lutherilla hänet liitetään uskonnon määrityksen piiriin. Vaikka kansantaloustiede, jonka peruseriaatteena on työ,

¹⁾ »Sivistyneen kansantaloustieteen» pääedustajaa Smithiä Marx on Engelsin tapaan nimittänyt reformaattoriksi, tieteen Lutheriksi, ja pitää »sivistynyttä kansantaloustiedettä» korkeampana saavutuksena taloudellisen ajattelun kehityksessä kuin ovat olleet varhaisemmat taloudelliset oppirakennelmat ja talouspolitiikan muodot: monetaarinen järjestelmä ja merkantilismi. Nämä järjestelmät (oikeammin saman järjestelmän kaksi haaraa) katsoivat tavoitteekseen aktiivisen rahataseen (monetarismi) tai aktiivisen kauppataseen (merkantilismi). Kummassakin kyse on rahojen kasaamisesta rahojen vuoksi, kummassakin ylimmäksi päämääräksi ja jopa itsetarkoitukseksi julistetaan rahojen hankkiminen hinnalla millä hyvänsä. Vasta »sivistynyt kansantaloustiede» tunnusti peruseriaatteekseen, alkutekijäksi tuotannon ja työn. *Toim.*

²⁾ Ks. Friedrich Engels. *Ääri viivoja kansantaloustieteen arvosteluksi*. Marx-Engels. *Valitut teokset (6 osaa)*. 1. osa, s. 131-170. Kustannusliike Edistys, Moskova (1978). *Toim.*

on näennäisesti tunnustavinaan ihmisen, se on päinvastoin vain ihmisen kieltämisen johdonmukaista toteuttamista, koska itse ihmisen ja yksityisomistuksen ulkopuolisen olemuksen välillä ei enää ole ulkopuolista jännitettä, vaan ihminen itse on tullut täksi yksityisomistuksen jännitteiseksi olemukseksi. Mikä oli aikaisemmin itsensä *ulkopuolella* olemista, ihmisen reaalista luovuttamista, se on tullut vain luovuttamistoimenpiteeksi, itsevierantumiseksi. Tämä kansantaloustiede siis lähtee liikkeelle ihmisen, hänen itsenäisyytensä, omatoimisuutensa jne. näennäisestä tunnustamisesta ja siirtää sitten yksityisomistuksen itse ihmisen olemukseen, eikä voi enää pitää kiinni *yksityisomistuksen* paikallisista, kansallisista ja muista *määrityksistä*, joiden mukaan se on *ihmisen ulkopuolella oleva olemus*. Tämän jälkeen kansantaloustiede kehittää siis *kosmopoliittisen*, yleisen, kaikki esteet, kaikki siteet kaatavan energian asettaakseen tilalle itsensä *ainoana* politiikkana, yleisyytenä, esteenä ja siteenä. Kehittyessään nyt edelleen sen täytyy riisuutua tästä *teeskentelystä*, astua esiin *kaikessa kyynisyydessään*. Ja sen se tekee — välittämättä lainkaan kaikista niistä näennäisistä ristiriidoista, joihin tämä oppi sen sotkee — esittäessään *työn* huomattavasti *yksipuolisemmin* ja siksi *terävämmin* ja *johdonmukaisemmin*, *rikkauden* ainoaksi *olemukseksi*. Edelleen se tekee sen osoittaessaan tämän opin seuraukset, aivan toisin kuin tuo alkuperäinen käsitys, päinvastoin *ihmiselle vihamieliseksi* sekä vihdoin antaessaan kuoliniskun *maankorolle*, viimeiselle *yksilölliselle*, *luonnolliselle*, työn liikkeestä riippumattomalle yksityisomistuksen läsnäololle ja rikkauksen lähteelle — tälle feodaaliomistuksen jo kokonaan kan-

santaloudelliseksi tulleelle ja sen vuoksi kansantaloustiedettä kohtaan vastustuskyvyttömälle ilmaukselle. (*Ricardon* koulukunta.) Kansantaloustieteen *kyynisyys* kasvaa suhteellisesti Smithistä Sayn kautta Ricardoon, Milliin jne. siinä määrin kuin *teollisuuden* seuraukset paljastuvat viimeksi mainituille entistä kehittyneempinä ja ristiriitaisempina. Sen lisäksi he etenevät myös positiivisessa mielessä alituisen ja tietoisesti edeltäjiään pitemmälle ihmistä vastaan kohdistuvassa vieraantumisessa. Mutta tämä tapahtuu *ainoastaan* siksi, että heidän tieteesnä on johdonmukaisempi ja totuudellisempi. Kun he tekevät yksityisomistuksen toimivassa muodossaan subjektiksi, ts. julistavat olemukseksi samanaikaisesti ihmisen sellaisenaan sekä ihmisen epäolemuksena [Unwesen], silloin todellisuuden ristiriita vastaa täydellisesti sitä ristiriitaista olemusta, jonka he ovat tunnustaneet periaatteeksi. [II] *Teollisuuden* rikkinäinen *todellisuus* vahvistaa heidän *itsessään rikkinäisen* periaatteensa eikä suinkaan todista sitä vääräksi. Heidän periaatteensahan on tämän rikkinäisyyden periaate.

Tri *Quesnayn* fysiokraattinen oppi muodostaa siirtymävaiheen merkantiilijärjestelmästä Adam Smithiin. *Fysiokratia* on välittömästi feodaalimistuksen *kansantaloustieteellistä* hajoamista. Mutta tästä syystä se on aivan yhtä välittömästi feodaalimistuksen *kansantaloustieteellistä muuttamista*, sen palauttamista, lukuun ottamatta sitä, että sen kieli ei enää ole feodaalista, vaan taloustieteellistä. Kaikki rikkaus selitetään *maaksi* ja *maanviljelykseksi*. Maa ei ole vielä *pääoma*, se on vielä pääoman *erikoinen* olemassaolotapa, jolla katsotaan olevan arvoa luonnollisessa erikoisuudessaan ja siitä *johtuen*. Mutta maa on kumminkin

yleinen, luonnollinen *elementti*, kun puolestaan merkan-
tiilijärjestelmä tuntee vain *jalometallin* rikkauden ole-
massaolon muotona. Fysiokraattien mukaan rikkauden
esine, sen materia on siis saanut samalla laajimman
yleisyyden *luonnonrajojen* sisällä — siinä määrin kuin se on
vielä *luontona* välittömästi esineellistä rikkautta. Ja maa on
olemassa vain työn, maanviljelyn kautta *ihmistä* varten. Siis
riikkauden subjektiivinen olemus siirretään jo työhön. Mutta
samalla maanviljelys on *ainoaa tuottavaa* työtä. Työtä ei siis
vielä ymmärretä yleisyydessään ja abstraktiossaan, se on
vielä sidottu erikoiseen *luonnonelementtiin materiaan*, ja
tästä johtuen se myös tunnetaan vielä vain *erikoisessa*
luonnon määräämässä läsnäolomuodossa. Näin ollen se on
vasta ihmisen *tiettyä, erikoista* luovuttamista, samoin kuin
sen tuote ymmärretään vielä tietyksi rikkaudeksi, enemmän
vielä luontoon kuin itse työhön kuuluvaksi. Maa
tunnustetaan tässä yhä ihmisestä riippumattomaksi luonnon
läsnäoloksi, ei vielä pääomaksi, toisin sanoen ei vielä työn
momentiksi. Työ ilmenee päinvastoin *maan* momenttina.
Mutta kun vanhan ulkopuolisen, vain esineenä olemassa-
olevan rikkauden fetišismi supistuu hyvin yksinkertaiseen
luonnonelementtiin ja rikkauden olemus tunnustetaan jo —
joskin vasta osittain — erikoisella tavalla sen subjektiivivi-
sessa olemassaolossa, niin välttämätön kehitys tapahtuu
siinä, että ymmärretään rikkauden *yleinen olemus*, juuri
tämän vuoksi *työ* korotetaan täydessä absoluuttisuudessaan,
toisin sanoen abstraktiossaan, *perusperiaatteeksi*. Fysiokraat-
tialle todistetaan, että *maanviljelys* ei eroa taloudelliselta
kannalta, siis ainoalta oikeutetulta kannalta, mistään
muusta teollisuudesta, että siis rikkauden *olemuksena* ei ole

jokin *tietty* työ, erikoiseen elementtiin sidottu työ, erikoinen työnilmaus, vaan *työ ylipäänsä*.

Fysiokratia kieltää *erikoisen*, ulkoisen, vain esineellisen rikkauden esittäessään työn rikkauden *olemuksiksi*. Mutta aluksi työ on fysiokratialle vain maanomistuksen *subjektiivinen olemus* (se lähtee siitä omistuksen lajista, joka ilmenee historiallisesti hallitsevana ja tunnustettuna); se antaa vain maanomistuksen tulla *ihmisen luovuttamaksi*. Fysiokratia poistaa maanomistuksen feodaalisen luonteen esittämällä teollisen *tuotannon* (maanviljelyn) maanomistuksen *olemuksiksi*. Kuitenkin se suhtautuu kieltävästi teollisen tuotannon maailmaan — se tunnustaa feodaalijärjestelmän esittäessään *maanviljelyn ainoaksi* teolliseksi tuotannoksi.

On selvää, että niin pian kuin käsitetään mikä on *subjektiivinen olemus* itseään maanomistuksen vastakohtana, ts. teollisuutena konstituoivassa teollisuudessa, tämä olemus liittää mainitun vastakohtansa itseensä. Sillä samoin kuin teollisuus sulkee piiriinsä kumotun maanomistuksen, samoin teollisuuden *subjektiivinen olemus* sulkee samalla piiriinsä *maanomistuksen* subjektiivisen olemuksen.

Kuten maanomistus on yksityisomistuksen ensimmäinen muoto, kuten teollisuus aluksi historiallisesti asettuu vastustamaan maanomistusta ainoastaan erikoisena omistuksen lajina — tai on pikemminkin maanomistuksen vapautettu orja — samoin tämä prosessi toistuu tieteellisessä käsityksessä yksityisomistuksen, työn *subjektiivisesta* olemuksesta. Näin *työ* ilmenee aluksi ainoastaan *maanviljelystyönä*, mutta tulee sitten voimaan *työnä* yleensä.

[III] Kaikki rikkaus on tullut *teolliseksi* rikkaudeksi, työn *rikkaudeksi*, ja *teollisuus* on täysin kehittynyttä työtä.

Samoin *tehdasjärjestelmä* on *teollisuuden*, toisin sanoen työn täydellistynyt olemus ja *teollisuuspääoma* on yksityisomistuksen täysin kehittynyt objektiivinen muoto.

Näemme siis, miten myös yksityisomistus voi vasta nyt täydellistää valtansa ihmiseen ja tulla yleisimmässä muodossa maailmanhistorialliseksi mahdiksi.

[Kommunismi]

[I] *Sivulle XXXIX.* — Mutta *omistamattomuuden* ja *omistuksen* vastakohta on vielä epämääräinen. Se ei ole vielä *toimivassa yhteydessään, sisäisessä* keskinäisyydessään, se ei ole vielä *ristiriidaksi*¹⁾ käsitetty vastakohta niin kauan kuin sitä ei ymmärretä *työn* ja *pääoman* vastakohtaksi. Tämä vastakohtaisuus voi kyllä saada ilmaisen *ensimmäisessä* muodossa myös ilman pitkälle kehittyneitä yksityisomistusta, kuten vanhassa Roomassa, Turkissa jne. Siinä muodossa se ei vielä *tule ilmi* itse yksityisomistuksen määräämänä. Mutta työ, yksityisomistuksen subjektiivinen olemus omaisuuden poissulkemisena, ja pääoma, objektiivoinen työ työn poissulkemisena, muodostaa *yksityisomistuksen* vastakohtaisuuden kehittyneenä suhteenaan, ja on sen vuoksi dynaaminen, ratkeamiseen pyrkivä suhde.

¹⁾ »Vastakohta» ja »ristiriita» -käsitteiden välisen eron Hegel selittää *Logiikan tieteessä*. *Vastakohtaisuudessa* kumpikin puoli määräytyy toinen toisesta ja sellaisena kumpikin on erityispiirteinen, mutta samalla kumpikin puoli määräytyy myös itsestään, mikä tekee sen itsenäiseksi. *Ristiriidassa* taas on puolien keskinäinen suhde sellainen, että kummankin itsenäisyys määräytyy vastapuolesta, joten molempien itsenäisyys osoittautuu mahdottomaksi. *Toim.*

Samalle sivulle. Itsevieraantumisen ylittäminen (Aufhebung) tapahtuu samaa tietä kuin itsevieraantuminen. *Yksityisomistusta* tarkastellaan alusta vain sen objektiiviselta puolelta — tosin työtä pidetään sen olemuksena. Näin ollen sen olemisen muoto on *pääoma*, joka on »sellaisena» poistettava (Proudhon). Tai *työn erikoislaji* — tasoitettu, ositettu ja sen vuoksi epävapaa työ — käsitetään yksityisomistuksen *vahingollisuuden* ja sen ihmisestä vieraantuneen läsnäolon lähteeksi. Esimerkkinä tästä on *Fourier*, joka samoin kuin fysiokraatit käsittää *maanviljelystyön* jälleen vähintäänkin *esikuvalliseksi* työksi. Sitä vastoin *Saint-Simon* esittää *teollisuustyön* sellaisenaan asian olemukseksi ja haluaa tässä yhteydessä myös valtaa *yksinomaan* tehtailijoille sekä työläisen aseman parantamista. *Kommunismi* vihdoinkin on kumotun yksityisomistuksen *positiivinen* ilmaus, ensi kädessä *yleinen* yksityisomistus.¹⁾ Puuttuessaan tähän suhteeseen *yleisyydessään* kommunismi on

1. ensimmäisessä muodossaan vain tämän suhteen *yleistämistä* ja *täydellistämistä*.²⁾ Tällaisena kommunismi tulee esille kaksinaisessa muodossa: ensiksi *esineellisen* omistuksen herruus on niin suurena kommunismia vastassa, että se haluaa hävittää *kaiken* mikä ei voi tulla *yksityis-*

¹⁾ Tässä »kommunismi» -sanalla Marx tarkoittaa utooppisia katsomusjärjestelmiä, joita ovat kehittäneet Ranskassa Babeuf, Cabet, Dézamy, Englannissa Owen, Saksassa Weitling. Omista katsomuksistaan Marx käyttää kommunismi-termiä ensi kertaa *Pyhässä perheessä. Toim.*

²⁾ »Kommunismin» ensimmäisellä muodolla Marx tarkoittaa todennäköisesti vuosien 1789-1794 Ranskan porvarilliselta vallankumoukselta vaikutteita saaneita Babeufin ja hänen kannattajiensa utooppisia näkemyksiä »täydellisen tasavertaisuuden» yhteiskunnasta, joka ajateltiin voitavan toteuttaa yksityistaloutta vähitellen syrjäyttävien »kansalliskommuunien» perustalta. *Toim.*

omaisuutena kaikkien omistukseen. Se haluaa *väkivaltaisella* tavalla jättää lahjakkuuden jne. huomiotta. Fyysinen, välitön *omistaminen* merkitsee sille elämän ja olemisen ainoaa päämäärää. *Työläisen* määritystä ei kumota, vaan laajennetaan koskemaan kaikkia ihmisiä. Yksityisomistus-suhde säilyy yhteisön suhteena esineiden maailmaan. Vihdoin tämä liike, joka vastustaa yksityisomistusta yleisellä yksityisomistuksella, saa ilmauksen siinä eläimellisessä muodossa, että *avioliitto* (joka epäilemättä on eräs *rajoittamattoman yksinomistuksen muoto*) vastustetaan *vaimojen yhteisyydellä*, missä vaimo tulee siis *yhteisölliseksi* ja *yleiseksi* omaisuudeksi. Voidaan sanoa, että ajatus *vaimojen yhteisyydestä* on tämän vielä täysin kehittymättömän ja ajattelelemattoman kommunismin julkilausuttu *salaisuus*. Kuten vaimo siirtyy avioliitosta yleiseen prostituutioon,¹⁾ samoin koko rikkauden, toisin sanoen ihmisen esineellisen olemuksen maailma siirtyy muut pois sulkevista aviosuhteesta yksityisomistajan kanssa yleiseen prostituutiosuhteeseen yhteisön kanssa. Tällainen kommunismi, joka kieltää kaikkialla ihmisen *persoonallisuuden*, ei ole mitään muuta kuin johdonmukainen ilmaus yksityisomistuksesta, mitä tämä kieltäminen on. Yleinen ja itsensä mahdiksi muodostava *kateus* on se salattu muoto, johon *ahneus* asettautuu ja jossa se vain tyydyttyy *toisella* tavalla. Jokaisen yksityisomistuksen ajatus on kateutena ja tasaamishaluna suuntautunut *vähintäinkin rikkaampaa* yksityisomistusta vastaan, niin että kateus ja tasaamishalu muodostavat jopa

¹⁾ Prostituutio on vain työläisen yleisen prostituution tietty erikoisilmaus, ja koska tämä prostituutio on suhde, johon kuuluu paitsi prostituoitava myös se joka prostituoi — tämän alhaisuus on vieläkin suurempi — niin myös kapitalisti jne. kuuluu tähän kategoriaan.

kilpailun olemuksen. Kehittymätön kommunisti edustaa vain tämän kateuden ja tasaamisen huipentumaa *kuvitellun* minimin pohjalta. Hän käyttää *tietyä rajoitettua* mittaa. Kuinka vähän tämä yksityisomistuksen kumoaminen on todellista omaksi ottamista, sen todistaa juuri koko kulttuurin ja sivistyksen maailman abstraktinen kieltäminen, paluu [IV] *köyhän*, kehittymättömän ja tarpeita vailla olevan ihmisen *epäluonnolliseen* yksinkertaisuuteen, ihmisen joka ei ole ohittanut yksityisomistusta, vaan päinvastoin ei ole vielä saavuttanutkaan sitä.

Tällaisen kommunismin kannalta yhteisyys on ainoastaan *työn* yhteisyyttä sekä samapalkkaisuutta, yhtäläistä *palkkaa*, jonka maksaa yhteinen pääoma, *yhteisö* yleisenä kapitalistina. Suhteen molemmat puolet on korotettu *kuviteltuun* yleisyyteen — *työ* sinä määrityksenä, asemana, johon jokainen saatetaan, *pääoma* yhteisön tunnustettuna yleisyytenä ja mahtina.

Suhtautumisessa *naiseen* yhteisöllisen sukupuolinautinnon *ryöstösaaliina* ja piikana näkyy se loputon alennus, missä ihminen on itseään varten. Sillä tämän suhtautumisen salaisuus tulee *yksiselitteisesti*, lopullisesti, kiistämättömäsi, *verhoamattomasti* ilmi *miehen* suhtautumisessa *naiseen* sekä siinä tavassa, millä *välitön*, *luonnollinen* lajinsuhde käsitetään. Ihmisen välitön, luonnollinen, välttämätön suhde ihmiseen on *miehen suhde naiseen*. Tässä *luonnollisessa* lajinsuhteessa on ihmisen suhde luontoon välittömästi hänen suhteensa ihmiseen. Samoin ihmisen suhde ihmiseen on siinä välittömästi hänen suhteensa luontoon, hänen oma *luonnollinen* määrityksensä. Tässä suhteessa *ilmenee* siis *aistimellisesti*, silminnähtäväksi *tosiasiaksi* pelkistyneenä,

missä määrin inhimillinen olemus on tullut ihmiselle luonnoksi tai luonto ihmisen inhimilliseksi olemukseksi. Tästä suhteesta voi siis arvioida ihmisen koko kehitystason. Tämän suhteen luonteesta seuraa, missä määrin *ihminen on lajinolentona, ihmisenä* tullut itsekseen ja käsittänyt itsensä. Miehen suhde naiseen on ihmisen *luonnollisin* suhde ihmiseen. Se siis osoittaa, missä määrin ihmisen *luonnollinen* suhtautuminen on tullut *inhimilliseksi* tai missä määrin *inhimillinen* olemus on tullut ihmiselle *luonnolliseksi* olemukseksi, missä määrin hänen *inhimillinen luontonsa* on tullut hänelle *luonnoksi*. Tämä suhde osoittaa myös, missä määrin ihmisen *tarve* on tullut *inhimilliseksi* tarpeeksi, siis missä määrin *toinen* ihminen ihmisenä on tullut hänelle tarpeeksi, missä määrin hän yksilöllisimmässä olemisessaan on samalla yhteiskunnallinen olento.

Yksityisomistuksen ensimmäinen positiivinen kumoaminen, *kehittymätön* kommunismi, on siis ainoastaan yksityisomistuksen halpamaisuuden yksi *ilmenemismuoto*, joka haluaa pystyttää itsensä *positiiviseksi yhteisyydeksi*.

2. Kommunismi α) yhä poliittisena luonteeltaan, demokraattisena tai despoottisena; β) siihen liittyy valtion kumoaminen, mutta samalla se on vielä keskeneräinen ja yhä yksityisomistuksen, toisin sanoen ihmisen vieraantumisen tartuttama olemus. Molemmissa muodoissa kommunismi tietää olevansa jo ihmisen uudelleen eheytymistä tai palaamista itseensä, ihmisen itsestään vieraantumisen lakkauttamista (*Aufhebung*). Mutta koska kommunismi ei ole vielä käsittänyt yksityisomistuksen positiivista olemusta eikä ole liioin ymmärtänyt tarpeen *inhimillistä* luonnetta,

kommunismi myös on vielä sen kahlitsema ja tartuttama. Se on tosin ymmärtänyt käsitteensä, mutta ei vielä olemustaan.

3. *Kommunismi kumoaa positiivisesti yksityisomistuksen inhimillisenä itsevierantumisenä* ja on tästä johtuen *inhimillisen* olemuksen todellista *omaksumista* ihmisen kautta ja häntä varten. Siksi se tässä muodossaan on täydelliseksi, tietoiseksi ja tähänastisen kehityksen koko rikkauden rajoissa tapahtuvaksi tullutta ihmisen paluuta itseensä *yhteiskunnallisena*, toisin sanoen inhimillisenä ihmisenä. Tämä kommunismi on täysin kehittyneenä naturalismina = humanismia, täysin kehittyneenä humanismina = naturalismina, se on ihmisen luontosuhteen ja ihmissuhteen välisen ristiriidan *todellista* ratkeamista, olemassaolon ja olemuksen, esineellistymisen ja itsevahvistuksen, vapauden ja välttämättömyyden sekä yksilön ja lajin välisten riitojen ratkeamista. Se on historian ratkaistu arvoitus ja tietää olevansa tämä ratkaisu.

[V] Näin ollen koko historian liike on tämän kommunismin *tulemisen ymmärrettyä* ja *tietoista* liikettä — ja se on sitä tämän kommunismin ajattelevalle tietoisuudelle samoin kuin tämän kommunismin *todellinen* siittäminen, kuin sen empiirisen olemassaolon syntyminen. Sen sijaan mainittu vielä keskeneräinen kommunismi etsii itselleen erillisistä yksityisomistuksen vastaisista historian ilmiöistä *historiallista* todistusta, etsii todistusta jo olemassaolevasta. Tällöin se repii erilleen yksittäisiä momenteja liikkeestä (tämä on Cabetin, Villegardellen jne. erityisenä keppihevosenä) ja toteaa ne todisteiksi historiallisesta täysiverisyydestään. Siten se juuri todistaa, että valtaosa tästä historian liikkeestä on ristiriidassa sen väitteiden kanssa, sekä sen,

että jos kyseinen momentti onkin joskus ollut olemassa, juuri sen *mennytt* oleminen todistaa vääräksi sen vaatimuksen olla *olemus*.

On helppo nähdä, että koko vallankumouksellinen liike välttämättä saa sekä empiirisen että teoreettisen perustansa *yksityisomistuksen*, tarkemmin sanoen taloudellisen järjestelmän liikkeessä.

Tämä *materiaalinen*, välittömästi *aistimellinen* yksityisomistus on *vieraantuneen inhimillisen elämän* materiaalinen, aistimellinen ilmaus. Sen liike — tuotanto ja kulutus — on kaiken tähänastisen tuotannon liikkeen tulemista *aistimellisesti* näkyviin, toisin sanoen ihmisen toteutumista eli todellisuutta. Uskonto, perhe, valtio, oikeus, moraalitiede, taide jne. ovat vain *erikoisia* tuotantoaloja ja tuotannon yleisen lain alaisia. *Yksityisomistuksen* positiivinen kumoaminen on *inhimillisen* elämän omaksumisena näin ollen kaiken vieraantumisen positiivista kumoamista, siis ihmisen paluuta uskonnosta, perheestä, valtiosta jne. *inhimilliseen*, toisin sanoen *yhteiskunnalliseen* olemiseensa. Uskonnollinen vieraantuminen sellaisenaan tapahtuu ainoastaan ihmisen sisimmän *tietoisuuden*, tajunnan alueella, mutta taloudellinen vieraantuminen on *todellisen elämän* vieraantumista, ja siksi sen kumoaminen koskee molempia puolia. On selvää, että eri kansojen kehityksen *ensimmäiset* vaiheet suuntautuvat sen mukaan, tapahtuuko kansan tosi *vakiintunut* elämä enemmän tajunnassa vai ulkoisessa maailmassa, onko se enemmän ajatuksellista vai todellista elämää. Kommunismi alkaa heti ateismilla (*Owen*). Mutta ateismi ei aluksi ole vielä läheskään *kommunismia*, sillä sekin ateismi, jolla kommunismi alkaa, on yhä vasta

abstraktio. Näin ollen ateismin filantropia on aluksi vain *filosofista* abstraktista filantropiaa, kun taas kommunismin filantropia on heti *todellista* ja tähtää välittömästi *vaikutukseen*.

Olemme nähneet kuinka edellytettäessä yksityisomistus positiivisesti kumotuksi ihminen tuottaa ihmisen, itsensä ja toisen ihmisen; olemme nähneet kuinka se esine, joka on ihmisen yksilöllisyyden välitöntä osoitusta, ilmaisua, samalla on ihmisen oma oleminen toiselle ihmiselle, tämän toisen oleminen sekä tämän toisen oleminen hänelle. Mutta vastaavasti ovat niin työn materiaali kuin myös ihminen subjektina sekä liikkeen tulos että sen lähtökohta (ja juuri siinä, että niiden on oltava tänä *lähtökohtana*, on yksityisomistuksen historiallinen *välttämättömyys*). *Yhteiskunnallinen* luonne on siis koko liikkeen yleinen luonne; *samoin kuin* itse yhteiskunta tuottaa *ihmisenä*, samoin yhteiskunta on ihmisen *tuottama*. Toiminta ja nautinta ovat paitsi sisällöltään, myös *olemassaolotaltaan yhteiskunnallisia*, *yhteiskunnallista* toimintaa ja *yhteiskunnallista* nautintaa. Luonnon *inhimillinen* olemus on reaalisesti olemassa vasta *yhteiskunnalliselle* ihmiselle. Sillä vasta yhteiskunnassa luonto on hänelle *siteenä ihmiseen*, hänen olemisenaan toiselle ja toisen olemisena hänelle, samoin kuin inhimillisen todellisuuden elämänelementtinä. Vasta yhteiskunnassa luonto on ihmisen oman *inhimillisen* olemisen *perustana*. Vasta yhteiskunnassa on hänen *inhimillinen* olemisensa tullut hänen *luonnolliseksi* olemisekseen ja luonto häntä varten on tullut hänelle ihmiseksi. *Yhteiskunta* on siis täysin kehittynyttä ihmisen olemuksen yhteyttä luonnon kanssa, luonnon tosi henkiin-

heräämistä, ihmisen loppuun saatettua naturalismia ja luonnon loppuun saatettua humanismia.

[VI] Yhteiskunnallinen toiminta ja yhteiskunnallinen nautinta eivät mitenkään ole *yksin* olemassa *välittömästi* yhteisöllisen toiminnan ja välittömästi *yhteisöllisen* nautinnan muodossa. Ei siitäkään huolimatta, että *yhteisöllinen* toiminta ja *yhteisöllinen* nautinta — toisin sanoen se toiminta ja nautinta, joka ilmaisee itsensä ja saa vahvistuksensa välittömästi *todellisessa kanssakäymisessä* muiden ihmisten kanssa — tapahtuu kaikkialla missä tämä yhteiskunnallisuuden *välitön* ilmaus perustuu sanotun toiminnan sisällön olemukseen ja vastaa sen luonnetta.

Mutta silloinkin kun teen *tieteellistä* yms. työtä, mitä toimintaa voin harvoin harjoittaa välittömässä kanssakäymisessä, olen *yhteiskunnallinen*, koska toimin *ihmisenä*. Sen lisäksi että toimintani materiaali on annettu minulle yhteiskunnallisena tuotteena — kuten itse kielikin, jossa ajattelija toimii — minun *oma* olemiseni on yhteiskunnallista toimintaa. Siksi se mitä itsestäni teen, sen teen itsestäni yhteiskunnalle ja teen sen tietoisena itsestäni yhteiskunnallisena olentona.

Minun *yleinen* tajuntani on vain *teoreettinen* muoto sille, minkä *elollinen* muoto on *reaalinen* yhteisö, yhteiskunnallinen olemus, kun taas nykyään *yleinen* tajunta on abstraktio todellisesta elämästä ja on sellaisena vihamielisessä suhteessa elämäään. Tästä johtuen on myös minun yleisen tajuntani *toiminta* — toimintana — minun *teoreettinen* olemiseni yhteiskunnallisena olentona.

On ennen kaikkea vältettävä määrittämästä »yhteiskuntaa» jälleen abstraktioksi suhteessa yksilöön.

Yksilö on yhteiskunnallinen olento. Näin ollen hänen elämänilmauksensa, vaikka se ei ilmenisikään yhteisöllisen, muiden kanssa yhdessä toteutetun elämänilmauksen välittömässä muodossa, on yhteiskunnallisen elämän ilmausta ja vahvistusta. Ihmisen yksilöllinen ja lajinelämä eivät ole erilaisia, kuinka suuressa määrin yksilöllisen elämän olemisentapa sitten onkaan lajinelämän erikoisempi ja yleisempi tapa — tätä se on välttämättä — tai kuinka paljon erikoisempaa tai yleisempää yksilöllistä elämää lajinelämä sitten lieneekään.

Lajintietoisuutena ihminen vahvistaa reaalisen yhteiskuntaelämänsä ja toistaa vain todellisen läsnäolonsa ajattelullaan. Ja päinvastoin saa lajinoleminen vahvistuksensa lajintietoisuudessa, ja on itseään varten yleisydessään ajattelevana olentona.

Niin suuresti kuin ihminen täten onkin erityinen yksilö (ja juuri hänen erityisyytensä tekee hänet yksilöksi ja todelliseksi yksilölliseksi yhteisön jäseneksi), yhtä suuressa määrin hän on kokonaisuus, ideaalinen kokonaisuus, ajattelun ja havaitun yhteiskunnan subjektiivinen itseään varten oleminen, samoin kuin ihminen on olemassa myös todellisuudessa sekä yhteiskunnallisen läsnäolon havainnointina ja sen todellisena käyttönä että inhimillisen elämänilmauksen kokonaisuutena.

Ajattelu ja oleminen ovat siis tosin erilaiset, mutta samalla ne muodostavat keskenään ykseyden.

Kuolema näyttää lajin säälimättömältä voitolta tietyistä yksilöistä ja näyttää olevan ristiriidassa yksilön ja lajin ykseyden kanssa. Kuitenkin tietty yksilö on vain tietty lajinolento, ja sellaisena kuolevainen.

4. Samoin kuin *yksityisomistus* on vain aistimellinen ilmaus sille, että ihminen tulee *esineelliseksi* itselleen ja samalla päinvastoin tulee itselleen vieraaksi ja epäinhimilliseksi esineeksi, sille, että hänen elämänilmauksensa (*Lebensäusserung*) on hänen elämänsä luovuttamista (*Lebentäusserung*), ja hänen toteutumisenensa on hänen toteutumisenensa menetystä, *vierasta* todellisuutta, siten ei yksityisomistuksen positiivista kumoamista, toisin sanoen inhimillisen olemuksen ja elämän, esineellisen ihmisen, ihmistä varten ja hänen kauttaan tapahtuneiden inhimillisten *saavutusten aistimellista* omaksumista pidä käsittää ainoastaan *välittömän*, yksipuolisen *nautinnan* merkityksessä, ei ainoastaan *omistamisen* merkityksessä. Ihminen omaksuu kaikinpuolisen olemuksensa kaikinpuolisella tavalla, siis kokonaisena ihmisenä. Kaikki hänen *inhimilliset* suhteensa maailmaan, näkeminen, kuuleminen, haistaminen, maistaminen, tunteminen, ajatteleminen, havainnointi, tajuaminen, haluaminen, toimiminen, rakastaminen, lyhyesti sanottuna kaikki hänen yksilöllisyytensä orgaanit samoin kuin ne orgaanit, jotka ovat muodoltaan välittömästi yhteiskunnallisia, [VII] ovat *esineellisessä* suhteessaan tai *suhteessaan esineeseen* tämän esineen omaksumista. *Inhimillisen* todellisuuden omaksuminen, sen suhtautuminen esineeseen on *inhimillisen todellisuuden*¹⁾ *toimimista*, inhimillistä *toimintaa* ja inhimillistä *kärsimistä*. Sillä kärsiminen on — inhimillisesti ymmärrettyinä — ihmisen itsekäyttöä, itsensä nautintaa.

Yksityisomistus on tehnyt meidät niin tyhmiksi ja yksipuolisiksi, että jokin esine on vasta sitten *meidän* kun

¹⁾ Inhimillinen todellisuus on näin ollen yhtä moninaista kuin ovat inhimillisen olemuksen määritykset ja toiminnat.

me omistamme sen, kun se siis on pääomana olemassa meitä varten tai kun me välittömästi pidämme sitä hallussamme, syömme sitä, juomme sitä, kannamme mukanaamme, asumme siinä jne., lyhyesti sanoen kun *käytämme* sitä. Tosin yksityisomistus ymmärtää kaikki nämä itse omistuksen välittömät toteutumat jälleen vain *elämisen tarvikkeiksi*, ja elämä jonka tarvikkeina ne palvelevat, on *yksityisomistuksen elämää* — työtä ja pääoman luomista.

Täten on *kaikkien* fyysisten ja henkisten aistien tilalle tullut kaikkien näiden aistien yksinkertainen vieraantuminen, *omistamisen* aisti. Inhimillinen olemus täytyi kutistaa tähän ehdottomaan köyhyyteen, jotta se synnyttäisi omasta itsestään oman sisäisen rikkautensa. (*Omistamisen* kategoriasta katso *Hessin* artikkelia kokoelmassa »Einundzwanzig Bogen».¹⁾)

Yksityisomistuksen kumoaminen on näin ollen kaikkien inhimillisten aistien ja ominaisuuksien täydellistä *vapauttamista*. Mutta se on tätä vapauttamista nimenomaan siksi, että nämä aistit ja ominaisuudet ovat tulleet *inhimilliseksi* sekä subjektiivisesti että objektiivisesti. Silmä on tullut *inhimilliseksi* silmäksi, samoin kuin sen *kohde* on tullut yhteiskunnalliseksi, *inhimilliseksi*, ihmisen ihmistä varten luomaksi kohteeksi. Näin ollen *aistit* ovat välittömästi käytännössään kehittyneet *teoreetikoiksi*. Aistit suhtautuvat *esineeseen* sen itsensä tähden, mutta itse esine on *esineellistä inhimillistä* suhtautumista esineeseen itseensä

¹⁾ Ks. Moses Heßin artikkelia *Toiminnan filosofia* Georg Herweghin kustantamassa kokoelmassa *Einundzwanzig Bogen aus der Schweiz* (Kaksikymmentäyksi painoarkkia Sveitsistä), Zürich ja Winterthur 1843. Tässä teoksessa julkaistiin kolme anonyymiä Heßin artikkelia: *Sosialismi ja kommunismi, Toiminnan filosofia ja Yhtenäinen ja täysi vapaus. Toim.*

sekä ihmiseen¹⁾ ja päinvastoin. Tästä johtuen tarve tai nauttiminen ovat menettäneet *egoistisen* luonteensa ja luonto on menettänyt pelkän *hyödyllisyytensä* hyödyn tultua *inhimilliseksi* hyödyksi.

Samoin ovat toisen ihmisen aistit ja nauttiminen tulleet minun *omaksi* omaksunnakseni. Näin ollen muodostuu näiden välittömien orgaanien lisäksi *yhteiskunnallisia* orgaanija yhteiskunnan *muodossa*. Siis esim. toiminta välittömästi yhteiskunnassa muiden kanssa jne. on tullut minun *elämänilmaukseni* orgaaniksi sekä *inhimillisen* elämän omaksumisen erääksi tavaksi.

On selvää, että *inhimillinen* silmä ottaa vastaan ja nauttii toisin kuin kehittymätön, epäinhimillinen silmä, ja inhimillinen *korva* toisin kuin kehittymätön korva jne.

Olemme siis nähneet seuraavaa: vain silloin ihminen ei menetä itseään esineessään, kun tästä tulee hänelle *inhimillinen* esine tai esineellinen ihminen. Tämä on mahdollista vain siten, että esine tulee ihmiselle *yhteiskunnalliseksi* esineeksi ja ihminen itse tulee itselleen yhteiskunnalliseksi olemukseksi, olennoiksi, ja vastaavasti yhteiskunta tulee tässä esineessä hänelle olemukseksi.

Kun toisaalta esineellinen todellisuus näin ollen kaikilla tulee ihmiselle yhteiskunnassa inhimillisten olemuksen voimien todellisuudeksi, inhimilliseksi todellisuudeksi ja sen vuoksi hänen *omien* olemuksensa voimien todellisuudeksi, tulevat kaikki *esineet* hänelle hänen itsensä *esineellistymäksi*, hänen yksilöllisyytensä vahvistaviksi ja toteuttaviksi esineiksi, *hänen* esineikseen, toisin sanoen esine tulee *häneksi itsekseen*. Se tapa, *millä* ne tulevat *hänen*

¹⁾ Käytännössä voin suhtautua esineeseen vain inhimillisesti silloin kun esine suhtautuu ihmiseen inhimillisesti.

esineikseen, riippuu *esineen luonteesta* ja tätä luonnetta vastaavan *olemuksen voiman* luonteesta; sillä juuri tämän suhteen *määrätty* luonne muodostaa vahvistamisen erikoisen, *todellisen* tavan. Esine, kohde muodostuu *silmälle* toisin kuin *korvalle*, ja silmän esine, kohde on toinen kuin *korvan*. Jokaisen olemuksen voiman omalaatuisuus on juuri sen *omalaatuisessa olemuksessa*, siis myös sen esineellistymisen ja sen *esineellis-todellisen*, elollisen *olemisen* omalaatuisessa tavassa. Ihmistä ei siis esineellisessä maailmassa vahvisteta ainoastaan ajattelussa, [VIII] vaan *kaikilla* aisteilla.

Toisaalta, subjektiivisesti käsitettynä: kuten vasta musiikki herättää ihmisen musiikkitajun, kuten kauneimmallakaan musiikilla *ei ole* mitään mieltä, merkitystä epämusikaaliselle korvalle eikä se ole sille mikään esine, sillä minun esineeni voi olla ainoastaan jonkin olemukseni voiman vahvistus, voi siis olla minulle ainoastaan siten kuin minun olemukseni voima on itselleen subjektiivisena kyknä, sillä jonkin esineen, kohteen mieli, merkitys menee minun kannaltani ainoastaan niin pitkälle kuin *minun* aistini menee (esineellä on mieltä, merkitystä ainoastaan sitä vastaavalle aistille) — siten ja siitä syystä ovat yhteiskunnallisen ihmisen *aistit toisia* aisteja kuin ei-yhteiskunnallisen ihmisen. Vasta inhimillisen olemuksen esineellisesti kehkeytyneen rikkauten kautta kehittyä ja osittain vasta syntyy subjektiivisen *inhimillisen* aistimellisuuden rikkaus, kehittyä musikaalinen korva, muodon kauneutta tajuava silmä. Lyhyesti sanottuna vasta sen kautta kehittyvät inhimillisiin nautintoihin, mielihyvään kykenevät *aistit*, ne aistit, jotka vahvistavat itsensä *inhimillisinä*

olemuksen voimina. Paitsi viittä aistia myös niin sanotut henkiset aistit, käytännölliset aistit (tahto, rakkaus jne.) — sanalla sanottuna *inhimillinen* aisti, aistien inhimillisuus — kehittyvät vasta *vastaavan* esineen olemisen, *ihmistyneen* luonnon kautta. Viiden aistin *muodostuminen* on koko tähänastisen maailmanhistorian tekoa. Raakaan käytännön tarpeeseen sidotun *aistin* merkityskin on *rajoittunut*. Nälkiintyneelle ihmiselle ei ole olemassa ruuan inhimillistä muotoa, vaan ainoastaan sen abstraktinen läsnäolo ruokana. Ruoka voisi yhtä hyvin olla kaikkein raaimmassa muodossa, ja olisi mahdotonta sanoa missä sellainen ravinnonotto eroaa *eläimen* ravinnonotosta. Huolten täyttämällä, puutteenalaisella ihmisellä *ei ole* minkäänlaista kauneimman näkymän *tajua*. Mineraalikauppias näkee vain mineraalien kaupallisen arvon, mutta ei niiden kauneutta ja omalaatuista luonnetta; hänellä ei ole mitään mineralogista *tajua*. Siis inhimillisen olemuksen esineellistyminen — niin teoreettiselta kuin käytännölliseltäkin kannalta — on tarpeen sekä *tekemään* ihmisen *aistit inhimillisiksi* että luomaan inhimillisen ja luonnollisen olemuksen koko rikkautta *vastaavan inhimillisen aistin*.

Kuten kehkeytyvä yhteiskunta löytää *yksityisomistuksen* liikkeen, sekä sen rikkauden että kurjuuden — niin aineellisen kuin henkisenkin rikkauden ja kurjuuden — välityksellä kaiken materiaalin tätä *muodostumista* varten, *siten kehittynyt* yhteiskunta tuottaa pysyväksi todellisuudekseen ihmisen tässä hänen olemuksensa koko rikkauudessa, *rikkaan* ihmisen jolla on *kaikki aistit syvästi käytössään*.

Havaitsemme miten subjektivismi ja objektivismi, spiritualismi ja materialismi, toiminta ja kärsimys menettävät vasta yhteiskunnallisessa yhteydessään vastakkaisuutensa ja tämän mukana reaalisen olemisensa tällaisina vastakohtina. Havaitsemme kuinka itse *teoreettisten* vastakohtaisuuksien ratkaiseminen on mahdollista *ainoastaan käytännöllisellä* tavalla, vain ihmisen käytännöllisellä energialla. Siten näiden vastakohtaisuuksien ratkaiseminen ei millään muotoa ole vain tiedostamisen tehtävä, vaan *todellinen* elämäntehtävä, jota *filosofia* ei kyennyt ratkaisuun juuri siksi, että se käsitti sen *ainoastaan* teoreettiseksi tehtäväksi.

Havaitsemme kuinka *teollisuuden* historia ja teollisuuden kehittynyt *esineellinen* olemassaolo on *inhimillisten olemuksen voimien avattu* kirja, aistimellisesti esillä olevaa ihmisen *psykologiaa*. Sitä ei tähän asti ole käsitetty yhteydessään ihmisen *olemukseen*, vaan aina vain ulkoisessa hyötysuhteessa. Tämä johtui siitä, että pystyttiin ymmärtämään (liikuttiinhan vieraantuneisuuden alueella) ihmisen olemuksen voimien todellisuus, *inhimillinen lajin toiminta* vain yleisenä olemisena — uskontona tai historiana sen abstraktisyleisessä politiikassa, taiteena, kirjallisuutena jne. [IX] *Tavallisessa, aineellisessa teollisuudessa* (se voidaan yhtä hyvin käsittää tuon yleisen liikkeen osaksi kuin tämä liike itse voidaan käsittää teollisuuden *erikoiseksi* osaksi, koska kaikki inhimillinen toiminta on tähän asti ollut työtä, siis teollisuutta, omasta itsestään vieraantunutta toimintaa) meillä on edessämme ihmisen *esineellistyneet olemuksen voimat aistimellisten, vieraiden, hyödyllisten esineiden* muodossa, vieraantumisen muodossa. Sellainen

psykologia, jolta mainittu kirja— siis juuri historian aistimellisesti läsnäolevin, nykyisin saavutettavin osa — on suljettu, ei voi tulla *todelliseksi* sisällykkekkääksi ja asialliseksi, luotettavaksi tieteenksi. Mitä on ylipäänsä ajateltava tieteestä, joka jättää *ylhäisesti* huomiotta tämän inhimillisen työn suuren osan eikä tunne omaa epätäydellisyyttään, samalla kun näin laaja inhimillisen vaikuttamisen rikkaus merkitsee sille ainoastaan jotain sellaista, minkä voi ilmaista yhdellä sanalla: »*tarve*», »*tavallinen tarve*»?

Luonnontieteet ovat kehittäneet suunnattoman toiminnan ja omaksuneet yhä kasvavan aineiston. Filosofia on kuitenkin jäänyt niille yhtä vieraaksi kuin ne filosofialle. Hetkellinen yhdistyminen oli vain *mielikuvituksesta harhaluuloa*. Tahtoa oli, mutta kyky puuttui. Itse historiankirjoitus ottaa luonnontieteen vain ohimennen huomioon, valistuksen, hyödyllisyyden ja yksittäisten suurten keksintöjen momenttina. Mutta sitä *käytännöllisemmin* luonnontiede on puuttunut teollisuuden välityksellä ihmisten elämään ja muokannut sitä sekä valmistanut ihmisten vapautumista, niin paljon kuin se on joutunutkin välittömällä vaikutuksillaan täydellistämään inhimillisten suhteiden epäinhimillistymistä. *Teollisuus* on luonnon ja täten luonnontieteen *todellinen* historiallinen suhde ihmiseen. Jos se näin ollen käsitetään ihmisen *olemuksen voimien yleistajuiseksi* paljastamiseksi, silloin ymmärretään myös luonnon *inhimillinen* olemus tai ihmisen *luonnollinen* olemus. Tästä syystä luonnontiede menettää abstraktisen aineellisen tai päinvastoin idealistisen suuntauksensa ja tulee *inhimillisen* tieteen perustaksi, kuten se on jo nyt — tosin vieraantuneessa muodossa — tullut todella inhimilli-

sen elämän perustaksi. Ja alun alkaen on valhetta, että elämällä olisi *toinen* ja *tieteellä* toinen perusta. Se luonto, joka kehittyi inhimillisessä historiassa — ihmisyyhteiskunnan syntytahtumassa — on ihmisen *todellinen* luonto. Tästä syystä luonto sellaisena miksi se tulee teollisuuden ansiosta — joskin *vieraantuneessa* muodossa — on tosi *antropologinen* luonto.

Aistimellisuuden (katso Feuerbachia) on oltava kaiken tieteen perusta. Tiede on *todellista* tiedettä ainoastaan silloin kun se lähtee aistimellisuudesta tämän kaksinaisessa muodossa: sekä *aistimellisestä* tietoisuudesta että *aistimellisestä* tarpeesta: siis ainoastaan silloin kun tiede lähtee luonnosta. Koko historia on valmistautumista siihen, että »ihminen» tulisi *aistimellisen* tietoisuuden kohteeksi ja että tarve »ihmisestä ihmisenä» tulisi [luonnolliseksi, aistimelliseksi] tarpeeksi. Itse historia on *todellinen* osa *luonnonhistoriasta*, luonnon kehittymisestä ihmiseksi. Samoin kuin luonnontiede tulee myöhemmin liittämään itseensä ihmistä käsittelevän tieteen, samoin ihmistä käsittelevä tiede liittää itseensä luonnontieteen: tulee olemaan *yksi* tiede.

[X] *Ihminen* on luonnontieteen välitön kohde. Sillä välittömänä *aistimellisena luontona* ihmiselle on välittömästi inhimillinen aistimellisuus (mikä on identtinen ilmaus), se on välittömästi kuin *toinen* hänen aistimellisesti havainnoimansa ihminen. Ihmisen oma aistimellisuus on nimittäin olemassa vasta *toisen* ihmisen kautta hänelle itselleen inhimillisenä aistimellisuutena. Mutta *luonto* on *ihmistä käsittelevän tieteen* välitön kohde. Ihmisen ensimmäinen kohde — ihminen — on luonto, aistimellisuus,

ja erikoiset inhimilliset aistimelliset olemuksen voimat voivat saavuttaa vain luonnonolentoa ylipäätään käsittelevässä tieteessä itsetuntemuksensa, kuten ne saavuttavat vain *luonnollisissa* esineissä esineellisen toteutumisen. Itse ajattelun elementti, ajatuksen elämänilmaisun elementti, *kieli*, on luonteeltaan aistimellinen. Luonnon *yhteiskunnallinen* todellisuus ja *inhimillinen* luonnontiede tai *luonnollinen ihmistä käsittelevä tiede* ovat identtisiä ilmaisuja.

Havaitsemme kuinka kansantaloustieteen esittämän *rikkauden* ja *kurjuuden* tilalle tulee *rikas ihminen* ja rikas *inhimillinen* tarve. *Rikas* ihminen on samalla ihminen, joka on inhimillisen elämänilmauksen kokonaisuuden *tarpeessa*. Hän on tällainen ihminen, koska hänen oma toteutumisenensa on olemassa sisäisenä välttämättömyytenä, *tarpeena*. Paitsi *rikkaudella* myös ihmisen *köyhyydellä* — sosialismin ollessa edellytettynä — on samoin *inhimillinen* ja näin ollen yhteiskunnallinen merkitys. Köyhyys on passiivinen side, joka panee ihmisen tuntemaan suurimman rikkauden, *toisen* ihmisen, *tarpeena*. Esineellisen olemuksen herruus minussa, minun olemukseni toiminnan aistimellinen purkautuminen on se *into himo*, joka näin tulee tässä minun olemukseni *toiminnaksi*.

5. *Olento* pitää itseään itsenäisenä vasta kun se seisoo omilla jaloillaan, ja se seisoo omilla jaloillaan vasta kun se saa kiittää *olemisestaan* itseään. Ihminen joka elää toisen ihmisen armosta, pitää itseään riippuvaisena olentona. Mutta minä elän täysin toisen ihmisen armosta, ellei minun ole ainoastaan kiitettävä häntä toimeentulostani, vaan hän on lisäksi *luonut* minun *elämäni*, kun hän on minun elämäni

lähde. Ja minun elämälläni on välttämättä tällainen ulkopuolinen perusta, ellei se ole minun oma luomani. Tästä johtuen *luominen* on kuvitelma, jota on hyvin vaikea poistaa kansan tajunnasta. Luonnon ja ihmisen oleminen itsensä kautta on kansan tajunnalle *käsittämätön*, koska se on ristiriidassa kaiken sen kanssa, mikä on käytännön elämässä *käsinkosketeltavaa*.

Maan luominen on saanut valtaisan iskun *geognosialta*,¹⁾ toisin sanoen tieteeltä, joka esitti maan muodostumisen, maan kehittymisen prosessina, itsesyntytyksenä. *Generatio aequivoca*²⁾ on ainoa käyttökelpoinen tapa kumota luomisteoria.

Nyt on tosin helppo sanoa erilliselle yksilölle mitä Aristoteles jo sanoi: Isäsi ja äitisi ovat siittäneet sinut, siis sinuun sisältyy kahden ihmisen pariutumisen, siis ihmisen lajinyhdyntä tuottaa ihmisen. Sinä näet siis, että ihminen saa myös fyysisesti kiittää olemisestaan ihmistä. Sinun ei siis ole pidettävä silmällä vain *toista* puolta, *päättymätöntä* kehitystä, joka johtaa sinut kysymään edelleen: kuka on siittänyt isäni, kuka hänen isoisänsä jne.? Sinun on myös pidettävä kiinni tässä kehityksessä aistimellisesti havaittavasta *kiertoliikkeestä*, jonka mukaisesti ihminen toistaa itsensä siittämisessä — siis *ihminen* pysyy aina subjektina. Mutta sinä vastaat: kun minä hyväksyn tämän sinun kiertoliikkeesi, niin hyväksy sinä minun kehitykseni, joka johtaa minut yhä pitemmälle kunnes kysyn: kuka on siittänyt ensimmäisen ihmisen ja luonnon ylipäänsä? Voin

¹⁾ *Geognosia*, 1700-1800 -luvulla käytetty deskriptiivisen geologian nimitys. *Toim.*

²⁾ *Generatio aequivoca*, tätä sanontaa Marx käyttää ranskalaisen *génération spontanée*n synonyyminä. Kirjaimellisesti se merkitsee »alkuvoimainen, spontaani synty». *Toim.*

vastata sinulle vain: itse kysymyksesi on abstraktion tuote. Kysy itseltäsi, miten tulet tähän kysymykseen. Kysy itseltäsi, eikö kysymyksesi lähde näkökannasta, johon en voi antaa vastausta, koska se on nurinkurinen. Kysy itseltäsi, onko tämä päättymätön kehitys sellaisenaan olemassa järkevälle ajattelulle. Jos kyselet luonnon ja ihmisen luomista, silloin sinä siis abstrahoit ihmisestä ja luonnosta. Sinä edellytät ne *olemattomiksi* ja haluat kuitenkin, että minä todistan ne sinulle *oleviksi*. Sanon sinulle nyt: luovu abstraktiostasi, niin luovut myös kysymyksestäsi. Tai jos haluat pitäytyä abstraktiossasi, niin ole johdonmukainen, ja jos ajattelet ihmisen ja luonnon *olemattomiksi*, [XI] niin ajattele itsesi olemattomaksi, olethan sinä toki myös luontoa ja ihminen. Älä ajattele, älä kysy minulta, sillä heti kun ajattelet ja kysyt, ei *abstrahoinnissasi* luonnon ja ihmisen olemisesta ole mitään mieltä. Vai oletko sellainen egoisti, että edellytät kaiken olemattomaksi ja haluat itse olla olemassa?

Voit vastata minulle: en halua edellyttää luonnon jne. olemattomuutta. Kysyn sinulta niiden *syntymistapahtumasta*, samoin kuin kysyn anatomilta luiden muodostumisesta jne.

Mutta koska *koko niin sanottu maailmanhistoria* ei ole sosialistiselle ihmiselle mitään muuta kuin ihmisen syntymistä ihmistyön kautta, muuta kuin luonnon tulemista ihmiselle, niin hänellä on siis havainnollinen, kumoamaton todiste omasta *synnystään* itsensä kautta, *syntyprosessistaan*. Kun ihmisen ja luonnon *todellinen olemassaolo* ja ihminen ihmiselle luonnon olemisena sekä luonto ihmiselle ihmisen olemisena ovat tulleet käytännöllisesti, aistimellisesti havainnollisiksi, on *vierasta* olentoa, luonnon ja

ihmisen yläpuolella olevaa olentoa koskeva kysymys tullut käytännössä mahdottomaksi. Se on kysymys, johon liittyy luonnon ja ihmisen epätodellisuuden (Unwesentlichkeit) tunnustaminen. *Ateismilla* ei tämän epätodellisuuden kieltämisenä ole enää mitään mieltä, sillä ateismi on *jumalan kieltämistä* ja se edellyttää tämän kieltämisen kautta *ihmisen olemista*. Mutta sosialismi sosialismina ei tarvitse enää tällaista välitystä. Se lähtee *olemuksina* pitämiensä ihmisen ja luonnon *teoreettisesti ja käytännöllisesti aistimellisesta tajunnasta*. Se on ihmisen *positiivista itsetajuntaa*, jota ei enää välitetä uskonnon kumoamisen kautta, samoin kuin *todellinen elämä* on ihmisen *positiivista todellisuutta*, jota ei enää välitetä yksityisomistuksen kumoamisen, *kommunism*in kautta. Kommunismi on *positiivinen väite*, teesi kieltämisen kieltämisenä, ja tästä syystä *todellinen*, seuraavalle historialliselle kehitysvaiheelle välttämätön inhimillisen vapautumisen ja palauttamisen, takaisin saamisen momentti. *Kommunismi* on lähimmän tulevaisuuden välttämätön muoto ja dynaaminen periaate, mutta *kommunismi* sinänsä ei ole inhimillisen kehityksen tavoite — ihmisyhteiskunnan muoto. [XI]

[Tarpeet, tuotanto ja työnjako]

[XIV] 7. Olemme nähneet, mikä merkitys sosialismin ollessa edellytettynä on inhimillisten tarpeiden *rikkaudella* ja näin ollen sekä *uudella tuotantotavalla* että myös tuotannon uudella *esineellä*: ne ovat *inhimillisen* olemuksen voiman

uutta vahvistamista ja *inhimillisen* olemuksen uutta rikastumista. Yksityisomistuksen aikana niillä on päinvastainen merkitys. Kukin ihminen suunnitelee laskelmoiden *uuden* tarpeen luomista toiselle ihmiselle pakottaakseen hänet uudeksi uhriksi, pannakseen hänet uuteen riippuvuuteen ja houkutellakseen hänet uudenlaiseen *nautiskeluun* ja siten taloudelliseen tuhoon. Kukin yrittää luoda *vieraan* olemuksen voiman pitämään toista hallinnassa saavuttaakseen tyydytyksen omalle itsekkäälle tarpeelleen. Näin ollen kasvaa esineiden määrän mukana ihmisen alistavan vieraan olemuksen alue, ja jokainen uusi tuote merkitsee molemminpuolisen petoksen ja molemminpuolisen ryöstämisen uutta *mahdollisuutta*. Ihminen tulee sitä köyhemmäksi ihmisenä, hän tarvitsee sitä enemmän *rahaa* hallitakseen vihamielistä olemusta ja hänen *rahansa* mahti laskee täsmälleen käänteisessä suhteessa tuotannon määrän kasvuun nähden, toisin sanoen hänen tarpeenalaisuutensa kasvaa rahan *mahdin* lisääntyessä. — Näin ollen rahan tarve on nykyisen talousjärjestelmän tuottama tosi tarve ja ainoa tarve, jonka se tuottaa. — Rahan *määrä* tulee yhä enemmän ainoaksi *tehoavaksi*, *merkitseväksi* ominaisuudeksi. Samoin kuin raha pelkistää kaiken olemuksen abstraktiokseen, siten se pelkistyy omassa liikkeessään *määrälliseksi* olemukseksi. *Ylenmääräisyydestä* ja *liiallisuudesta* tulee rahan tosi mitta.

Subjektiiviselta kannalta tämä ilmenee osittain siten, että tuotteiden ja tarpeiden laajeneminen synnyttää epäinhimillisten, liikahienostuneiden, epäluonnollisten ja *luuloteltujen* halujen *kekseliäitä* ja aina *laskelmoivia* orjia. Yksityisomistus ei tiedä miten tehdä raa'asta tarpeesta

inhimillinen tarve. Sen *luulottelu*, *mielivalta*, *oikku* ovat sen *idealismia*. Eikä yksikään eunukki mielistele herraansa nöyristelevämmin eikä yritä alhaisemmin keinoin kiihdyttää tämän tylsistynyttä nauttimiskykyä liukastellakseen näin itselleen suosionosoituksen kuin tekee teollisuuseunukki, tuottaja, liukastellakseen itselleen hopearahoja, houkutelakseen kultalinnun kristillisesti rakastetun lähimmäisen taskusta. Hän mukautuu toisen kieroutuneimpiinkin päähänpistoihin, toimii parittajana toisen ihmisen ja tämän tarpeen välillä, herättää tässä sairaita haluja, vaanii tämän jokaista heikkoutta voidakseen sitten vaatia käteismaksun tästä rakkaudenpalveluksestaan. (Jokainen tuote on syötti, jolla houkutelaa toisen olemus, toisen raha itselle, jokainen todellinen tai mahdollinen tarve on heikkous, joka vetää karpäsen liimaan. Se on yleistä yhteisöllisen ihmimillisen olemuksen riistoa, kuten vastaavasti jokainen ihmisen epätäydellisyys on side hänen ja taivaan välillä, kohta, josta pappi pääsee käsiksi hänen sydämeensä. Jokainen hätä antaa tilaisuuden astua lähimmäisen luo päältä katsoen mitä rakastettavimmin ja sanoa hänelle: parahin ystävä, minä annan mitä sinulta puuttuu. Mutta sinä tiedät mikä on sen condition sine qua non,¹⁾ sinä tiedät millä musteella sinun on vahvistettava liitto kanssani; minä petkutan sinua samalla kun hankin sinulle nautinnon.)

Tämä vieraantuminen tulee osittain ilmi siten että toisen osapuolen tarpeiden ja niiden välineiden liikahienostus tuottaa toiselle puolelle eläimellisen raaistumisen, tarpeiden täydellisen, raa'an, abstraktisen yksinkertaisuuden. Tai paremminkin sanottuna se vain synnyttää itsensä uudelleen itselleen vastakkaisessa merkityksessä. Jopa raittiin ilman

¹⁾ — välttämätön edellytys. *Toim.*

tarve lakkaa työläisen kohdalla olemasta tarve. Ihminen palaa takaisin luola-asuntoon, joka nyt kuitenkin on sivistyksen tukahduttavan ruttohenkäyksen saastuttama ja joka hänen asuntonaan on enää vain *epävarma*, vieras mahti, joka voidaan ottaa häneltä minä päivänä hyvänsä, josta hänet voidaan heittää ulos minä päivänä hyvänsä, ellei [XV] hän maksa. Tästä ruumishuoneesta hänen täytyy *maksaa*. Se *valon* asunto, jota Aiskhyloksen Prometheus kuvailee erääksi niistä suurista lahjoista, joilla hän tekee villin ihmiseksi, lakkaa olemasta työläiselle. Valo, ilma jne., yksinkertaisin *eläimellinen* puhtaus lakkaa olemasta tarve ihmiselle. *Lika*, (tämä ihmisen rämettymä ja mädättymä, sivistyksen *viemärikaivo* (tämä on ymmärrettävä sananmukaisesti) tulee ihmiselle *elämänelementiksi*. Täydellinen *luonnoton* hoidottomuus, mädännyt luonto tulee hänen *elämänelementikseen*. Yksikään hänen aisteistaan ei ole enää olemassa, eivätkä ne ole olematta ainoastaan hänen inhimillisellä tavallaan, vaan *epäinhimillisellä* tavalla, ja tästä syystä ne eivät ole olemassa edes eläimellisellä tavalla. Ihmistyön raaimmat *menetelmät* (ja *välineet*) palaavat takaisin, kuten roomalaisten orjien *polkumylly* on tullut monien englantilaisten työläisten tuotantotavaksi, olemassaolotavaksi. Sen lisäksi että ihmisellä ei ole mitään inhimillisiä tarpeita, lakkaavat jopa *eläimellisetkin* tarpeet. Irlantilainen tuntee enää *syömisen* tarpeen, tarkemmin sanottuna enää perunansyömisen tarpeen, ja kaiken lisäksi enää *jäteperunan*, huonoimman perunalajin syömisen tarpeen. Mutta Englannilla ja Ranskalla on jo jokaisessa teollisuuskaupungissa *pieni* Irlanti. Villi-ihmisellä, eläimellä on sentään metsästämissä, liikunnan jne. tarve, seuralli-

suuden tarve. — Koneen ja työn yksinkertaistumista käytetään hyväksi tekemällä vasta muotoutuvasta ihmisestä, täysin kehittymättömästä ihmisestä — *lapsesta* — työläinen, samoin kuin työläisestä on tullut hoidotta jätetty lapsi. Kone mukautuu ihmisen *heikkouteen* tehdäkseen *heikon* ihmisen koneeksi.

<Kansantaloustieteilijä (ja kapitalisti: ylipäänsä kohdis- taessamme sanamme kansantaloustieteilijöihin me puhum- me aina *empiirisistä* liikemiehistä, liikemiesten *tieteellisestä* itsepaljastuksesta ja olemassaolosta) todistaa seuraavalla tavalla sen, kuinka tarpeiden ja niiden välineiden lisääntyminen synnyttää tarpeiden ja välineiden puutetta. Ensiksi hän todistaa sen tyypistämällä työläisen tarpeen fyysisen elämän välttämättömimpään ja kurjimpaan toimeentuloon sekä hänen toimintansa abstraktisimpaan mekaaniseen liikkeeseen. Hän sanoo: ihmisellä ei siis ole mitään muuta tarvetta sen enempää toiminnassa kuin nautinnassakaan. Hän esittää näet *myös* tällaisen elämän *inhimilliseksi* elämäksi ja olemassaoloksi. Toiseksi hän todistaa sen ottamalla mahdollisimman *niukan* elämän (olemassaolon) mittapuuksi, tarkemmin sanoen yleiseksi mittapuuksi; yleiseksi siksi että se koskee ihmisten suurta joukkoa. Kansantaloustieteilijä tekee työläisen aisteja ja tarpeita vailla olevaksi olennoiksi, samoin kuin hän tekee työläisen toiminnan puhtaaksi abstraktioksi kaikesta toiminnasta. Näin ollen työläisen jokainen *yllellisyys* näyttää hänestä tuomittavalta, ja kaikki se mikä ylittää kaikkein abstraktisimman tarpeen — olkoon se sitten passiivista nautintaa tai toiminnan ilmausta — näyttää hänestä yllellisyydeltä. Kansantaloustiede, tämä *rikkauden* tiede, on

näin ollen samalla kieltäytyksen, puutteen, *säästämisen* tiede ja se menee todellakin niin pitkälle, että *säästää* ihmiseltä raittiin *ilman* tai ruumiillisen *liikunnan tarpeen*. Tämä loistavan teollisuuden tiede on samalla *askeesin* tiede, ja sen tosi ihanne on *askeettinen*, mutta *hyvin voittoa tuottava* kitupiikki, sekä *askeettinen*, mutta *tuottava* orja. Sen moraalinen ihanne on *työläinen*, joka vie osan palkastaan säästökassaan, ja se on löytänyt tälle mielitekseen jopa orjailevan *taiteen*: sitä on kuvattu sentimentaalilla tavalla teatterissa. Näin ollen kansantaloustiede, huolimatta maailmallisesta ja hekumallisesta ulkonäöstään, on todella moraalinen tiede, kaikkein moraalisin tiede. Sen tärkein oppilause on itsekieltäytyminen, kieltäytyminen elämästä ja kaikista inhimillisistä tarpeista. Mitä vähemmän sinä syöt, juot, ostat kirjoja, käyt teatterissa, tanssiaisissa, ravintolassa, mitä vähemmän sinä ajattelet, rakastat, teorioit, laulat, maalaat, miekkaillet jne., sitä enemmän sinä *säästät*, sitä *suuremmaksi* tulee sinun aarteesi, jota ei koi syö eikä ruoste raiskaa — sinun *pääomasi*. Mitä mitättömämpi on *olemisesi*, mitä vähemmän sinä ilmaiset elämäsi, sitä enemmän sinä *omistat*, sitä suurempi on sinun *luovutettu* elämäsi, sitä enemmän sinä kasaat kokoon vieraantunutta olemustasi. Kaiken [XVI] sen kansantaloustieteilijä ottaa sinulta elämästä ja ihmisyydestä, kaiken sen hän korvaa sinulle *rahalla* ja *rikkaudella*. Ja kaiken sen mitä sinä et osaa etkä voi tehdä, sen osaa ja voi sinun rahasi: se voi syödä, juoda, mennä teatteriin, se haalii omakseen taiteen, tieteen, historialliset erikoisuudet, poliittisen vallan, se voi matkustaa. Se *voi* hankkia tämän kaiken omaksesi; se voi ostaa tämän kaiken; se on tosi

voima. Mutta vaikka se onkin kaikkea tätä, raha *ei halua* muuta kuin luoda itseään, ostaa itseään, sillä kaikki muuhan on sen orjana, ja kun minulla on herra, on minulla orjakin enkä silloin tarvitse tämän orjaa. Kaikkien intohimojen ja kaiken toiminnan täytyy siis uppoutua *omistushimoon*. Työläinen saa omistaa vain sen verran, että hän haluaisi elää ja hän saa haluta elää ainoastaan omistaakseen [tuon minimin].>

Tosin kansantaloustieteen alueella syntyy nyt kiista. Toinen puoli (Lauderdale, Malthus ym.) kannattaa *ylellisyyttä* ja tuomitsee säästäväisyyden. Toinen puoli (Say, Ricardo ym.) kannattaa säästäväisyyttä ja tuomitsee ylellisyyden. Mutta edellinen puoli myöntää haluavansa ylellisyyttä tuottamaan *työtä*, toisin sanoen absoluuttista säästäväisyyttä. Toinen puoli myöntää kannattavansa säästäväisyyttä, jotta tuotettaisiin *rikkautta*, toisin sanoen ylellisyyttä. Edellisellä on *romanttinen* kuvitelma sen vaatiessa, ettei ahneus yksinään määräisi rikkaiden kulutusta, ja tämä puoli rikkoo omia lakejaan esittäessään *tuhlauksen* erääksi rikastumisen välittömäksi keinoksi. Tästä johtuen vastapuoli todistaa sille hyvin vakavasti ja yksityiskohtaisesti, että tuhlaavaisuudella minä vähennän *omaisuuttani* enkä lisää sitä. Sayn ja Ricardon koulukunta syyllistyy siihen valheellisuuteen, että se ei myönnä nimenomaan oikun ja päähänpiston määrävän tuotantoa. Se unohtaa »hienostuneet tarpeet», se unohtaa, että ilman kulutusta ei tuoteta; se unohtaa, että kilpailun täytyy tehdä tuotanto vain monipuolisemmaksi, ylellisemmäksi. Se unohtaa teoriansa, jonka mukaan käyttö määrää esineen arvon ja muoti määrää käytön; se toivoo tuotettavan

ainoastaan »hyödyllistä», mutta unohtaa, että liian hyödyllisen tuottaminen tuottaa liikaa *hyödytöntä* väestöä. Molemmat puolet unohtavat, että tuhlaaminen ja säästäminen, ylellisyys ja varattomuus, rikkaus ja köyhyys ovat yhtä.

Eikä sinun täydy pidättäytyä ainoastaan välittömästä aistiesi tyydyttämisestä, kuten syömisestä jne. Sinun on pidättäydyttävä myös ottamasta osaa yleisiin asioihin, myötätuntoon, luottamukseen jne. mikäli haluat menetellä kansantaloustieteen mukaan, etkä halua harhakuvitelmien vievän itseäsi tuhoon.

Sinun täytyy tehdä kaikki, mikä on sinun, *ostettavana olevaksi*, toisin sanoen hyödylliseksi. Jos kysyn kansantaloustieteilijältä, noudatanko minä taloustieteen lakeja kun hankin rahaa asettamalla ruumiini tarjolle, ostettavaksi vieraan hekumointia varten (ranskalaiset tehdastyöläiset sanovat vaimojensa ja tyttäriensä prostituutiota ylimääräiseksi työtunniksi, mikä onkin sananmukaisesti totta), tai enkö menettele kansantaloustieteellisesti jos myyn ystäväni marokkolaisille (kaikissa kulttuurimaissa tapahtuu välitöntä ihmisten myyntiä sotamieheksi otettujen kaupan ym. muodossa), niin kansantaloustieteilijä antaa minulle seuraavan vastauksen. Sinä et menettele minun lakieni vastaisesti; mutta ota selvää mitä juurutädit Moraali ja Uskonto siitä sanovat. Minun *kansantaloustieteellisellä* moraalillani ja uskonnollani ei ole mitään huomauttamista sinua vastaan, mutta... — Mutta kumpaa minun pitää sitten enemmän uskoa, kansantaloustiedettä vai moraalia? Kansantaloustieteen moraalina on *voitto*, hyöty, työ ja säästäväisyys, raittius, mutta kansantaloustiede lupaa

tyytyttää minun tarpeeni. — Moraalinen kansantaloustiede on hyvän omantunnon, hyveen jne. rikkautta, mutta kuinka minä voin olla hyveellinen ellen minä ole olemassa, eli, kuinka minulla voi olla hyvä omatunto ellen minä tiedä mitään? — Johtuu vieraantumisen olemuksesta, että jokainen ala asettaa minulle erilaisen ja vastakkaisen mittapuun, moraali erilaisen, kansantaloustiede erilaisen, koska kukin niistä edustaa tiettyä ihmisen vieraantumista ja kukin... määrittää [XVII] vieraantuneen olemustoiminnan erikoisen piirin, kukin suhtautuu vieraantuneesi toiseen vieraantuneisuuteen. Niinpä herra *Michel Chevalier* syyttää Ricardoa siitä, että tämä jättää moraalin huomiotta. Kuitenkin Ricardo antaa kansantaloustieteen puhua omaa kieltään. Ellei se puhu moraalisesti, se ei ole Ricardon syy. M. Chevalier jättää kansantaloustieteen huomiotta sikäli kuin hän moralisoi, mutta hän jättää välttämättä ja todella moraalin huomiotta sikäli kuin hän harjoittaa kansantaloustiedettä. Kansantaloustieteen suhteena moraaliin — ellei tämä suhde muutoin ole mielivaltainen, satunnainen ja siten perusteeton ja epätieteellinen, ellei sitä esitetä *näön* vuoksi, vaan se tarkoitetaan *olennaiseksi* — voi joka tapauksessa olla vain kansantaloustieteellisten lakien suhde moraaliin. Ellei suhde ole tällainen tai se on päinvastainen, niin mitä Ricardo sille voi? Muutoin on myös kansantaloustieteen ja moraalin vastakkaisuuskin vain *näennäistä*, ja yhtä lailla kuin siinä on eräs vastakkaisuus, siinä toisaalta ei ole mitään vastakkaisuutta. Kansantaloustiede ilmaisee vain *omalla tavallaan* moraalilakeja.

<Se että tarpeiden tukahduttaminen on kansantaloustieteen periaatteena, tulee *loistavimmin* ilmi sen *väestö-*

teoriasta. Ihmisiä on liian *paljon*. Vieläpä ihmisten olemassaolo on puhdasta ylellisyyttä, ja ollakseen »*moraalinen*» työläisen on oltava *säästäväinen* siittämisessään. (Mill ehdottaa julkista kiitosta niille jotka osoittautuvat pidättyväisiksi sukupuolisuhteissaan, ja julkisia moitteita niille, jotka tekevät syntiä tällaista ihanteellista avioliiton hedelmättömyyttä vastaan... Eikö tämä ole moraalialue, askeesioppia?) Ihmisen tuotanto tulee julkiseksi kurjuudeksi.>

Se merkitys, mikä tuotannolla on rikkaiden kannalta, näkyy *paljastuneena* siinä merkityksessä, mikä tuotannolla on köyhien kannalta. Ylhäällä on tuotannon saama ilmaus aina hieno, peitetty, kaksimerkityksinen, pettävää ulko-kuorta. Alhaalla se on karkea, suorasukainen, avomielinen, olemusta. Työläisen *raaka* tarve on paljon suurempi voiton lähde kuin rikkaan *hieno* tarve. Lontoon kellariasunnot tuottavat vuokranantajilleen enemmän kuin palatsit, toisin sanoen ne ovat vuokranantajan kannalta *suurempi rikkaus*, siis kansantaloustieteellisesti puhuen suurempi *yhteiskunnallinen* rikkaus.

Ja samoin kuin teollisuus keinottelee tarpeiden hienostuksella, samoin se keinottelee niiden *kehittymättömyydellä*, mutta myös niiden keinotekoisesti aiheutetulla kehittymättömyydellä. Tällaisten kehittymättömien tarpeiden tosi tyydytyksenä on näin ollen *itsensä huumaaminen*, tämä *näennäinen* tarpeen tyydytys, tämä sivistys tarpeen raa'an barbarian *sisällä*. Juuri sen vuoksi Englannin kapakat ovat yksityisomistuksen *vertauskuvallisia* esityksiä. Niiden *ylellisyys* osoittaa teollisen ylellisyyden ja rikkauden toden suhteen ihmiseen. Täten ne oikeutetusti ovatkin kansan

ainoita ja Englannin poliisin vähintäinkin helläkätisesti kohtelemia sunnuntaihuvituksia. [XVII]

[XVIII] Olemme jo nähneet, kuinka kansantaloustieteilijä edellyttää monella tavalla työn ja pääoman ykseyden: 1. pääoma on *kasattua työtä*; 2. pääoman tarkoitus tuotannossa on — osaksi pääoman uusintaminen voittoa tuottaen, osaksi pääoma raaka-aineena (työn materiaalina), osaksi itse *työtä tekevänä instrumenttina* (kone on työn kanssa välittömästi identtiseksi asetettu pääoma) — olla *tuottavaa työtä*; 3. työläinen on pääomaa; 4. työpalkka kuuluu pääoman kustannuksiin; 5. työläisen kannalta työ on hänen elinpääomansa uusintamista; 6. kapitalistin kannalta työ on hänen pääomansa toiminnan momentti.

Vihdoin 7. kansantaloustieteilijä edellyttää molempien alkuperäisen ykseyden kapitalistin ja työläisen ykseytenä, mikä on paratiisillinen alkutila. Se miten nämä molemmat momentit [XIX] käyvät kahden henkilön ominaisuudessa toistensa kimppuun, on kansantaloustieteilijälle *satunnainen* ja siitä syystä vain ulkoisista olosuhteista selitettävä tapahtuma. (Katso Milliä.)

Ne kansakunnat, jotka ovat yhä jalometallien aistimellisen kiillon sokaisemia ja näin ollen ovat yhä metallirahan fetiššinpalvojia, eivät vielä ole täysin kehittyneitä rahakansakuntia. Ranskan ja Englannin vastakohta. — *Fetišsmissä* tulee esimerkiksi ilmi, kuinka suuresti teoreettisen arvoituksen ratkaiseminen on käytännön tehtävä ja käytännön välityksellä tapahtuva, missä määrin tosi käytäntö on todellisen ja positiivisen teorian edellytys. Fetiššinpalvojan aistimellinen tajunta on erilainen kuin kreikkalaisen, koska hänen aistimellinen olemisensa on

vielä erilainen. Aistin ja hengen abstraktinen vihollisuus on välttämätön niin kauan kun ihmisen oma työ ei vielä tuota inhimillistä aistia luonnolle, inhimillistä luonnon aistia eikä siis myöskään *ihmisen luonnollista* aistia.

Tasa-arvoisuus ei ole mitään muuta kuin saksankielinen minä=minä ranskaksi, toisin sanoen poliittinen muoto käännettynä. Tasa-arvoisuus kommunismin *perusteena* on sen *poliittinen* perustelu ja se on samaa kuin jos saksalainen perustelee kommunismin käsittämällä ihmisen *yleiseksi itsetajunnaksi*. On selvää, että vieraantumisen voittaminen lähtee aina siitä vieraantumisen muodosta, joka on *hallitseva* mahti: Saksassa *itsetajunta*, Ranskassa *tasa-arvoisuus*, koska kyseessä on politiikka, Englannissa todellinen, materiaalinen, itseään vain itsellään mittaava *käytännön* tarve. Tästä näkökohdasta käsin on Proudhonia arvosteltava ja hänelle annettava tunnustusta.

Jos me kuvailemme itse *kommunismia* vielä sellaiseksi, että koska se on luonteeltaan kieltämisen kieltämistä, ihmisolemuksen omaksumista yksityisomistuksen kieltämisen välityksellä, se ei tästä syystä vielä ole *tos*i, itsestään lähtevä, vaan päinvastoin yksityisomistuksesta lähtevä väite, teesi, [.].¹⁾ Koska siis sen mukana säilyy ihmiselämän todellinen vieraantuminen ja sitä suurempi vieraantuminen, mitä enemmän ollaan tietoisia siitä sellaisena, se [tämän vieraantumisen voittaminen] voidaan toteuttaa vain täytöntöönpannalla kommunismilla. Yksityisomistuksen *ajatuksen* kumoamiseen riittää *ajateltu* kommu-

¹⁾ Käsikirjoitusliuskan vasen alareuna on revennyt pois, minkä vuoksi liuskan viimeisistä kuudesta tekstirivistä on jäljellä vain oikeanpuoleinen pää; tekstiä ei voi palauttaa alkuperäiseen asuunsa. *Toim.*

nismi täysin. Todellisen yksityisomistuksen kumoamiseen kuuluu *todellinen* kommunistinen toiminta. Historia valmistaa sen, ja tämä liike, jota me *ajatuksissa* jo pidämme itsensä kumoavana, käy todellisuudessa läpi hyvin ankaran ja laajan prosessin. Mutta meidän täytyy pitää todellisena edistysaskelena sitä, että me olemme saavuttaneet tietoisuuden sekä historiallisen liikkeen rajoittuneisuudesta että sen tavoitteesta ja myös tämän liikkeen ylittävän tietoisuuden.

Kun kommunistiset *työläiset* kokoontuvat, heidän tähtäimessään ovat ennen kaikkea teoria, propaganda jne. Samaan aikaan he kuitenkin omaksuvat sen ansiosta itselleen uuden tarpeen, kanssakäymisen tarpeen, ja se mikä näyttää välineeltä, on tullut päämääräksi. Tämän käytännön kehityskulun loistavimpia tuloksia voi tarkastella kun näkee ranskalaisten sosialististen työläisten kokoontuvan. Tupakoiminen, syöminen jne. eivät enää ole yhdistymisen välineenä tai yhdistävänä välineenä. Heille riittää kanssakäyminen, yhdistys ja keskustelu, jonka tarkoituksena jälleen on yhteiskunta. Ihmisten veljeys ei ole heidän keskuudessaan mikään fraasi, vaan totuus, ja ihmisyyden jalous säteilee meihin työn kovettamista hahmoista.

[XX] <Väittäessään kysynnän ja tarjonnan aina kattavan toisensa kansantaloustiede unohtaa samassa, että sen oman väittämän mukaan *ihmisten* tarjonta (väestöteoria) ylittää aina kysynnän, että koko tuotannon päätuloksessa — ihmisen olemassaolossa — saa kysynnän ja tarjonnan epäsuhde jyrkimmän ilmauksensa.>

<Kuinka suuressa määrin raha, joka näyttää välineeltä, onkin tosi *mahti* ja ainoa *tarkoitus*, ja kuinka suuressa

määrin ylipäänsä väline, joka tekee minut olemukseksi, joka tekee vieraan esineellisen olemuksen minun omakseni, on *itsetarkoitus*, se nähdään siitä kuinka maanomistus siellä missä maa on elämän lähde, sekä *hevonen* ja *miekka* siellä missä ne ovat *tosi elämisväline*, tunnustetaan myös tosi poliittisiksi elämänmahdeiksi. Keskiajalla sääty vapautui vallasta niin pian kuin se sai luvan kantaa *miekkaa*. Nomadikansojen piirissä on *ratsu* se mikä tekee minut vapaaksi ihmiseksi, yhteisön jäseneksi.

<Yllä on sanottu, että ihminen palaa takaisin *luola-asuntoon* jne., mutta sen vieraantuneessa, vihollismielisessä muodossa. Villi-ihminen ei tunne itseään luolassaan — tässä esteettä käytettäväksi ja suojaksi tarjoutuvassa luonnon-elementissä — vieraaksi, tai pikemminkin hän tuntee olonsa niin kotoiseksi kuin *kala* vedessä. Sen sijaan köyhän kellariasunto on vihamielinen, »vieraana mahtina pysyttäytyvä asunto, joka antaa itsensä hänelle ainoastaan mikäli hän antaa sille työllä ja tuskalla hankkimansa». Hän ei saata pitää sitä kotoisena maaperänä, missä hän voisi vihdoinkin sanoa olevansa kotonaan, vaan hän on siellä päinvastoin *toisen* talossa, *vieraassa* talossa. Tämä toinen väijyy häntä päivästä toiseen ja heittää ulos ellei hän maksa vuokraa. Samoin hän tietää, että laadun puolesta hänen asuntonsa on vastakkainen *tuonpuoleiselle*, rikkauden taivaassa olevalle inhimilliselle asunnolle.

<Vieraantuminen ilmenee yhtäältä siinä, että minun elämisen tarvikkeeni ovat *toisen* omia, että *minun* toivomani on *toisen* saavuttamatonta omaisuutta, ja toisaalta siinä, että jokainen esinekin (Sache) on jotakin *muuta* kuin se itse, että minun toimintani on jotakin *muuta* ja lopuksi että

vallassa ylipäänsä on *epäinhimillinen* mahti ja tämä mahti koskee myös kapitalisteja.

<On olemassa rikkauden laji, joka antautuu vain nautiskeluun, on toimeton ja tuhlaa — sen nauttija *vaikuttaa* ainoastaan *ohimenevästi*, merkityksettömäsi riehuvana yksilönä ja pitää vierasta orjatyötä, ihmisen *raadantaa* ahneutensa saaliina ja tästä syystä itse ihmistä, siis myös itseään, uhrattuna, tyhjän arvoisena olentona. Ihmishalveksunta ilmenee tässä ylimielisyytenä, sen heittämisenä menemään mikä voi ylläpitää sata ihmiselämää. Osaksi se ilmenee sinä alhaisena kuvitelmana, että hänen hillitön tuhlailemisensa ja holtiton, tuottamaton kulutuksensa on edellytyksenä toisen ihmisen *työlle* ja siis myös *toimeentulolle*. Tämän lajin rikkauden edustaja pitää ihmisen *olemuksen voimien* toteutumista ainoastaan oman epäihmisyytensä, oikkunsa ja omien mielivaltaisten eriskummaisten päähänpistojensa toteutumisena. Hän pitää kuitenkin toisaalta rikkautta pelkkänä välineenä sekä hävittämisen arvoisena asiana, joka siis on samalla hänen orjansa ja herransa, samalla kertaa jalomielinen ja halpamainen, oikullinen, omahyväinen, luuloteltu, hienostunut, sivistynyt, henkevä. Tämän rikkauuden edustaja ei ole vielä kokenut *rikkautta* täysin *vieraana mahtina* yläpuolellaan. Päinvastoin hän näkee siinä ainoastaan oman mahtinsa [eikä hänen perimmäisenä] tavoitteena ole rikkaus, vaan *nautiskelu* [. . . .].¹⁾

<Tämä... [XXI] loistava, aistimellisen ulkokuoren sokaisema harhakuvitelma rikkauden olemuksesta sai vastaansa *toimivan, asiallisen, proosallisen, säästäväisen*, rikkauden olemuksen suhteen valistuneen teollisuudenharjoittajan, ja

¹⁾ Tästä käsikirjoitusliuskasta on revennyt pois alareuna ja tekstiä puuttuu kolmen neljän rivin verran. *Toim.*

samalla kun teollisuudenharjoittaja luo toisen nautinnonhalulle laajemmat puitteet, mielistelee kauniisti häntä tuotteillaan (sillä hänen tuotteensa ovat järjestään alhaisia imarteluja tuhlailijan haluille), samalla hän osaa anastaa toisen katoavan mahdin ainoalla *hyödyllisellä* tavalla itselleen. Jos siis teollinen rikkaus näyttää aluksi tuhlailevan mielikuvituksellisen rikkauden tulokselta, niin edellisen kehitys syrjäyttää ajan oloon myös toimivalla tavalla jälkimmäisen. *Rahankoron* aleneminen on nimittäin teollisen kehityksen eräs välttämätön seuraus ja tulos. Tuhlailevan koroillaeläjän varat hupenevat siis päivä päivältä täsmälleen *käänteisessä* suhteessa nautiskelun keinojen ja ansojen lisääntymiseen. Koroillaeläjän on siis joko kulutettava varsinaista pääomaansa, siis jouduttava häviöön tai hänen on itsensä tultava teollisuuskapitalistiksi. Toisaalta tosin *maankorko* nousee välittömästi ja jatkuvasti teollisen kehityskulun vaikutuksesta, mutta tulee väistämättä ajankohta — sen olemme jo nähneet — jona maaomaisuuden kuten minkä hyvänsä muunkin omaisuuden täytyy joutua voitolla itseään uusintavan pääoman kategoriaan, ja tämä on saman teollisuuskehityksen tulos. Siis myös tuhlailevan maanomistajan on joko kulutettava pääomansa, siis jouduttava häviöön, tai hänen on tultava oman maansa vuokraviljelijäksi, ts. maata viljeleväksi teollisuudenharjoittajaksi.

<Rahankoron alentaminen, jota Proudhon pitää pääoman kumoamisena ja pääoman sosialisoinnin tendenssinä on siis päinvastoin välittömästi vain oire toimivan pääoman tuhlailevasta rikkaudesta saavuttamasta täydellisestä voitosta. Toisin sanoen se on oire kaiken yksityisomistuksen

muuttumisesta teollisuuspääomaksi. Se merkitsee yksityisomistuksen täydellistä voittoa omista *näennäisesti* vielä inhimillisistä laatuominaisuuksistaan sekä yksityisomistajan täydellistä valjastamista yksityisomistuksen olemuksen — *työn* — ikeeseen. Tosin myös teollinen kapitalisti kuluttaa ja nautiskelee. Hän ei palaa millään muotoa tarpeiden epäluonnolliseen yksinkertaisuuteen, mutta hänen nauttimisensa on vain sivuseikka, virkistäytymistä, ja se on alistettu tuotannolle. Samalla se on *laskelmoitua* nauttimista, siis sekin *taloudellista*, säästävää, sillä hän liittää nautintonsa pääoman kuluihin ja hänen nautintonsa saa näin ollen maksaa vain sen verran, että siihen tuhlatu korvautuu voittoineen pääoman reprodusoinnissa. Nauttiminen on siis alistettu pääomalle, nauttiva yksilö pääomaa kasaavalle yksilölle, kun tilanne oli aikaisemmin päinvastainen. Täten koron aleneminen on oire pääoman kumoamisesta ainoastaan sikäli että se on oire pääoman täydellistyvästä vallasta, täydellistyvästä ja siis omaa kumoutumistaan nopeuttavasta vieraantumisesta. Tämä on ylipäänsä ainoa tapa, jolla olemassaoleva vahvistaa vastakohtansa.)>

Kansantaloustieteilijöiden riita ylellisyydestä ja säästävyydestä on näin ollen vain riita rikkauden olemuksesta selville päässeeseen kansantaloustieteen sekä romanttisiin, teollisuudenvastaisiin muistoihin yhä takertuneen kansantaloustieteen välillä. Mutta kumpikaan osapuoli ei osaa saattaa riidan kohdetta yksinkertaiseen ilmaismuotoonsa eivätkä osapuolet tästä syystä saa välejänsä selviksi. [XXI]

[XXXIV] Edelleen *maankorko* maankorkona suistettiin sijoiltaan kun uudempi kansantaloustiede vastoin sitä

fysiokraattien väitettä, että maanomistaja on ainoa tosi tuottaja, todisti että päinvastoin maanomistaja sellaisenaan on ainoa täysin tuottamaton koroillaeläjä. Maanviljelys osoitettiin kapitalistin asiaksi, ja tämä käyttää pääomaansa tähän tarkoitukseen jos hän voi odottaa siitä tavanomaista voittoa. Fysiokraattien väittäjä, jonka mukaan maanomistajien pitää ainoana tuottavina omistajina yksin maksaa valtionverot ja siis myös yksin vahvistaa ne ja osallistua valtion asioiden hoitoon, muuttuu siis täksi vastakkaiseksi määräytykseksi: maankorkoa koskevat verot ovat ainoat epätuottavasta tulosta kannetut verot, ja siksi ainoat verot, jotka eivät ole haitallisia kansakunnan tuotannolle. On selvää, että kun asia käsitetään näin, maanomistajan poliittinenkaan etuoikeus ei enää seuraa pääasiallisesti häneen kohdistuvasta verotuksesta.

Kaikki se, minkä Proudhon käsittää työn liikkeeksi pääomaa vastaan, on ainoastaan työn liikettä pääoman määriytyksen mukaisena, *teollisuuspääoman* liikettä sitä pääomaa vastaan, joka ei kuluta itseään pääoman *ominaisuudessa*, toisin sanoen ei kuluta itseään teollisesti. Ja tämä liike kulkee voitokasta tietään, toisin sanoen *teollisen* pääoman voiton tietä. — Havaitaan siis, että vasta kun *työ* ymmärretään yksityisomistuksen olemukseksi, voidaan kansantaloudellinen liike nähdä sellaisenaan määräluonteensa mukaisena.

Yhteiskunta — sellaisena kuin se ilmenee kansantaloustieteilijälle — on *porvarillinen yhteiskunta*, jossa jokainen yksilö on tarpeiden kokonaisuus ja [XXXV] on olemassa toiselle, samoin kuin toinen on olemassa hänelle ainoastaan sikäli kuin molemmat tulevat toisilleen välineeksi.

Kansantaloustieteilijä palauttaa (aivan samoin kuin poliitikka *ihmisoikeuksissaan*) kaiken ihmiseen, toisin sanoen yksilöön, jolta hän riisuu kaikki erityispiirteet luokitellakseen hänet kapitalistiksi tai työläiseksi.

Työnjako on kansantaloustieteellinen ilmaus *työn yhteiskunnallisesta luonteesta* vieraantumisen puitteissa. Tai koska *työ* on ainoastaan inhimillisen toiminnan ilmaus luovuttamisen puitteissa, elämänilmaus elämän luovuttamisena, niin ei *työnjakokaan* ole mitään muuta kuin inhimillisen toiminnan *vieraantunutta, luovutettua* edellyttämistä *reaaliseksi lajintoiminnaksi* tai sen edellyttämistä *ihmisen toimintana lajinolemukseksi*.

Kansantaloustieteilijöillä on hyvin epäselvät ja keskenään ristiriitaiset käsitykset *työnjaon olemuksesta* — luonnollisesti työnjako olisi täytynyt ymmärtää erääksi rikkauten tuottamisen pääasialliseksi voimanlähteeksi heti kun *työ* oli tunnustettu *yksityisomistuksen olemukseksi* — toisin sanoen tästä *vieraantuneesta ja luovutetusta muodosta*, joka *inhimillisellä toiminnalla lajintoimintana* on.

Adam Smith:

»*Työnjaon* alkaminen ei ole minkään ihmisviisauden aikaansaannos. Se on välttämätön, hidas ja asteittainen seuraus taipumuksesta vaihtaa tuote toiseen ja käydä niillä vaihtokauppaa. Tämä taipumus käydä kauppaa on ilmeisesti järjen käytön ja puheen välttämätön seuraus. Se on yhteinen kaikille ihmisille eikä sitä tavata millään eläimellä. Kun eläin on kasvanut täysi-ikäiseksi, se on täysin muista riippumaton. Ihminen tarvitsee alituisen muiden apua, ja hänen on turha odottaa heidän antavan sitä vain hyvántahtoisuudesta. Varmemmin hän saa heidät taivutetuiksi, jos osaa vedota heidän omaan etuunsa ja osoittaa, että heille itselleen on edullista tehdä hänen hyväkseen mitä hän heiltä pyytää. Me emme kohdistaa pyyntöämme muiden *inhimillisyyteen*,

vaan heidän *egoismiinsa* emmekä koskaan puhu heille *omista tarpeistamme*, vaan aina *heidän eduistaan*. — Koska me saamme siis vaihtamalla, käymällä kauppaa ja ostamalla toisiltamme suurimman osan niistä palveluksista, joita toinen toisiltamme tarvitsemme, niin tämä sama taipumus *vaihtokauppaan* aiheuttaa alunperin *työnjaon*. Esimerkiksi metsästäjä- tai paimentolaisheimossa tietty yksilö tekee jousia ja nuolia helpommin ja kätevämmiin kuin kukaan muu. Hän vaihtaa niillä usein karjaa tai hirvenlihaa tovereiltaan, ja vihdoin hän huomaa saavansa tällä tavalla enemmän karjaa ja hirvenlihaa kuin jos hän itse lähtisi ajamaan niitä. Siksi jousien yms. valmistaminen muuttuu hänen oman etunsa nimessä hänen päätehtäväkseen. — Eri yksilöiden *luontaisten kykyjen erot* eivät ole niinkään *työnjaon syytä* kuin sen *seurausta...* Ellei olisi ollut taipumusta vaihtoon ja kauppaan, jokaisen olisi täytynyt itse hankkia itselleen kaikki elämän välttämättömyydet ja mukavuudet. Jokaisen olisi täytynyt tehdä samat työt eikä *toimissa* olisi voinut olla sellaista *eroavuutta*, joka yksin voi synnyttää kykyjen suuret erot. — Koska tämä taipumus muodostaa ihmisten kykyjen eron, niin sama taipumus tekee mainitun eron hyödylliseksi. Samaan eläinlajiin kuuluvat rodut ovat saaneet luonnolta paljon selvemmat kykyjen erot kuin ihmisissä voidaan havaita ennen tapojen ja kasvatuksen vaikutuksia. Filosofi ei luonteessaan eroa kykyjen ja älyn kannalta puoliksikaan niin paljon kantajasta kuin mastiffi eroaa vinttikoirasta tai vinttikoirasta spanielista tai se paimenkoirasta. Kuitenkaan nämä eri koirarodut eivät ole juuri miksikään hyödyksi toisilleen, vaikka kuuluvatkin samaan lajiin. Mastiffi ei voi lisätä niitä etuja, joita se saa omasta voimastaan, [XXXVI] käyttämällä hyväkseen sitä nopeutta, jota vinttikoiralla on jne. Näiden erilaisten kykyjen tai älykkyystasojen vaikutuksia ei voida kauppa- tai vaihtokyvyn tai taipumuksen puuttuessa koota yhteiseksi varastoksi eivätkä ne osaltaan lainkaan auta *lajin sopeutumista* ja *etuja*. Kukin eläin on yhtä velvollinen elättämään ja puolustamaan itse itseään yksin ja riippumattomana, eikä se saa minkäänlaista etua niistä erilaisista kyvyistä, joilla luonto on erotellut sen toverit. Sitä vastoin ihmisten kohdalla ovat mitä erilaisimmat lahjakkuudet hyödyksi toisilleen. Sen vaikutuksesta näet, että ihmiset ovat yleensä taipuvaisia vaihtoon ja kauppaan, heidän

kykyjensä erilaiset tuotteet kootaan niin sanoaksemme yhteiseksi varastoksi, mistä kukin voi ostaa kulloinkin tarvitsemansa osan toisen tuotannollisen työn tulok-
sista. — Koska vaihtokyky aiheuttaa työnjaon, niin tämän jaon laajuuden täytyy aina olla kyseisen kyvyn laajuuden rajoittama, eli toisin sanoin ilmaistuna markkinoiden laajuuden rajoittama. Kun markkinat ovat hyvin suppeat, mikään ei rohkaise omistautumaan kokonaan yhteen työhön, sillä tällöin ihminen ei voi vaihtaa sitä oman työnsä tuotteen ylijäämää, joka ylittää hänen oman kulutuksensa tarvitsemiinsa muiden työn tuotteisiin...» Yhteiskunnan kehittyneessä tilassa »jokainen ihminen elää vaihtamalla ja kehittyy jossakin määrin kauppiaksi ja itse yhteiskunta muuttuu varsinaiseksi kauppaa käyväksi yhteiskunnaksi.» (Katso Destutt de Tracy. »Yhteiskunta on sarja keskinäisiä vaihtoja; kauppaan sisältyy yhteiskunnan koko ole-
mus». ¹⁾) »...Pääomien kasautuminen kasvaa työnjaon mukana ja kääntäen.»

Näin sanoo Adam Smith.²⁾

»Jos jokainen perhe tuottaisi kaiken kuluttamansa, yhteiskunta voisi pysyä käynnissä, vaikka minkäänlaista vaihtoa ei tapahtuisi. — Edistyneessä yhteiskunnallisessa tilassamme vaihto ei ole perustavanlaatuinen, joskin se on välttämätön. — Työnjako on ihmisen voimien taitavaa käyttöä; se lisää yhteiskunnan tuotantoa, sen voimaa ja nautintoja, mutta se ryöstää ja supistaa sitä kykyä, joka kullakin ihmisellä on yksilönä otettuna. — Tuotantoa ei voi tapahtua ilman vaihtoa.»

Näin sanoo J. B. Say.³⁾

¹⁾ Destutt de Tracy. *Éléments d'ideologie* (Ideologian perusteita), Pariisi 1826. *Toim.*

²⁾ Marx lainaa Adam Smithin kirjan *Kansojen varallisuus* J. Garnierin ranskannosta *Recherches sur la nature et les causes de la richesse des nations*, Pariisi 1802. Lainaukset Smithin teoksen 1. osan sivuilta 29-46 ja 2. osan sivuilta 191-195. *Toim.*

³⁾ Jean-Baptiste Say. *Traité d'économie politique* (Kansantaloustieteen tutkielma), 3. painos, Pariisi 1817. Lainaukset Sayn teoksen 1. osan sivuilta 300, 76-77 ja 2. osan sivuilta 6, 465. *Toim.*

»Ihmiselle synnyttäen kuuluvat kyvyt ovat: hänen älynsä ja hänen fyysinen työkykynsä. Ne kyvyt, jotka juontavat juurensa yhteiskunnan tilasta, ovat: kyky *jakaa työtä* ja antaa erilaiset työt erilaisille ihmisille... sekä kyky vaihtaa *keskinäisiä palveluksia* ja niitä tuotteita, joista elämisen välineet, elintarvikkeet muodostuvat... Oma etu on se motiivi, joka saa ihmisen tekemään toiselle palveluksia — hän vaatii korvauksen toiselle tekemistään palveluksista. — Eksklusiivinen, rajoittamaton yksityisomistusoikeus on välttämätön, jotta syntyisi vaihtoa ihmisten kesken.» »Vaihto ja työnjako ovat toistensa edellytyksiä.»

Näin sanoo *Skarbek*.¹⁾

Mill esittää kehittyneen vaihdon eli *kaupan työnjaon seurauksena*.

»Ihmisen toiminta voidaan hajottaa hyvin yksinkertaisiin alkeisosiin. Itse asiassa ihminen ei voi tehdä mitään muuta kuin tuottaa liikettä. Hän voi liikuttaa esineitä [XXXVII] toisiaan kohti ja hän voi etäännyttää niitä toisistaan; materian ominaisuudet tekevät kaiken muun. Työn ja koneiden käytössä on usein havaittu, että vaikutuksia voidaan parantaa taitavalla jaolla, erottamalla kaikki ne työvaiheet, joilla on vähänkin taipumusta estää toisiaan, sekä yhdistämällä kaikki ne, jotka voidaan jotenkin tuoda toistensa avuksi. Koska ihmiset yleensä eivät selviydy monista erilaisista työvaiheista yhtä nopeasti ja taitavasti kuin muutamista harjoituksella oppimistaan, on aina eduksi rajoittaa mahdollisimman pitkälle kullekin määrättyjen tehtävien lukua.— Työn jakamiseksi ja ihmisten ja koneiden voimien jaottelemiseksi mahdollisimman edullisesti on useimmiten välttämätöntä toimia suurella mittakaavassa, toisin sanoen tuottaa hyödykkeitä suurempina massoina. Juuri tämän edun vuoksi syntyvät suuret tehtaot, ja kun muutamille näistä luodaan kaikkein edullisimmat olosuhteet, ne voivat usein toimittaa

¹⁾ F. Scarbek. *Théorie des richesses sociales* (Yhteiskunnallisen rikkauten teoria), 2. painos, 1. osa, Pariisi 1839, s. 25-27. 75, 121-131. *Toim.*

tuottamaansa hyödykettä ei vain yhden, vaan usean maan tarpeisiin.»

Näin sanoo *Mill*.¹⁾

Nykyajan koko kansantaloustiede on kuitenkin yksimielinen siitä, että työnjako ja tuotannon rikkaus, työnjako ja pääoman kasautuminen ovat toistensa edellytyksiä. Samoin se on yksimielinen siitäkin, että ainoastaan *vapautettu*, itsensä varaan jätetty riippumaton yksityisomistus voi luoda hyödyllisimmän ja laajimman työnjaon.

Adam Smithin kehittely voidaan tiivistää näin:

Työnjako antaa työlle loputtoman tuotantokyvyn. Se perustuu *vaihdon* ja *kaupan taipumukseen*, ihmisen ominaistaipumukseen, joka ei todennäköisesti ole satunnainen, vaan edellyttää älyn ja kielen käyttöä. Vaihtajan motiivina ei ole *inhimillisuus*, vaan *egoismi*. Ihmiskykyjen erilaisuus on pikemmin työnjaon, toisin sanoen vaihdon, seurausta kuin sen syy. Vasta työnjako tekee myös tämän erilaisuuden hyödylliseksi. Eläinlajin eri rotujen erikoisominaisuudet ovat luonnostaan selvemmin erottuvia kuin eroavuus inhimillisessä taipumuksessa ja toiminnassa. Koska eläimet eivät kuitenkaan kykene *vaihtamaan*, ei yksikään eläinyksilö hyödy samaan lajiin mutta eri rotuun kuuluvan eläimen erilaisesta ominaisuudesta. Eläimet eivät kykene yhdistämään lajinsa toisenlaisia ominaisuuksia; ne eivät kykene lainkaan omalta osaltaan lisäämään lajinsa *yhteistä* etua ja mukavuutta. Toisin on *ihmisen* kohdalla: mitä erilaisimmat kyvyt ja toimintatavat käyttävät toinen toistaan hyväkseen, *koska* ihmiset osaavat kasata *erilaiset* tuotteensa yhteiseksi

¹⁾ James Mill. *Éléments d'économie politique* (Kansantaloustieteen alkeet), ranskantanut J. T. Parisot, Pariisi 1823, s. 7, 11-12. *Toim.*

varastoksi, josta jokainen voi ostaa. Kuten työnjako saa alkunsa *vaihtamisen* taipumuksesta, siten *vaihdon*, *markkinoiden laajuus* lisää ja rajoittaa sitä. Edistyneissä oloissa on jokainen ihminen *kauppias* ja yhteiskunta on *kauppayhteiskunta*.

Say tarkastelee *vaihtoa* satunnaisena ja ei-perustavanlaatuisena. Yhteiskunta voisi olla olemassa ilman sitä. Edistyneissä yhteiskuntaoloissa se tulee välttämättömäksi. Kuitenkaan ei *tuotantoa* voi tapahtua *ilman vaihtoa*. Työnjako on *mukava*, *hyödyllinen* väline, ihmisvoimien taitavaa käyttöä yhteiskunnallisen rikkauden hyväksi, mutta se vähentää sitä kykyä, joka *kullakin ihmisellä yksilönä* otetuna on. Viimeisellä huomautuksella Say ottaa edistysaskelen.

Skarbek erottaa *yksilölliset, ihmiselle synnynnäisesti kuuluvat* kyvyt, älyn ja fyysisen työkyvyn yhteiskunnasta *johtuvista* kyvyistä, *vaihdosta* ja *työnjaosta*; viimeksi mainitut ovat toistensa edellytyksiä. Mutta vaihdon välttämättömänä edellytyksenä on *Skarbekin* mielestä *yksityisomistus*. Tässä *Skarbek* ilmaisee objektiivisessa muodossa sen mitä *Smith*, *Say*, *Ricardo* jne. sanovat esittäessään *egoismin*, *yksityisen edun* vaihdon perustaksi tai *kaupan vaihdon olennaiseksi* ja *adekvaatiksi* muodoksi.

Mill esittää *kaupan työnjaon* seuraukseksi. *Inhimillinen* toiminta supistuu hänellä *mekaaniseksi liikkeeksi*. Työnjako ja koneiden käyttö edistävät tuotannon rikkautta. Kullekin ihmiselle on uskottava mahdollisimman kapea työvaiheiden alue. Työnjako ja koneiden käyttö edellyttävät omasta puolestaan rikkauden, tuotteiden tuottamista laajamittaisesti. Tämä on suurten tehtaiden perusta.

[XXXVIII] *Työnjaon ja vaihdon* tarkastelu on mitä mielenkiintoisinta, koska ne ovat *aistein tajuttavia luovutettuja, vieraantuneita* ilmauksia inhimillisestä *toiminnasta* ja olemuksen voimasta *lajinomaisena* toimintana ja *olemuksen voimana*.

Se että *työnjako* ja *vaihto* perustuvat *yksityisomistukseen*, merkitsee aivan samaa kuin väite, että *työ* on yksityisomistuksen olemus. Tämä on väite, jota kansantaloustieteilijä ei osaa todistaa ja jonka me todistamme hänen puolestaan. Juuri siihen, että *työnjako* ja *vaihto* ovat yksityisomistuksen muotoja, juuri siihen sisältyy tämä kaksipuolinen todistus: toisaalta *inhimillinen* elämä tarvitsee toteutuakseen *yksityisomistusta*, toisaalta se tarvitsee nyt yksityisomistuksen kumoamista.

Työnjako ja *vaihto* ovat ne kaksi *ilmiötä*, joiden nojalla kansantaloustieteilijä kerskailee tieteensä yhteiskunnallisuudella ja samaan hengenvetoon ilmaisee tietämättään tieteensä ristiriidan, yhteiskunnan perustamisen epäyhteiskunnallisiin yksityisetuihin.

Ne tekijät, joita meidän on tarkasteltava, ovat seuraavat:

Ensiksi pidetään *taipumusta vaihtoon*, jonka perustaksi löydetään egoismi, työnjaon syynä tai sen katsotaan olevan vuorovaikutusta työnjaon kanssa. Say ei pidä vaihtoa *perustavanlaatuisena* yhteiskunnan olemukselle. Rikkaus, tuotanto selitetään työnjaolla ja vaihdolla. Työnjaon aiheuttaa yksilöllisen toiminnan köyhtyminen ja sen olemuksen menettäminen myönnetään. Vaihto ja työnjako tunnustetaan *inhimillisten kykyjen* suuren *erilaisuuden* aiheuttajiksi; vaihto tekee puolestaan tämän erilaisuuden hyödylliseksi.

Skarbek jakaa ihmisen tuotantokyvyt eli tuotannolliset olemuksen voimat kahteen osaan: 1. yksilölliset ja yksilölle synnynnäisesti kuuluvat kyvyt, hänen älynsä ja ominais-
taipumuksensa eli ominaiskykynsä työhön. 2. Yhteis-
kunnasta — ei todellisesta yksilöstä — *johtuvat* kyvyt, työn-
jako ja vaihto. — Edelleen: *Markkinat* rajoittavat työnjakoa.
— Ihmistyö on yksinkertaista *mekaanista liikettä*; esineiden
aineelliset ominaisuudet tekevät päätyön. — Yksilöä kohti
täytyy jakaa mahdollisimman vähän työvaiheita. — Työn
osittelu, jaottelu sekä pääoman keskittyminen, yksilöllisen
tuotannon olemattomuus sekä rikkauden tuottaminen
laajassa mitassa. — Vapaan yksityisomistuksen merkitys
työnjaossa.

[Raha]

[XLI] Mikäli ihmisen *tunteet*, intohimot jne. eivät ole vain antropologisia tunnusmerkkejä [ahtaamassa] merkityksessä, vaan todellisia *ontologisia* olemuksen (luonnon) vahvistuksia ja mikäli ne saavat todellisen vahvistuksen vain siten, että niiden esine on olemassa niille *aistimellisena* esineenä, silloin on selvää: 1. että niiden vahvistumisen tapa ei mitenkään ole yksi ja sama, vaan että päinvastoin erilaiset vahvistamistavat muodostavat niiden olemisen, niiden elämän ominaislaadun. Se tapa, millä esine on olemassa niitä varten, on niiden *tydyttämisen* oma-laatuinen muoto; 2. kun aistimellinen vahvistaminen merkitsee esineen välitöntä kumoamista sen itsenäisessä

muodossa (syöminen, juominen, esineen muokkaaminen jne.), niin se onkin esineen vahvistamista; 3. siinä määrin kuin ihminen on *inhimillinen*, ja siis myös hänen tunteensa jne. on *inhimillinen*, samassa määrin se, että toinen ihminen vahvistaa kyseisen esineen, merkitsee myös ensinmainitun ihmisen omaa tyydytystä; 4. inhimillisen intohimon ontologinen olemus kehkeytyy niin kokonaisuudessaan kuin inhimillisyydessäänkin vasta kehittyneen teollisuuden vaikutuksesta, ts. yksityisomistuksen välityksellä. Siis ihmis-
tä tutkiva tiede on sekin ihmisen käytännöllisen itse-
toteutumisen tuote; 5. yksityisomaisuuden sisällyksenä —
irrotettuna sen vieraantumisesta — on *olennaisten esineiden oleminen* ihmistä varten niin tyydytyksen kuin toiminnan-
nankin esineinä.

Koska *rahalla* on se *ominaisuus*, että sillä voi ostaa kaiken, koska sillä on se ominaisuus, että sillä voi anastaa kaikki esineet itselle, siksi raha siis on korkein *esine*.

Sen *ominaisuuden* universaalisuudessa on sen olemuksen kaikkivaltaisuus; tästä syystä sitä pidetään kaikkivaltaisena. Raha on *parittaja* tarpeen ja esineen, elämän ja ihmisen toimeentulo välineiden välillä. Mutta *se mikä* välittää *minun* elämäni minulle, *se välittää minulle* myös toisten ihmisten olemassaolon minua varten. Tätä on minulle *toinen* ihminen.

»Sull', lempo vie, on kädet, jalat,
Pää, kaula, kapistukset muut;
Sun kaikk' on tuoreet herkkupalat,
Mit' ei vie sulta vieraat suut.
Kuus orhia jos ostaa voit,
Sun on se voima, mi niissä lie,

Sinä melko miesnä mahtavoit,
Sua neljäkolmatta jalkaa vie.»
Goethe. Faust. (Mefistofeles)¹⁾

Shakespeare sanoo »Timon Ateenalaisessa»:

»Kultaa?
Keltaista kiiltokultaa? Jumalani
En tyhjää pyynnyt!
Tuo tuota, niin on musta valkoinen,
Ruma kaunis, huono hyvä, vanha nuori,
Pelokas urhoollinen, halpa jalo.
Tää pappinnekkin viehtää alttarilta,
Pään alta potevalta patjan riistää.
Tää orja keltainen se pyhät liitot
Sitoo ja purkaa, siunaa kirotot,
Jumaltaa kupansyömät, varkait' auttaa
Ja heidät kunniaan ja arvoon nostaa
Senaattorien rinnalle; niin, tämä
Se pidellynkin lesken jälleen naittaa
Ja sen, jot' inhat haavasairaalatkin
Kuoten kammoo, höyстää se ja maustaa
Kevätkukkaseksi. Kirottu sa kuona,
Sa ihmiskunnan katuluuska, joka
Kapinaan kansat nostat.»

Ja edempänä:

»Sa, armas kuningasten murhaaja!
Isän ja pojan kallis sovun rikko!
Hymenin puhtaan vuoteen kirkas ryöttä!
Urhakka Mars! Sa pulska, vehmas, kaunis,
Kosio ikinuori, jonka hehku
Dianan helman pyhät lumet sulaa!
Näkyvä jumala, jok' yhteen juotat
Mahdottomat ja suukkosille laitat!
Sa puhut kaikin kielin kaikkein mieleen!
Sydänten koetinkivi! Oletappa,
Ett' ihminen, tuo orjas, kapinoi,
Ja moiseen tuhotaistoon aja kaikki,
Ett' eläimet saa maailmassa vallan!»²⁾

¹⁾ Goethe. *Faust*, 1. osa, 4. kohta (Lukukammio). *Toim.*

²⁾ Shakespeare. *Timon Ateenalainen*, 4. näytös, 3. kohta. *Toim.*

Shakespeare kuvaa *rahan* olemusta oivallisesti. Ymmärtääksemme häntä aloitamme Goetheltä lainatun kohdan selvittämällä.

Se mitä minulla on *rahan* välityksellä, mistä minä voin maksaa, ts. mitä raha voi ostaa, sitä *olen minä*, itse rahan omistaja. Niin suuri kuin on rahan voima, niin suuri on minun voimani. Rahan ominaisuudet ovat minun — sen omistajan — ominaisuuksiani ja olemukseni voimia. Siis minun yksilöllisyyteni ei mitenkään määrää sitä, mitä minä *olen* ja mihin *kykenen*. Minä olen *ruma*, mutta voin ostaa itselleni *kaikkein kauneimman* vaimon. Siis minä en olekaan *ruma*, sillä raha tekee tyhjäksi *rumuuden* vaikutuksen, sen karkottavan voiman. Minä olen — yksilönä — *halvautunut*, mutta raha hankkii minulle 24 jalkaa, siispä minä en olekaan halvautunut. Olen keho, epärehellinen, tunnoton, hengetön ihminen, mutta rahaa kunnioitetaan, siis myös sen omistajaa. Raha on suurin hyvä, siis sen omistaja on hyvä, lisäksi raha säästää minulta vaivan olla epärehellinen — siis minut edellytetään rehelliseksi. Minä olen *vailla henkisyttä*, mutta raha on kaikkien olioiden *todellinen henki* — kuinka sen omistaja olisi hengetön? Sitä paitsi hän voi ostaa itselleen henkeviä ihmisiä, ja eikö se, jolla on valta henkeviin ihmisiin, ole henkevää ihmistä henkevempi? Koska minä pystyn rahan avulla *kaikkein* mitä ihmissydän kaipaa, enkö minä siis omista kaikkia inhimillisiä kykyjä? Eikö minun rahani siis muuta kaikkia kyvyttömyksiäni vastakohtikseen?

Jos *raha* on side, joka kiinnittää minut *inhimilliseen* elämään, yhteiskunnan minuun, minut luontoon ja ihmisiin, eikö raha silloin ole kaikkien *siteiden* side? Eikö se voikin

avata ja sitoa kaikkia siteitä? Eikö se tästä syystä ole myös yleinen *erotteluväline*? Se on tosi ihmisiä erottava »*vaihtoraha*» samoin kuin tosi *yhdistämisen väline*, se on — [...] ¹⁾ yhteiskunnan *kemiallinen* voima.

Shakespeare korostaa rahassa erityisesti kahta ominaisuutta:

1. Se on näkyvä jumala, kaikkien inhimillisten ja luonnollisten ominaisuuksien muuttumista vastakohdikseen, olioiden yleistä sotkeutumista ja kääntymistä ylösalaisin; se juottaa mahdottomat yhteen.

2. Se on yleinen huora, ihmisten ja kansojen yleinen parittaja.

Rahan aiheuttama kaikkien inhimillisten ja luonnollisten laatuominaisuuksien kääntyminen ylösalaisin ja niiden sotkeutuminen, mahdottomien juottaminen yhteen — tämä *jumalainen* voima — sisältyy rahan olemukseen ihmisten vieraantuneena, luovutettavana ja itsensä myyvänä *lajin-olemuksena*. Se on *ihmiskunnan* luovutettu *kyky* (Vermögen).

Siihen mihin minä en kykene *ihmisenä*, mihin siis kaikki yksilölliset olemukseni voimat eivät pysty, siihen minä kykenen *rahan* avulla. Raha tekee siis jokaisen näistä olemuksen voimista joksikin sellaiseksi, mitä se ei sinänsä ole, ts. *vastakohdakseen*.

Kun kaipaen jotakin ruokalajia tai haluan käyttää postivaunuja, koska olen liian heikko tehdäkseni matkan jalan, niin raha hankkii minulle ruokalajin ja postivaunut, toisin sanoen se muuttaa toiveeni mielleolemuksesta, muuntaa ne ajatellusta, mielletystä, halutusta läsnäolemisestaan *aistimelliseen, todelliseen* läsnäolemiseensa, mielikuvituk-

¹⁾ Käsikirjoitusliuskasta on repeytynyt irti palanen. *Toim.*

sesta elämään, mielletystä olemisestaan todelliseen olemiseen. Tällaisena välittäjänä raha on *todella luova* voima.

Kysyntää on kyllä myös sen ihmisen kohdalla, jolla ei ole yhtään rahaa. Mutta hänellä kysyntä on pelkkä mielle-olemus, jolla ei ole minuun eikä kolmanteen osapuoleen eikä muihin mitään [XLIII] vaikutusta, jolla ei ole lainkaan olemassaoloa, ja se pysyy siis minulle itselleni *epätodellisena, kohteettomana*. Tehoavan, rahaan pohjautuvan kysynnän ja tehottoman, tarpeeseeni, intohimooni, toiveeseeni jne. pohjautuvan kysynnän ero on *olemisen* ja *ajattelun* välinen ero, pelkän minussa *olemassaolevan* mielteen sekä *todellisena kohteena* minun ulkopuolellani minua varten olevan mielteen välinen ero.

Jos minulla ei ole rahaa matkustamiseen, minulla ei ole *tarvettakaan*, ts. ei mitään todellista ja itsensä toteuttavaa tarvetta matkustamiseen. Jos minulla on *taipumus* opiskeluun, mutta ei ole rahaa siihen, silloin minulla *ei ole* mitään taipumusta opiskeluun, ts. ei mitään *tehoavaa*, ei mitään *tosi* taipumusta. Jos minulla sitä vastoin *ei* todella ole *mitään* taipumusta opiskeluun, mutta on halua *ja* rahaa opiskella, silloin minulla on *tehoava* taipumus opiskeluun. *Raha* on ulkoinen, ihmisestä ihmisenä ja ihmisyyhteiskunnasta yhteiskuntana johtumaton yleinen *keino* ja *kyky* tehdä *mielikuva todellisuudeksi* sekä *todellisuus pelkäksi mielikuvaksi*. Yhtäläillä se muuttaa *todelliset inhimilliset* ja *luonnolliset olemuksen voimat* pelkästään abstraktisiksi mielikuviksi ja näin ollen *epätäydellisiksi*, ahdistaviksi aivokummituksiksi, samoin kuin se toisaalta muuttaa *todelliset epätäydellisyydet ja hourekuvat*, aivokummitukset, todella voimattomat, ainoastaan yksilön mielikuvi-

tuksessa olemassaolevat yksilön olemuksen voimat *todelliseksi olemuksen voimiksi* ja *kyvyiksi*. Jo tämän määrityksen mukaankin raha on *yksilöllisyyksien* yleistä ylösalaisin kääntämistä, jossa ne keikautetaan vastakohtakseen ja niihin liitetään niiden ominaisuuksien kanssa ristiriitaisia vastakkaisia ominaisuuksia.

Tällaisena *nurin kääntävänä* mahtina raha esiintyy sitten myös yksilöä vastaan sekä niitä yhteiskunnallisia yms. siteitä vastaan, jotka väittävät olevansa *olemuksia* itseään varten. Se muuttaa uskollisuuden uskottomuudeksi, rakkau- den vihaksi, vihan rakkaudeksi, hyveen paheeksi, paheen hyveeksi, orjan herraksi, herran orjaksi, hölmöyden ymmär- rykseksi, ymmärryksen hölmöydeksi.

Koska raha olemassaolevana ja toimivana arvokäsit- teenä sotkee, sekoittaa toisikseen kaikki oliot, niin se on kaikkien olioiden yleinen *sotkeutuminen* ja *sekoittuminen* toisikseen. Siis se on nurin kääntynyt maailma, kaikkien luonnollisten ja inhimillisten laatuominaisuuksien sotkeutu- minen ja sekoittuminen toisikseen.

Se joka voi ostaa urheutta, on urhea, vaikka olisikin pelkuri. Koska raha ei vaihdu tiettyä laatua, tiettyä oliota, inhimillisiä olemuksen voimia vastaan, vaan koko inhimil- listä ja luonnollista esineellistä maailmaa vastaan, niin se vaihtaa siis — sen omistajan kannalta katsottuna — kaikki ominaisuudet kaikkiin, myös niiden kanssa ristiriitaisiin, vastakkaisiin ominaisuuksiin ja esineisiin. Se on mahdotto- mien juottamista yhteen, se pakottaa vastakkaiset suutelemaan.

Jos edellytät *ihmisen ihmiseksi* ja hänen suhteensa maailmaan inhimilliseksi, niin voit vaihtaa rakkautta aino-

astaan rakkautta vastaan, luottamusta ainoastaan luottamusta vastaan jne. Jos haluat nauttia taiteesta, sinun on oltava taiteellisesti kouliintunut ihminen. Jos haluat vaikuttaa muihin ihmisiin, on sinun oltava todella innostavasti ja kannustavasti muihin ihmisiin vaikuttava ihminen. Sinun jokaisen ihmissuhteesi ja luonnonsuhteesi on oltava tietty, tahtosi kohdetta vastaava ilmaus todellisesta yksilöllisestä elämästäsi. Jos sinä rakastat herättämättä vastarakkautta, ts. ellei sinun rakastamisesi rakastamisena tuota vastarakkautta, ellet sinä tee elämänilmauksellasi rakastavana ihmisenä itseäsi rakastetuksi ihmiseksi, niin rakkautesi on voimaton, se on onnettomuus. [XLIII]

[Hegelin dialektiikan ja yleensä filosofian kritiikkiä]

[XI] 6. Jotta esitetyt ajatukset tulisivat selvennetyiksi ja perustelluiksi, on tässä ehkä oikea kohta tehdä eräitä huomautuksia Hegelin dialektiikasta yleensä ja etenkin sen esityksestä »Phänomenologiassa» ja »Logikassa» sekä vihdoin uuden kriittisen suuntauksen suhteesta siihen.

Puuhailu vanhan maailman sisällön kanssa, aiheen kahlitsema modernin saksalaisen kritiikin kehitys on ollut niin väkivaltaista, että kritiikin metodiin suhtauduttiin aivan epäkriittisesti ja oltiin vallan tietämättömiä tästä *näennäisesti muodollisesta*, mutta todellisuudessa *olennaisesta* kysymyksestä: miten suhtaudumme nyt Hegelin *dialektiikkaan*? Tämä tiedottomuus modernin kritiikin suhteesta Hegelin filosofiaan yleensä ja dialektiikkaan erityisesti oli

niin suuri, että *Straussin* ja *Bruno Bauerin* tapaiset kriitikot ovat vielä piilevästi täysin Hegelin logiikan kahlitsemia. Edellinen on sitä kauttaaltaan, jälkimmäinen teoksessaan »Synoptiker»¹⁾ (missä hän asettaa päinvastoin kuin Strauss abstraktisen ihmisen »itsetajunnan» »abstraktisen luonnon» substanssin tilalle) ja vieläpä teoksessaan »Das entdeckte Christentum».²⁾ Niinpä esim. »Das entdeckte Christentumissa» sanotaan:

»Ikään kuin itsetajunnalla — sen tuodessa esiin maailman se tuo esiin myös eron siinä, mitä se tuottaa tuottaessaan itsensä, sen kumotessa jälleen tuottamansa ja itsensä välisen eroavuuden, sen ollessa ainoastaan tuottamisessa ja liikkeessä oma itsensä — ikään kuin sillä ei olisi päämääränsä tässä liikkeessä» jne. Tai: »He» (ranskalaiset materialistit) »eivät ole vielä kyenneet ymmärtämään, että universumin liike on vasta itsetajunnan liikkeenä todella tullut olemaan itseään varten ja on liittynyt ykseydeksi itsensä kanssa.»

Nämä ovat ilmauksia, jotka eivät eroa edes kielellisesti Hegelin käsityksistä, vaan päinvastoin toistavat niitä sanatarkasti.

[XII] Kuinka vähän kritiikissä oltiin tietoisia suhteesta Hegelin dialektiikkaan arvosteltaessa (Bauer. »Synoptiker») ja kuinka vähän tätä tietoisuutta syntyi sisältökritiikin tapahduttuakin, sen osoittaa Bauer. Hän näet siirtää teoksessaan »Die gute Sache der Freiheit»³⁾ herra Gruppen

¹⁾ Kyseessä on Bruno Bauerin kolmiosainen teos *Kritik der evangelischen Geschichte der Synoptiker* (Synoptikkojen evankeliumien historian arvostelua), osat 1-2, Leipzig 1841, 3. osa, Braunschweig 1842. *Toim.*

²⁾ Bruno Bauer. *Das entdeckte Christentum* (Paljastettu kristinusko), Zürich ja Winterthur 1843. *Toim.*

³⁾ Bruno Bauer. *Die gute Sache der Freiheit und meine eigene Angelegenheit* (Oikea vapauden asia ja oma asiani), Zürich ja Winterthur 1842. *Toim.*

tunkeilevan kysymyksen — »Mitä logiikalle nyt tehdään?» — tulevien kriitikoiden vastattavaksi.

Mutta vielä nytkään, senkään jälkeen kun *Feuerbach* on kumonnut vanhan dialektiikan ja filosofian ytimiään myöten — sekä »Anekdotassa» julkaistuissa »Teeseissään» että yksityiskohtaisesti teoksessaan »Philosophie der Zukunft», senkään jälkeen kun mainittu kritiikin suuntaus, joka sitä vastoin ei lainkaan kyennyt vanhan kumoamiseen, vaan näki sen toteutetuksi, on julistautunut puhtaaksi, tinkimättömäksi, ehdottomaksi, itsensä kanssa selvyytteen päässeeksi kritiikiksi, senkään jälkeen kun suuntaus on spirituaalisessa korskeudessaan typistänyt koko historian liikkeen muun maailman (suuntaukseen verrattuna muu maailma joutuu »massan» kategoriaan) suhteeksi suuntaukseen itseensä ja pelkistänyt kaikki dogmaattiset vastakohtat *yhdeksi* dogmaattiseksi vastakohdaksi oman viisautensa ja maailman tyhmyyden välillä, kriittisen Kristuksen ja ihmiskunnan, »*joukkion*» välillä, senkään jälkeen kun se on joka päivä ja hetki todistanut omaa oivallisuuttaan massan hengettömyydellä, senkään jälkeen kun se vihdoin on julistanut kriittisen *viimeisen tuomion* siinä muodossa, että se päivä lähestyy jona koko rappeutuva ihmiskunta kokoontuu suuntauksen eteen, tämä jakaa sen ryhmiin ja kukin joukkio saa testimonium paupertatisin,¹⁾ senkään jälkeen kun suuntaus on saattanut painettavaksi oman ylemmyytensä inhimillisten tunteiden rinnalla, samoin kuin koko maailman, jonka yläpuolella se istuu valtaistuimellaan ylhäisessä yksinäisyydessään ja antaa vain silloin tällöin Olympoksen jumalien naurunremakan kajahtaa purevan

¹⁾ — köyhydentodistuksen. *Toim.*

pilkallisilta huuliltaan — kaikkien näiden kritiikin muodossa kuolevan idealismin (nuorhegeliläisyyden) huvittavien edesottamusten jälkeenkään suunta ei ole ilmaissut edes aavis-tavansa, että nyt on selvitettävä kriittisesti välit sen äidin, Hegelin dialektiikan, kanssa. Vieläpä se ei ole lainkaan osannut tuoda ilmi kriittistä suhtautumista Feuerbachin dialektiikkaan. Sellainen on täysin epäkriittistä suhtautu-mista omaan itseensä.

Feuerbach on ainoa, joka suhtautuu *vakavasti, kriitti-
sesti* Hegelin dialektiikkaan ja joka on tehnyt aitoja löytöjä
tällä alueella — ylipäätään hän on vanhan filosofian kukis-
taja. Feuerbachin saavutuksen suuruus ja se vaatimaton
yksinkertaisuus, jolla hän tarjoaa sen maailmalle, ovat
merkillisenä vastakohtana muiden päinvastaiselle suhtau-
tumistavalle.

Feuerbachin suurtekona on:

1. sen todistaminen, että filosofia ei ole mitään muuta
kuin ajatteluksi saatettua ja ajatellen kehiteltyä uskontoa,
toinen muoto ja olemassaolotapa inhimillisen olemuksen
vieraantumiselle — sitä on siis myös tällaisena arvosteltava;

2. Feuerbach perusti *toden materialismin* ja *todellisen
tieteen* tekemällä yhteiskunnallisen suhteen, »ihmisen
suhteen ihmiseen» myös teorian peruseriaatteen;

3. vastakohtaksi kieltämisen kieltämiselle, joka väittää
olevansa absoluuttisen positiivinen, hän asetti itsensä
varassa lepäävän ja positiivisesti itsensä varaan perustuvan
positiivisen.

Feuerbach selittää Hegelin dialektiikan seuraavalla
tavalla (ja perustelee tällä positiivisen, aistivarman ottami-
sen lähtökohdaksi):

Hegel lähtee substanssin vieraantumisesta (logiikan kannalta: äärettömästä, abstraktisesti yleisestä) — ehdottomasta ja määrätystä abstraktiosta. — Yleistajuisesti ilmaistuna tämä merkitsee, että hän lähtee uskonnosta ja teologiasta.

Toiseksi: Hegel kumoo äärettömän, asettaa todellisen, aistimellisen, äärellisen, erikoisen (filosofia — uskonnon ja teologian kumoamista).

Kolmanneksi: Hän kumoo jälleen positiivisen, palauttaa abstraktion, äärettömän. Uskonnon ja teologian palauttaminen.

Feuerbach käsittää kieltämisen kieltämisen siis *aino-astaan* filosofian ristiriidaksi itsensä kanssa, filosofiaksi, joka myöntää teologian (transsendenssi jne.) kiellettyään sen ensin, myöntää siis vastoin itseään.

Kieltämisen kieltämiseen sisältyvä teesi eli itsensä myöntäminen ja itsensä vahvistaminen käsitetään väitteeksi, joka ei vielä ole varma itsestään ja on sen vuoksi vastakohtansa rasittama, itseään epäröivä ja siksi todistusta tarvitseva, joka ei siis todista itseään omalla olemassalollaan, [XIII] jota ei tunnusteta. Tästä syystä sitä vastaan asetetaan suoraan ja välittömästi aistivarma, itseensä perustuva väite.¹⁾

Mutta käsittäessään kieltämisen kieltämisen sen sisältämän positiivisen suhteen kannalta todella positiiviseksi ja ainoaksi positiiviseksi ja sen sisältämän negatiivisen suh-

¹⁾ Tähän Marx on tehnyt lisäyksen: »Feuerbach käsittää kieltämisen kieltämisen, konkreettisen käsitteen yhä itsensä ajattelussa ylittäväksi sekä ajatteluksi, joka haluaa välittömästi olla katsomusta, luontoa, todellisuutta.» Marx tarkoittaa Hegeliä vastaan suunnattuja arvostelmia Feuerbachin kirjan *Tulevaisuuden filosofian periaatteet* kohdissa 29-30. *Toim.*

teen kannalta kaiken olemisen ainoaksi todeksi teoksi ja itsetoiminnan teoksi Hegel on löytänyt ainoastaan *abstraktisen, loogisen, spekulatiivisen* ilmaisun historian liikkeelle. Tämä ei vielä ole ihmisen *todellista* historiaa — ihmisen, joka on edellytettynä subjektina — vaan vasta ihmisen *syntymistapahtuma, syntyhistoria*.

Me selvitämme sekä tämän liikkeen abstraktisen muodon että sen vastakohtaisuuden, mikä on Hegelin esittämän liikkeen sekä modernin kritiikin — Feuerbachin teoksessaan »Wesen des Christentums» — samasta prosessista esittämän käsityksen välillä. Tai pikemminkin esitämme *kriittisessä* muodossaan prosessin, joka on Hegelillä vielä epä-kriittinen.

Tutkikaamme Hegelin järjestelmää. On lähdettävä Hegelin »*Fenomenologiasta*», hänen filosofiansa varsinaisesta syntykohdasta ja salaisuudesta.

Fenomenologia.

A. *Itsetajunta.*

I. *Tajunta.* α) Aistivarmuus eli »tämä» (das Dieses) ja *tarkoittaminen*. β) *Havainnoiminen* eli olio ominaisuuksineen ja *harha*. γ) Voima ja ymmärrys, ilmiö ja yliaistillinen maailma.

II. *Itsetajunta.* Itseä koskevan varmuuden totuus. a) Itsetajunnan riippumattomuus ja riippuvuus, herruus ja orjuus. b) Itsetajunnan vapaus. Stoalaisuus, skeptismi ja onneton tajunta.

III. *Järki.* Järjen varmuus ja totuus. a) Havainnoiva järki; luonnon ja itsetajunnan havainnointi. b) Järkevän itsetajunnan toteutuminen itsensä kautta. Mielihyvä ja välttämättömyys. Sydämen laki ja itserakkauden hulluus. Hyve ja

maailman kulku. c) Yksilöllisyys, joka on todellinen itsessään ja itseään varten. Henkinen eläinkunta ja petos eli varsinainen aikomus (die Sache selbst). Lakeja säätävä järki. Lakeja koetteleva järki.

B. *Henki.*

I. *Tosi henki*; eettisyys. II. Itsestään vieraantunut henki, sivistys. III. Itsestään varma henki, moraalisuus.

C. Uskonto. *Luonnonuskonto, taide uskontona, ilmestysuskonto.*

D. *Absoluuttinen tieto.*

Samoin kuin Hegelin »*Enzyklopädie*» alkaa logiikasta, *puhtaasta spekulatiivisesta ajattelusta* ja loppuu *absoluuttiseen tietoon*, itsestään tietoiseen, itsensä ymmärtävään filosofiseen eli absoluuttiseen, ts. yli-inhimilliseen abstraktiseen henkeen, samoin »*Enzyklopädie*» kokonaisuudessaan ei ole mitään muuta kuin filosofisen hengen *laajennettua olemusta*, sen itse-esineellistymistä. Ja samoin filosofinen henki ei ole mitään muuta kuin itsevieraantumisensa sisällä ajatteleva, ts. abstraktisesti itsensä ymmärtävä vieraantunut maailmanhenki. *Logiikka* — hengen *raha*, ihmisen ja luonnon spekulatiivinen arvo, *ajatusarvo* — näiden olemus, joka on tullut täysin piittaamattomaksi kaikesta todellisesta määreellisyydestä ja sen vuoksi epätodelliseksi — *luovutettu, vieraantunut ajattelu*, näin ollen luonnon ja todellisen ihmisen huomiotta jättävä ajattelu; *abstraktinen ajattelu*. — *Tämän abstraktisen ajattelun ulkokohtaisuus*, epäolennaisuus (Äusserlichkeit)... luonto, millaisena se on tälle ajattelulle. Luonto on tälle ajattelulle ulkokohtainen, ajattelun itsensä menetyks. Ja se käsittää luonnon myös ulkokohtaisesta abstraktisina ajatuksina, mutta luovutet-

tuna, vieraantuneen abstraktisena ajatteluna.— Vihdoin on *henki*, tämä omaan syntykohtaansa palaava ajattelu, joka ei antropologisena, fenomenologisena, psykologisena, eettisenä, taiteellis-uskonnollisena henkenä vielä pidä itseään riittävänä kunnes se lopulta löytää ja myöntää *absoluuttisena* tietona ja tästä syystä absoluuttisena, ts. abstraktisena henkenä sekä saa tietoisien ja tätä vastaavan olemassaolonsa. Sen todellinen olemassaolo on näet *abstraktio*.

Hegel tekee kaksinkertaisen virheen.

Ensimmäinen tulee mitä selvimmin näkyviin »Phänomenologiassa» Hegelin filosofian syntykohdassa. Kun hän käsittää esimerkiksi rikkauden, valtiovallan jne. *inhimillisestä* olemuksesta vieraantuneena olemuksena, niin tämä tapahtuu ainoastaan näiden ajatusmuodossa. Ne ovat ajatusolentoja ja näin ollen pelkkää *puhtaan*, ts. abstraktisen filosofisen ajattelun vieraantumista. Täten koko liike päättyy absoluuttiseen tietoon. Juuri abstraktinen ajattelu on se, mistä nämä kohteet ovat vieraantuneet ja minkä kanssa ne todellisuuden vaatimuksineen asettuvat vastakkain. *Filosofi* — itse vieraantuneen ihmisen abstraktinen muoto — asettuu vieraantuneen maailman *mittapuuksi*. Näin ollen ei koko *luovuttamisen historia* eikä koko luovuttamisen *voittaminen* ole mitään muuta kuin abstraktisen, ts. absoluuttisen [XVII]¹⁾ ajattelun, loogisen, spekulatiivisen ajattelun *tuottamisen historia*. *Vieraantuminen*, joka täten muodostaa tämän luovuttamisen ja tämän luovuttamisen kumoamisen varsinaisen mielenkiinnon, merkitsee vastakohtaisuutta, jossa puolina ovat *itsessään* ja *itseään varten*,

¹⁾ Käsikirjoituksessa tässä kohdassa on tekijän viite sivulle XIII. *Toim.*

tajunta ja *itsetajunta*, *objekti* ja *subjekti*. Toisin sanoen siinä on itse ajattelun sisällä abstraktisen ajattelun ja aistimellisen todellisuuden tai todellisen aistimellisuuden vastakohtaisuus. Kaikki muut vastakohtat ja vastakohtien liikkeet ovat näiden ainoiden mielenkiintoisten, muiden arkisen latteiden vastakohtien mielen muodostavien vastakohtien *ulkokuorta*, *päällystä*, niiden *yleistajuinen* muoto. Vieraantumisen asetettua ja kumottua olemusta ei muodosta se, että inhimillinen olemus *esineellistyi epäinhimillisesti*, vastoin itseään, vaan se, että tämä olemus esineellistyy abstraktisesta ajattelusta *eroten* ja *vastakohtana* sille.

[XVIII] Esineiksi ja vieraiksi esineiksi tulleiden ihmisen olemuksen voimien omaksi ottaminen on siis *ensiksi* vain *omaksi ottamista*, joka tapahtuu *tajunnassa*, *puhtaassa ajattelussa*, ts. *abstraktiossa*. Se on näiden esineiden omaksi ottamista *ajatuksina* ja *ajatusliikkeinä*. Tästä syystä on jo »Phänomenologiassa» — huolimatta siitä, että teos näyttää täysin negatiiviselta ja kriittiseltä ja huolimatta siihen todella sisältyvästä, myöhempää kehitystä usein pitkälle ennakoivasta kritiikistä — piilevänä, alkiona, mahdollisuutena, salaisuutena Hegelin myöhempien teosten epä-kriittinen positivismi ja yhtä epä-kriittinen idealismi, tämä olevan kokemustiedon hajottaminen ja palauttaminen ennalleen. *Toiseksi*: esineellisen maailman vaatiminen takaisin ihmiselle — esimerkiksi sen tiedostaminen, että *aistimellinen* tajunta ei ole mikään *abstraktisesti* aistimellinen tajunta, vaan *inhimillisesti* aistimellinen tajunta, että uskonto, rikkaus jne. ovat vain *inhimillisen* esineellistymisen, työksi syntyneiden *inhimillisten* olemuksen voimien vieraantunutta todellisuutta ja siksi ne ovat vain *tie* todella

inhimilliseen todellisuuteen. Tämä inhimillisten olemuksen voimien omaksuminen tai kyseisen prosessin ymmärtämys ilmenee näin ollen Hegelillä siten, että *aistimellisuus*, *uskonto*, valtiovalta jne. ovat *henkisiä* olemuksia, sillä vain *henki* on ihmisen *tos*i olemus, ja hengen *tos*i muoto on ajatteleva henki, looginen, spekulatiivinen henki. Luonnon sekä historian synnyttämän luonnon, ihmisten tuotteiden, *inhimillisyy*s ilmenee siinä, että ne ovat abstraktisen hengen *tuotteita* ja sitä myöten siis *henkisiä* momenteja, *ajatusolemuksia*. Näin ollen »Phänomenologie» on piilevää, omasta itsestään yhä epäselvyyteen jäänyttä ja mystifioivaa kritiikkiä. Mutta sikäli kuin se pitää kiinni ihmisen *vieraantumisesta* — vaikkakin ihminen ilmenee siinä ainoastaan hengen muodossa — sikäli siinä ovat kätkössä *kaikki* kritiikin ainesosat ja usein jo Hegelin kannan huomattavasti ylittävällä tavalla *valmisteltuina* ja *kehiteltyinä*. »Onneton tajunta», »rehellinen tajunta», »jalon ja alhaisen tajunnan» taistelu jne. jne., nämä yksittäiset katkelmat sisältävät — tosin vielä vieraantuneessa muodossa — kokonaisten alojen *kriittiset* ainekset, kuten uskonnon, valtion, porvarillisen elämän jne. Samoin kuin *olento*, *esine* on siis ajatusolento, siten *subjekti* on aina *tajunta* tai *itsetajunta*, tai päinvastoin *esine* ilmenee ainoastaan *abstraktisena* tajuntana, ihminen ainoastaan *itsetajuntana*. Ja näin ollen vieraantumisen eri muodot, jotka tulevat »Phänomenologiessa» esiin, ovat vain tajunnan ja itsetajunnan eri muotoja. Samoin kuin abstraktinen tajunta *itsessään* — jollaisena *esine* käsitetään — on pelkästään itsetajunnan erotusmomenttina, siten myös koko tämän liikkeen tuloksena esiintyy itsetajunnan identtisyys tajunnan

kanssa, absoluuttinen tieto, tai abstraktisen ajattelun sellainen liike, joka ei enää suuntaudu ulospäin, vaan enää vain itseensä, ts. tuloksena on puhtaan ajattelun dialektiikka.¹⁾ [XVIII]

[XXIII]²⁾ Hegelin »Phänomenologien» ja sen lopputuloksen — negatiivisuuden dialektiikka liikkeelle panevana ja synnyttävänä periaatteena — suursaavutuksena on ensiksi se, että Hegel käsittää ihmisen itsesyntytyksen prosessiksi, esineellistymisen esineen menetykseksi, luovuttamiseksi ja tämän luovuttamisen kumoamiseksi, että hän siis käsittää *työn* olemuksen sekä ymmärtää esineellisen ihmisen, ihmisen joka on tosi siksi että hän on todellinen, hänen *oman työnsä* tulokseksi. Ihmisen *todellinen, toimiva* suhtautuminen itseensä lajinolentona tai hänen toimimisensa todellisena lajinolentona, ts. inhimillisenä olentona on mahdollinen ainoastaan siten, että hän todella hankkii käyttöön kaikki *lajinvoimansa* (mikä on puolestaan mahdollista ainoastaan ihmisten yhteistoiminnan vaikutuksesta, historian tuloksena) ja suhtautuu niihin esineinä, mikä jälleen on mahdollinen vain vieraantumisen muodossa.

Osoitamme nyt Hegelin yksipuolisuuden ja rajallisuuden yksityiskohtaisesti »Phänomenologien» loppuluvun, »Absoluuttisen tiedon», pohjalla. Lukuun sisältyy sekä teoksen henki tiivistyneenä, sen suhde spekulatiiviseen dialektiikkaan että Hegelin *tietoisuus* näihin kumpaankin nähden ja näiden keskinäinen suhde.

Teemme tässä vaiheessa vain tämän ennakkohuomauksen: Hegel on nykyajan kansantaloustieteilijöiden kan-

¹⁾ Käsikirjoituksessa on tekijän huomautus: ks. jatkoa s. XXII; tätä sivua ei käsikirjoituksessa kuitenkaan ole. *Toim.*

²⁾ Käsikirjoituksessa tekijän viite sivulle XVIII. *Toim.*

nalla. Hän käsittää työn ihmisen *olemukseksi*, ihmisen kestäväksi osoittautuvaksi olemukseksi; hän näkee vain työn myönteisen puolen, ei sen kielteistä puolta. Työ on *ihmisen tulemista itsekseen luovuttamisen, vieraantumisen* puitteissa eli *luovutettuna* ihmisenä. *Abstraktinen henkinen* työ on se ainoa työ, jonka Hegel tuntee ja tunnustaa. Siis sen mikä ylipäänsä muodostaa filosofin *olemuksen* — *itsensä tietävän ihmisen luovuttaminen* tai *itseään ajatteleva luovutettu* tiede — Hegel käsittää työn olemukseksi, ja näin ollen hän voi, vastoin häntä edeltänyttä filosofiaa, koota sen yksittäiset momentit yhteen ja esittää oman filosofiansa *varsinaisena* filosofiana. Sitä mitä muut filosofit tekivät — käsittivät luonnon ja inhimillisen elämän yksittäiset momentit itsetajunnan ja nimenomaan abstraktisen itsetajunnan momenteiksi — sitä Hegel *pitää* filosofian *tekona*. Sen vuoksi hänen tieteensä on absoluuttista.

Siirtykäämme nyt aiheeseemme.

Absoluuttinen tieto. »*Phänomenologien*» viimeinen luku.

Pääasia on, että *tajunnan esine* ei ole mikään muu kuin *itsetajunta* tai että esine on ainoastaan *esineellistynyt itsetajunta*, itsetajunta esineenä. (Asetetaan ihminen = itsetajunta.)

Näin ollen on kysymys siitä, että *tajunnan esine* on voitettava. *Esineellisyyttä* sinänsä pidetään *vieraantuneena, inhimillistä olemusta*, itsetajuntaa vastaamattomana ihmisen suhteena. Vieraana, vieraantumisen määrityksen mukaisena syntyneen ihmisen esineellisen olemuksen *ottaminen uudelleen omaksi* ei siis merkitse vain *vieraantumisen*, vaan myös *esineellisyyden* kumoamista, ts. ihmistä pidetään siis *ei-esineellisenä, spiritualistisena* olentona.

Hegel kuvaa *tajunnan esineen voittamisen* liikettä nyt seuraavasti:

Esine ei näyttäydy ainoastaan *itse*en (*Selbst*) palaavana (tämä on Hegelin mukaan *yksipuolinen*, siis toista puolta koskeva, käsitys kyseisestä liikkeestä). Ihminen asetetaan yhtäläiseksi itsen kanssa. Mutta itse on ainoastaan *abstraktisesti* käsitetty ja abstraktion kautta synnitetty ihminen. Ihminen on itsekeskeinen, itsekohtainen (*selbstisch*). Hänen silmänsä, hänen korvansa jne. on *itsekeskeinen*; jokaisessa hänen olemusvoimistaan on *itsekeskeisyyden* ominaisuus. Mutta tämän perusteella on nyt aivan väärin sanoa: *itsetajunnalla* on silmä, korva, olemusvoima. *Itsetajunta* on päinvastoin inhimillisen luonnon, inhimillisen silmän jne. laatuominaisuus, inhimillinen luonto ei ole [XIV] *itsetajunnan* laatuominaisuus.

Itseään varten abstrahoitu ja määrätty itse (*Selbst*) on ihminen *abstraktisena egoistina*, on puhtaassa abstraktiossaan ajatteluksi kohotettu *egoismi*. (Palaamme tähän myöhemmin.)

Inhimillinen olento, ihminen, on Hegelille = *itsetajunta*. Mikään inhimillisen olennon vieraantuminen ei näin ollen ole *mitään muuta* kuin *itsetajunnan vieraantumista*. Itsetajunnan vieraantumista ei pidetä *ilmauksena*, inhimillisen olemuksen *todellisen* vieraantumisen tiedossa ja ajattelussa kuvastuvana ilmauksena. *Todellinen*, reaalisena ilmenevä vieraantuminen ei päinvastoin ole *sisimmän* kätkeyn (ja vasta filosofian päivänvaloon tuoman) olemuksensa mukaan *mitään muuta* kuin todellisen inhimillisen olemuksen, *itsetajunnan* vieraantumisen *ilmenemistä*. Täten se tiede, mikä tämän käsittää, on nimeltään *fenomenologia*. Kaikki

vieraantuneen esineellisen olemuksen ottaminen jälleen omaksi ilmenee näin ollen yhdistymisenä itsetajuntaan; oman olemuksensa omaksuva ihminen on *ainoastaan* esineellisen olemuksen omaksuva itsetajunta. Esineen paluu itse on näin ollen esineen ottamista jälleen omaksi.

Kaikilta puoliltaan ilmaistuna on *tajunnan esineen voittaminen* Hegelin mukaan sitä,

1. että esine sellaisenaan esittäytyy tajunnalle katoavana;

2. että itsetajunnan luovuttaminen on se, mikä luo esineellisyyden;

3. että tällä luovuttamisella ei ole vain *negatiivista*, vaan myös *positiivinen* merkitys;

4. että tämä merkitys ei ole vain *meitä varten* tai itsensä, vaan *tajuntaa itseään* varten;

5. että negatiivisella esineessä tai sen itsekumoamisella on *tajunnalle positiivinen* merkitys siten, tai *tajunta* tietää tämän esineen olemattomuuden siten, että tajunta luovuttaa itsensä, sillä tässä luovuttamisessa tajunta luo, muodostaa *itsensä* esineeksi tai *itseään varten olemisensa* erottamattoman ykseyden vuoksi tajunta asettaa esineen itseksensä;

6. toisaalta tässä on samalla se toinen momentti, että tajunta on yhtäläillä myös kumonnut ja ottanut takaisin itseensä tämän luovuttamisen ja esineellisyyden, se siis on *omassa* toisinolemisessaan *sellaisenaan itsensä luona*;

7. tämä on tajunnan liike, ja siitä syystä tajunta on tässä momenttiensa kokonaisuus;

8. tajunnan on täytynyt yhtäläillä suhtautua esineeseen sen määritysten kokonaisuuden mukaan ja sen on täytynyt

käsittää esine kunkin määrittymisen kannalta. Tämä määrittymisen kokonaisuus tekee esineen *itsessään henkiseksi olemukseksi* ja esine tulee tajunnalle tosiasiasa tällaiseksi tajunnan käsittäessä kunkin esineen *itseksi* eli suhtautuessa äsken mainitulla tavalla, *henkisesti* niihin.

Kohtaan 1. — Se että esine sellaisenaan esittäytyy tajunnalle katoavana, on yllä mainittu *esineen paluu itseen*.

Kohtaan 2. — *Itsetajunnan luovuttaminen, vieraantuminen* muodostaa *esineellisyiden*. Koska ihminen = itse-tajunta, niin hänen luovutettu esineellinen olentonsa eli *esineellisyys = luovutettu itsetajunta* ja tämä luovuttaminen on muovannut *esineellisyiden* (esineellisyys on sitä, *mikä ihmiselle on esine*, ja hänelle on todella esine ainoastaan se, mikä on hänelle olennainen esine, mikä siis on hänen *esineellinen* olemuksensa. Koska subjektiksi ei nyt tehdä *todellista ihmistä* eikä myöskään *luontoa* — ihminen on *inhimillinen luonto* — sellaisenaan, vaan ainoastaan ihmisen abstraktio, itsetajunta, niin *esineellisyys* voi olla vain *luovutettu itsetajunta*). On aivan ymmärrettävää, että elollisella, luonnollisella olennolla, jolla on varusteenaan ja lahjanaan esineellisiä, ts. aineellisia, olemusvoimia, on myös *todellisia luonnollisia* olemuksen *esineitä*, ja yhtä ymmärrettävää on, että sen itseluovutus merkitsee *todellisen*, mutta muodoltaan *ulkonaisen*, siis sen olemukseen kuulumattoman ja mahtavan, esineellisen maailman luomista. Tässä ei ole mitään käsittämätöntä ja arvoituksellista. Päinvastoin vastakkainen tilanne olisi arvoituksellinen. Mutta samoin on selvää, että *itsetajunta* voi luoda luovuttamisellaan ainoastaan *esineellisyiden*, ts. vain abstraktisen olion, abstraktion olion eikä mitään *todellista*

oliota. [XXVI]¹⁾ Edelleen on selvää, että esineellisyys ei näin ollen ole lainkaan mitään *itsenäistä, olennaista* itse-tajuntaan verrattuna, vaan pelkkä luomus, itsetajunnan *luoma*. Ja luotu, sen sijaan että se vahvistaisi itsensä, on vain vahvistus luomistapahtumalle, joka hetkeksi kiinteyttää energiansa tuotteeksi ja antaa sille *näön* vuoksi — mutta vain hetkeksi — itsenäisen, todellisen esineen osan.

Kun todellinen, ruumiillinen, jalat tukevasti maan-kamaralla seisova, kaikkia luonnonvoimia sisään ja ulos hengittävä *ihminen luo* todelliset, esineelliset *olemusvoimansa* luovuttamisellaan vieraina esineinä, niin *luominen* ei ole subjekti. Subjekti on *esineellisten* olemusvoimien subjektiivisuus, ja näin ollen täytyy näiden vaikutuksen myös olla *esineellistä*. Esineellinen olemus vaikuttaa esi-neellisestä eikä se vaikuttaisi esineellisesti, ellei esi-neellinen sisältyisi sen olemuksen määrittelyyn. Se luo, muodostaa ainoastaan esineitä, koska se on esineiden luoma, koska se alun alkuaan on *luontoa*. Se ei siis joudu luomisen, muovaamisen tapahtumassa »puhtaasta toiminnastaan» *esineen luomiseen*, vaan sen *esineellinen* tuote vahvistaa vain sen *esineellisen* toiminnan, sen toiminnan esineellisen luonnollisen olemuksen toimintana.

Tässä nähdään, kuinka loppuun viety naturalismi tai humanismi eroavat sekä idealismista että materialismista ja ovat samalla näitä molempia yhdistävä totuus. Samalla nähdään kuinka ainoastaan naturalismi kykenee käsittämään maailmanhistorian tapahtumista.²⁾

¹⁾ Sivuja numeroitaessa Marx ei ollut merkinnyt sivua XXV. *Toim.*

²⁾ Feuerbach sanoi filosofisia katsomuksiaan naturalismiksi ja humanismiksi, mutta vältti käyttämästä termiä »materialismi» nähtävästi siksi, ettei tahtonut hyväksyä aiemman englantilaisen ja ranskalaisen materialismin joitakin periaatteita, mm. sen abstraktia luonnetta ja sensualismia,

Ihminen on välittömästi *luonnonolento*. Luonnonolentona ja elollisena luonnonolentona ihminen on toisaalta varustettu *luonnollisilla voimilla, elinvoimilla*, hän on *toimiva* luonnonolento. Nämä voimat ovat olemassa hänessä taipumuksina ja kykyinä, *vietteinä*. Toisaalta hän on luonnollisena, ruumiillisena, aistimellisena, esineellisenä olentona *kärsivä*, ehdollinen ja rajoittunut olento, mitä myös eläin ja kasvi ovat. Toisin sanoen ihmisen viettien *kohteet* ovat olemassa hänen ulkopuolellaan, hänestä riippumattomina *esineinä, kohteina*. Mutta nämä kohteet ovat hänen *tarpeensa kohteita*, hänen olemusvoimiensa toiminnalle ja vahvistamiselle välttämättömiä, olennaisia *kohteita*. Se että ihminen on *ruumiillinen*, luonnonvoimainen, elollinen, todellinen, aistimellinen, esineellinen olento, merkitsee, että hänellä on olemuksensa, elämänilmauksensa kohteena *todellisia, aistimellisia esineitä* tai että hän voi *ilmaista* elämänsä ainoastaan todellisilla, aistimellisilla esineillä. Se että on esineellinen, luonnollinen, aistimellinen ja että jollakin on samoin esine, luonto, aisti ulkopuolellaan tai että jokin on itse esine, luonto, aisti jotakin kolmatta varten, merkitsee aivan samaa. *Nälkä* on luonnollinen *tarve*; se tarvitsee siis *luonnon* ulkopuoleltaan, *esineen* ulkopuoleltaan tyydyttääkseen itsensä, sammuttaakseen itsensä. Nälkä on minun ruumiini myöntämä tarve joka kohdistuu sen ulkopuolella olevaan, sen eheytymiselle ja olemuksenilmaukselle välttämättömään *esineeseen*. Aurinko on

jonka mukaan tiedon perustana ja ainoana lähteenä on aistillisuus. Kyseisessä kohdassa Marx puhuu Feuerbachia edeltäneen materialistisen filosofian muodoista ja ilmaisee Feuerbachille ominaisella tavalla tyytymättömyytensä niihin. *Toim.*

kasvin *esine*, sille välttämätön, sen elämän vahvistava *esine*, samoin kuin kasvi on auringon *esine*, auringon elämää herättävän voiman, sen *esineellisen* olemusvoiman *ilmauksena*.

Olento, jonka luonto ei ole sen ulkopuolella, ei ole mikään *luonnollinen* olento, ei ota osaa luonnon olemukseen. Olento, jolla ei ole mitään esinettä ulkopuolellaan, ei ole mikään *esineellinen* olento. Olennolla, joka ei itse ole *esine* kolmannelle olennolle, ei ole *esineenään* mitään olentoa ts. se ei suhtaudu *esineellisesti*, sen oleminen ei ole mitään *esineellistä* olemista.

[XXVII] Epäesineellinen olento on *epäolento* [*Unwesen*].

Oletetaan olento, joka ei itse ole *esine* ja jolla ei ole esinettä, kohdetta. Tällainen olento olisi ensiksikin *ainoa* olento, sen ulkopuolella, sen lisäksi ei olisi olemassa yhtään olentoa, se olisi olemassa itsekseen ja yksinään.

Sillä niin pian kuin minun ulkopuolellani on *esineitä*, niin pian kuin minä en ole *yksin*, minä olen *toinen*, jokin *toinen todellisuus* kuin *esine* minun ulkopuolellani. Tälle kolmannelle *esineelle* minä olen siis *toinen todellisuus* kuin se, ts. *sen* *esine*, kohde. Olento, joka ei ole toisen olennon *esine*, edellyttää siis, että *mitään* *esineellistä* olentoa ei ole olemassa. Niin pian kuin minulla on *esine*, on tällä *esineellä* minut *esineenä*. Mutta *epäesineellinen* olento on *epätodellinen*, *epäaistimellinen*, vain ajateltu, ts. vain kuviteltu olento, *abstraktion* olento. Olla *aistimellinen*, ts. olla *todellinen*, merkitsee olla aistin *esine*, olla *aistimellinen* *esine*, että siis itsen ulkopuolella on *aistimellisiä* *esineitä*, että on oman *aistimellisuuden* *esineitä*. Olla *aistimellinen* on olla *kärsivä*.

Ihminen on esineellisenä aistimellisena olentona näin ollen *kärsivä* olento, ja kärsimisensä tuntevana olentona *intohimoinen* olento. Intohimo on esinettään, kohdettaan kohti pyrkivä ihmisen olemusvoima.

<Mutta ihminen ei ole ainoastaan luonnonolento, vaan hän on *inhimillinen* luonnonolento, ts. itselleen oleva olento, ja sen vuoksi *lajinolento*, jollaisena hänen täytyy vahvistaa itsensä ja toimia sekä olemisessaan että tietämisessään. *Inhimilliset* esineet eivät siis ole luonnonesineitä, jollaisina ne välittömästi näyttäytyvät, eikä *inhimillinen aisti* sellaisena kuin se välittömästi, esineellisesti *on*, ole *inhimillistä* aistimellisuutta, *inhimillistä* esineellisyyttä. Luonto objektiivisesti enempää kuin luonto subjektiivisestikaan ei välittömästi ole adekvaatisti olemassa *inhimilliselle* olemukselle.> Ja kuten kaiken luonnollisen täytyy *syntyä*, siten on myös *ihmisellä* syntymistapahtumansa, *historia*. Mutta se heijastuu hänen tajunnassaan ja on syntymistapahtumana tietoisesti kumoutuva syntymistapahtuma. Historia on ihmisen tosi luonnonhistoria. — (Tähän on palattava.)

Koska tämä esineellisyyden luominen kolmanneksi itse on vain näennäisyyttä, puhtaan toiminnan olemuksen kanssa ristiriitainen teko, se täytyy myös tulla jälleen kumotuksi, esineellisyys kielletyksi.

Kohtiin 3, 4, 5, 6. — 3. Tällä tajunnan luovuttamisella ei ole ainoastaan *negatiivinen*, vaan myös *positiivinen* merkitys eikä 4. tämä *positiivinen* merkitys ole ainoastaan *meitä varten* tai itsessään, vaan sitä, tajuntaa, itseään varten. 5. *Tajunnalle* on esineen negatiivisuudella tai sen itsekumoamisella *positiivinen* merkitys siten, tai tajunta *tietää* tämän olemattomuuden siten, että tajunta luovuttaa *itsensä*. Sillä

luovuttamisen tähden se *tietää* itsensä esineeksi tai *itseään varten olemisen* erottamattoman yhteyden tähden se tietää esineen itsekseen. 6. Toisaalta tässä on samalla se toinen momentti, että tajunta on yhtälailla myös kumonnut ja ottanut takaisin itseensä tämän luovuttamisen ja esineellisyyden, se siis on omassa *toisinolemisessaan sellaisenaan itsensä luona* (in seinem *Anderssein als solchem bei sich*).

Kuten on jo nähty, vieraantuneen esineellisen olemuksen omaksi ottaminen tai esineellisyyden kumoaminen *vieraantumisen* määrityksen mukaisena — vieraantumisen täytyy edetä yhdentekevistä vieraudesta todelliseen viholismieliseen vieraantumiseen — merkitsee Hegelille samalla tai jopa pääasiallisesti *esineellisyyden* kumoamista, koska esineen *tietty* luonne ei ole itsetajunnalle sopimaton ja vieraantumisen muodostava, vaan sen *esineellinen* luonne. Näin ollen esine on negatiivisuutta, itsensä kumoamista — *olemattomuus*. Tällä sen olemattomuudella ei ole tajunnalle vain negatiivista merkitystä, vaan myös *positiivinen*, sillä kyseinen esineen *olemattomuus* on juuri sen itsensä epäesineellisyyden, [XXVIII] *abstraktion, itsevahvistus*. *Tajunnalle itselleen* on esineen olemattomuudella positiivinen merkitys siitä syystä, että se *tietää* tämän olemattomuuden, tämän esineellisen olemuksen omaksi itseluovutukseksi, että se tietää olevansa ainoastaan *itseluovutuksensa* kautta...

Se tapa, millä tajunta on, ja millä jokin on sille, on *tietäminen*. Tietäminen on sen ainoa teko. Jokin tulee näin ollen olemaan tajuntaa varten mikäli tajunta *tietää* tämän *jonkin*. Tietäminen on sen ainoa esineellinen suhtautuminen. — Tajunta tietää nyt esineen olemattomuuden, ts.

että esine ei ole tajunnasta eroava, tietää esineen ei-olemisen tajunnalle siten, että se tietää esineen omaksi *itseluovutukseeseen*. Toisin sanoen se tietää itsensä — tietämisen esineenä, kohteena — siten, että esine, kohde on vain esineen *näennäisyys*, luuloteltu harha, mutta olemukseltaan se ei ole mikään muu kuin tietäminen itse, joka on asettunut vastakohtaksi itselleen ja on näin ollen asettanut vastaansa *olemattomuuden*, jonkin, jolla ei ole *mitään* esineellisyyttä tietämisen ulkopuolella. Tai tietäminen tietää, että suhtautuessaan esineeseen tietäminen on ainoastaan itsensä *ulkopuolella*, luovuttaa itsensä; että *se itse ilmenee* itselleen ainoastaan esineenä tai että se, mikä ilmenee tietämiselle esineenä, on vain tietäminen itse.

Toisaalta, Hegel sanoo, tässä on samalla se toinen momentti, että itsetajunta on yhtälailla kumonnut tämän luovuttamisen ja esineellisyyden ja ottanut ne takaisin itseensä. Itsetajunta on siis omassa *toisinolemisessaan sellaisenaan itsensä luona*.

Meillä on tässä selvityksessä yhtäikaa kaikki spekulatiion harhakuvitelmat.

Ensiksi: tajunta, itsetajunta on *omassa toisinolemisessaan sellaisenaan itsensä luona*. Täten se — tai jos tässä abstrahoidaan Hegelin abstraktiosta ja asetetaan itsetajunnan sijaan ihmisen itsetajunta — on omassa *toisinolemisessaan sellaisenaan itsensä luona*. Tähän sisältyy ensiksi, että tajunta, ts. tietäminen tietämisenä, ajattelu ajatteluna, teeskentelee olevansa välittömästi oman itsensä *toinen*, olevansa aistimellisuus, todellisuus, elämä — ajattelu, joka voittaa itsensä ajattelussa (Feuerbach). Tämä puoli sisältyy tähän sikäli kuin tajunta ainoastaan tajuntana

ei pidä pahana vieraantunutta esineellisyyttä, vaan *esineellisyttä sellaisenaan*.

Tähän sisältyy *toiseksi*, että itsetajuinen ihminen, sikäli kuin hän on tiedostanut ja kumonnut henkisen maailman — tai maailmansa yleisen henkisen olemisen— itseluovutuksena, kuitenkin jälleen vahvistaa sen tässä luovutetussa muodossa ja esittää todeksi olemassaolokseen, palauttaa sen, on olevinaan *omassa toisinolemisessaan sellaisenaan itsensä luona*. Siis kumottuaan esimerkiksi uskonnon, tiedostettuaan uskonnon itseluovutuksen tuotteeksi tämä ihminen löytää kuitenkin vahvistuksen itselleen *uskonnossa uskontona*. Tässä on Hegelin *väärän* positivismin tai hänen vain *näennäisen* kritisisminsä juuri: Feuerbach esittää sen uskonnon tai teologian asettamisena, kieltämisenä ja palauttamisena, mutta se on ymmärrettävä yleisemmin. Siis järki on luonaan järjettömyydessä järjettömänä. Ihminen joka on tiedostanut elävänsä oikeudessa, politiikassa jne. luovutettua, vieraantunutta elämää, elää tässä luovutetussa elämässä sellaisenaan tosi inhimillistä elämäänsä. Itsensä myöntäminen, itsensä vahvistaminen *ristiriidassa* oman itsensä kanssa, sekä tietämisen että esineen olemuksen kanssa on siis tosi *tietämistä* ja *elämää*.

Hegelin mukautumisesta uskuntoon, valtioon jne. ei siis enää voi olla puhe, koska tämä valhe on hänen alku-perusteensa valhe.

[XXIX] Jos minä *tiedän* uskonnon *luovutetuksi* inhimilliseksi itsetajunnaksi, niin en siis tiedä siinä uskonnoksi omaa itsetajuntaani, vaan tiedän oman luovutetun itsetajuntani vahvistetuksi siinä. Minä en siis tiedä omaa itseäni, omaan olemukseeni kuuluvaa itsetajuntaa vahvis-

tetuksi *uskonnossa*, vaan päinvastoin *hävitetyssä*, *kumotussa* uskonnossa.

Näin ollen ei kieltämisen kieltäminen ole Hegelillä toden olemuksen vahvistamista näennäisolemuksen kieltämisen kautta, vaan näennäisolemuksen tai itsestään vieraantuneen olemuksen vahvistamista kieltämisessään tai tämän näennäisolemuksen kieltämistä esineellisenä, ihmisen ulkopuolella oleilevana ja hänestä riippumattomana olemuksena ja sen muuttumista subjektiksi.

Täten *kumoaminen* esittää omalaatuista osaa, siinä ovat kieltäminen sekä säilyttäminen, myöntäminen liittyneinä toisiinsa.

Niinpä Hegelin oikeusfilosofiassa on kumottu *yksityis-oikeus* = *moraali*, kumottu *moraali* = *perhe*, kumottu *perhe* = *kansalaisyhteiskunta*, kumottu *kansalaisyhteiskunta* = *valtio*, kumottu *valtio* = *maailmanhistoria*. *Todellisuudessa* pysyvät *yksityis-oikeus*, *moraali*, *perhe*, *kansalaisyhteiskunta*, *valtio* jne. olemassa, ne ovat vain tulleet *momenteiksi*, ihmisen olemassaolon ja reaalisen olemisen tavoiksi, joilla ei ole merkitystä eristettyinä, jotka purkavat ja synnyttävät toisensa jne. Ne ovat tulleet *liikkeen momenteiksi*.

Niiden todellisessa olemassaolossa on tämä niiden *liikkuva* olemus kätkettynä. Se tulee näkyviin, ilmi vasta ajattelussa, filosofiassa, ja siksi minun tosi uskonnollinen olemassaoloni on minun *uskonnonfilosofinen* olemassaoloni, minun tosi poliittinen olemassaoloni on minun *oikeusfilosofinen* olemassaoloni, minun tosi luonnollinen olemassaoloni on *luonnonfilosofinen* olemassaolo, minun tosi taiteellinen olemassaoloni on *taidefilosofinen* olemassaolo, minun tosi *inhimillinen* olemassaoloni on minun *filosofinen*

olemassaoloni. Samoin on uskonnon, valtion, luonnon, taiteen tosi olemassaolo: uskonnon-, luonnon-, valtio-, taide-*filosofia*. Mutta jos vain uskonnonfilosofia jne. on minulle uskonnon tosi olemassaolo, niin minäkin olen ainoastaan *uskonnonfilosofina* todella uskonnollinen ja niin minä kiellän *todellisen* uskonnollisuuden ja todella *uskonnolliset* ihmiset. Mutta samalla minä *vahvistan* ne, osittain minun oman olemassaoloni sisällä tai sen vieraan olemassaolon sisällä jonka asetan niitä vastaan, sillä tämä *on* vain niiden *filosofinen* ilmaus; osaksi niiden omalaatuisessa alkuperäisessä muodossa, sillä niillä on merkitystä minulle ainoastaan *näennäisenä* toisinolemisena, allegoriona, oman toden olemassaolonsa, toisin sanoen minun *filosofisen* olemassaoloni aistimellisten kuorien kätkeminä muotoina.

Samalla tavoin on kumottu *laatu = määrä*, kumottu määrä = *mitta*, kumottu mitta = *olemus*, kumottu olemus = *ilmiö*, kumottu ilmiö = *todellisuus*, kumottu todellisuus = *käsite*, kumottu käsite = *objektiivisuus*, kumottu objektiivisuus = *absoluuttinen idea*, kumottu absoluuttinen idea = *luonto*, kumottu luonto = *subjektiivinen henki*, kumottu subjektiivinen henki = *eettinen* objektiivinen henki, kumottu eettinen henki = *taide*, kumottu taide = *uskonto*, kumottu uskonto = *absoluuttinen tieto*.

Toisaalta tämä kumoaminen on ajatellun olemuksen kumoamista, siis *ajateltu* yksityisomistus kumooa itsensä moraalin *ajatuksissa*. Ja koska ajattelu kuvittelee olevansa välittömästi oman itsensä toinen, *aistimellinen todellisuus*, siis pitää omaa toimintaansa myös *aistimellisesti todellisena* toimintana, niin tämä ajateltu kumoaminen, joka todellisuudessa jättää kohteensa olemaan, luulee todella voitta-

neensa sen. Toisaalta, koska kohde on nyt tullut ajattelulle ajatusmomentiksi, kohde merkitsee todellisuudessaan sille sen oman itsensä itse vahvistusta, itsetajunnan, abstraktion itsevahvistusta.

[XXX] Toiselta puolen ei Hegelin filosofiassa *kumoama* reaalinen oleminen näin ollen ole *todellinen* uskonto, valtio, luonto, vaan uskonto itse jo tiedon esineenä, kohteena — *dogmatiikka*, ja samoin *lainoppi*, *valtiotiede*, *luonnontiede*. Toiselta puolen Hegel on vastakkain sekä *todellisen* olemuksen että tätä olemusta koskevan välittömän epäfilosofisen *tieteen* tai epäfilosofisten *käsitteiden* kanssa. Hän on täten ristiriidassa niiden vallitsevien käsitteiden kanssa.

Toisaalta voi uskonnollinen jne. ihminen löytää Hegeliltä viimeisen vahvistuksensa.

Nyt on puututtava Hegelin dialektiikan *positiivisiin* momentteihin vieraantumisen määrityksen puitteissa.

a) *Kumoaminen* esineellisenä, luovuttamisen itseensä *takaisin ottavana* liikkeenä. Tässä ymmärretään — mikä on ilmaistu vieraantumisen piirissä — esineellisen olemuksen *omaksi ottaminen* sen vieraantumisen kumoamisen kautta. Tässä ymmärretään, osataan nähdä vieraantuneesti ihmisen *todellinen esineellistyminen*, hänen esineellisen olemuksensa todellinen omaksi ottaminen mikä tapahtuu esineellisen maailman *vieraantuneen* määrityksen tuhoamisen kautta, sen kumoamisen kautta, tässä ymmärretään sen vieraantunut reaalinen oleminen. Samalla tavalla on ateismi jumalan kumoamisena teoreettisen humanismin tulemista, kommunismi on yksityisomistuksen kumoamisena todellisen inhimillisen elämän vaatimista takaisin ihmisen omaisuu-

tena ja näin käytännöllisen humanismin tulemista. Toisin sanoen ateismi on humanismia, jonka uskonnon kumoaminen välittää mukanaan ja kommunismi on humanismia, jonka yksityisomistuksen kumoaminen välittää mukanaan. Vasta tämän välittämisen — joka tosin on välttämätön edellytys — kumoamisen kautta muodostuu positiivisesti omasta itsestään alkava *positiivinen* humanismi.

Mutta ateismi, kommunismi eivät ole mitään pakoa, mitään abstraktiota, mitään ihmisen synnyttämän esineellisen maailman, hänen esineellisyyteen syntyneiden olemusvoimiensa menettämistä, mitään luonnottomaan, kehittymättömyyteen palaavaa köyhyyttä. Päinvastoin vasta ne ovat todellista tulemista, ihmisen olemuksen ihmistä varten todella tullutta toteutumista ja tämän olemuksen toteutumista todellisena olemuksena.

Käsittäessään itseensä suhtautuvan kieltämisen *positiivisen* merkityksen — joskin jälleen vieraantuneella tavalla — Hegel siis käsittää ihmisen itsestä vieraantumisen, olemuksen luovuttamisen, esineellisyyden menettämisen ja toteutumisen menettämisen itsensä saavuttamisena, olemuksen ilmauksena, esineellistymisenä, toteutumisenä. Lyhyesti sanottuna hän käsittää — abstraktion puitteissa — työn ihmisen *itsesyntyystapahtumana*, käsittää ihmisen suhtautumisen itseensä suhtautumisena vieraaseen olemukseen sekä käsittää ihmisen esiintymisen vieraana olemuksena tulevana *lajintajuntana* ja *lajinelämänä*.

b) Mutta tämä tapahtuma esiintyy Hegelillä — jo kuvatusta nurinkurisuudesta huolimatta tai pikemminkin seurauksena siitä — *ensiksi ainoastaan muodollisena*, koska se esiintyy abstraktisena, koska inhimillinen olemus itse

katsotaan vain *abstraktiseksi ajattelevaksi olemukseksi*, itsetajunnaksi.

Ja *toiseksi*, koska esitysmuoto on *muodollinen ja abstraktinen*, niin luovuttamisen kumoaminen muuttuu luovuttamisen vahvistamiseksi eli jokainen *itsensä synnyttämisen, itse-esineellistymisen* liike on Hegelille *itsensä luovuttamisena ja itsestään vieraantumisenä absoluuttinen* ja siitä syystä viimeinen, itseään päämääränään pitävä ja itseensä talttunut, olemukseensa päässyt *inhimillinen elämänilmaus*.

Tätä liikettä sen abstraktisessa [XXXI] muodossa, dialektiikkana, pidetään näin ollen *todella inhimillisenä elämänä*. Ja koska se kuitenkin on abstraktio, inhimillisen elämän vieraantumista, sitä pidetään *jumalallisena prosessina*, mutta ihmisen jumalallisena prosessina, prosessina, jonka ihmisen ihmisestä eroava abstraktinen, puhdas, absoluuttinen olemus itse käy läpi.

Kolmanneksi: tällä prosessilla on oltava edustaja, subjekti; mutta subjekti kehkeytyy vasta tuloksena. Tulos, itsensä absoluuttiseksi itsetajunnaksi tietävä subjekti, on tästä syystä *jumala, absoluuttinen henki, itsensä tietävä ja toteuttava idea*. Todellinen ihminen ja todellinen luonto tulevat pelkästään predikaateiksi, tämän kätkeyn epätodellisen ihmisen ja tämän epätodellisen luonnon symboleiksi. Siksi subjektin ja predikaatin keskinäinen suhde on absoluuttisen nurinkääntynyt — *mystinen subjekti-objekti* tai *objektin kautta levittäytyvä subjektiivisuus, absoluuttinen subjekti prosessina*, itsensä luovuttavana ja luovuttamisesta itseensä palaavana, mutta sen samalla itseensä takaisin ottavana *subjektina* ja subjekti tänä

prosessina; puhdas, *herkeämätön* kiertoliike omassa itsessään.

1. kohtaan. Ihmisen itsesyntyys- tai itse-esineellistymistapahtuman *muodollinen ja abstraktinen* esitysmuoto.

Vieraantunut esine, ihmisen vieraantunut olemustodellisuus ei ole — koska Hegel asettaa ihmisen yhtäläiseksi itsetajunnan kanssa — mitään muuta kuin vieraantumisen *tajuaminen*, ei ole muuta kuin vieraantumisen ajatus, sen *abstraktinen* ja siitä syystä sisällyksetön ja epätodellinen ilmaus, *kieltäminen*. Tästä johtuen luovuttamisen kumoaminenkaan ei liioin ole mitään muuta kuin tämän sisällyksettömän abstraktion abstraktista, sisällyksetöntä kumoamista, *kieltämisen kieltämistä*. Tästä syystä tulee itse-esineellistymisen sisällyksekäs, elollinen, aistimellinen, konkreettinen toiminta pelkäksi abstraktiokseen, *absoluuttiseksi negatiivisuudeksi* — abstraktioksi, joka sellaisenaan jälleen määritellään ja ajatellaan itsenäiseksi toiminnaksi, toiminnaksi ylimalkaan. Koska tämä niin sanottu negatiivisuus ei ole mitään muuta kuin mainitun todellisen elollisen tapahtuman *abstraktinen, sisällyksetön* muoto, siksi voi myös sen sisältö olla ainoastaan *muodollinen*, abstraktion kautta kaikesta sisällöstä aikaansaatu sisältö. Ne ovat tästä syystä yleisiä, abstraktisia, jokaiseen sisältöön kuuluvia, siksi myös sekä kaiken sisällön kannalta yhdentekeviä että juuri tämän vuoksi kaikkea sisältöä koskevia *abstraktiomuotoja*, ajatusmuotoja, loogisia kategorioita, jotka on riistetty irti *todellisesta* hengestä ja *todellisesta* luonnosta. (Absoluuttisen negatiivisuuden *loogista* sisältöä kehitellään jäljempänä.)

Se myönteinen minkä Hegel on toteuttanut spekulatiivisessa logiikassaan on siinä, että *tietyt käsitteet*, yleiset kiinteät ajatusmuodot ovat itsenäisyydessään luonnon ja hengen suhteen inhimillisen olemuksen yleisen vieraantumisen, siis myös inhimillisen ajattelun, välttämätön tulos. Ja toiseksi se, että hän on esittänyt ja koonnut ne tästä syystä abstraktioprosessin momenteiksi. Esimerkiksi kumottu oleminen on olemus, kumottu olemus on käsite, kumottu käsite on... absoluuttinen idea. Mutta mikä sitten on absoluuttinen idea? Se kumoo jälleen itsensä, ellei se halua taas alusta alkaen käydä läpi koko abstraktio-tapahtumaa ja tyytyä olemaan abstraktioiden kokonaisuus tai itsensä käsittävä abstraktio. Mutta itsensä abstraktioksi käsittävä abstraktio ei pidä itseään minään. Sen täytyy hylätä itsensä, abstraktio, ja niin se saapuu olemuksen luo, joka on täsmälleen sen vastakohta, *luonnon* luo. Koko logiikka on siis todistus siitä, että abstraktinen ajattelu ei ole itseään varten mitään, että absoluuttinen idea ei ole itseään varten mitään, että vasta *luonto* on jotakin.

[XXXII] Absoluuttinen idea, abstraktinen idea, joka »tarkasteltuna ykseydessään itsensä kanssa on havaitsemista» (Hegelin »Encyclopädie», 3. painos,¹⁾ s. 222) ja joka »oman itsensä absoluuttisessa totuudessa päättää las-kea oman erikoisuutensa momentin tai ensimmäisen määri-tyksen ja toisinolemisen momentin, välittömän idean omana heijastuksenaan lähtemään luontona vapaasti omasta itsestään» (mt.),

koko tämä näin omalaatuisesti ja omituisesti käyttäytyvä ja hegeliläisille valtavaa päänsärkyä aiheuttanut idea ei ole

¹⁾ Tässä ja edempänä Marx lainaa Hegelin kirjaa *Encyclopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse* (Filosofisten tieteiden ensyklopedia pääpiirteissään), kolmas painos, Heidelberg 1830. *Toim.*

kerrassaan mitään muuta kuin *abstraktio*, ts. abstraktinen ajattelija, joka kokemuksesta viisastuneena ja todellisesta olemuksestaan selville päästyään päättää monenlaisten — väärien ja jopa abstraktistenkin — olosuhteiden vallitessa *hylätä itsensä* ja asettaa itsensä luona olemisensa, eiminään-olemisensa, yleisyytensä ja epämääräisyytensä tilalle toisinolemisensa, erikoisen, määrätyn. Se päättää *laskea luonnon*, jonka se on kätkenyt itseensä ainoastaan abstraktiona, ajateltuna oliona, lähtemään *vapaasti omasta itsestään*, ts. se päättää jättää abstraktion ja katsella kerran abstraktiosta *vapaata* luontoa. Abstraktinen idea, joka tulee »välittömästi *havainnoimiseksi*, ei ole kerrassaan mitään muuta kuin abstraktinen ajattelu, joka hylkää itsensä ja päättää ryhtyä *havainnoimiseksi*. Koko tämä logiikan siirtyminen luonnonfilosofiaan ei ole mitään muuta kuin siirtymistä *abstrahoinnista havainnointiin* — mikä abstraktisen ajattelijan on niin vaikea toteuttaa ja mitä hän tästä syystä kuvailee niin seikkailunomaisesti. Se *mystinen* tunne, joka ajaa filosofin abstraktisesta ajattelusta tiedostavaan havainnointiin, on *ikäväinti*, sisällön kaipaus.

(Omasta itsestään vieraantunut ihminen on myös *olemuksestaan*, ts. luonnollisesta ja inhimillisestä olemuksesta, vieraantunut ajattelija. Tästä syystä hänen ajatuk-sensa ovat luonnon ja ihmisen ulkopuolella oleilevia jäh-mettyneitä henkiä. Hegel on »Logikassaan» teljennyt kaikki nämä jähmettyneet henget yhteen, käsittänyt kunkin niistä ensinnä kieltämisenä, ts. *inhimillisen* ajattelun *luovutta-misena*, sitten kieltämisen kieltämisenä, ts. tämän luovutt-amisen kumoamisena, inhimillisen ajattelun *todellisena* ilmauksena. Mutta koska tämä kieltämisen kieltäminenkin

on vielä vieraantumiseen sidottua, se on osaksi näiden jähmettyneiden henkien palauttamista niiden vieraantumisessa, osaksi pysähtymistä viimeiseen toimintoon — suh-
tautumiseen omaan itseen luovuttamisessa — näiden jäh-
mettyneiden henkien tosi olemassaolona.¹⁾ Osaksi, sikäli
kuin tämä abstraktio käsittää itsensä, tuntee itsensä suh-
teen loputonta ikävää, abstraktisen, vain ajattelun alueella
liikkuvan ja vailla silmää, vailla hammasta, vailla korvaa,
vailla kaikkea olevan ajattelun hylkääminen ilmenee
Hegelillä päätöksensä tunnustaa *luonto* olemukseksi ja
antautua havainnointiin.)

[XXXIII] Mutta myös *luonto*, abstraktisesti otettuna,
itseään varten, määritettynä erotukseksi ihmiselle, on ihmi-
selle *ei mitään*. On itsestään selvää, että abstraktinen ajat-
telija, joka on valinnut havainnoinnin, havainnoi luontoa
abstraktisesti. Kuten ajattelija oli sulkenut luonnon häneltä
itseltään kätkeytyksi ja arvoitukselliseksi hahmoksi, absoluut-
tiseksi ideaksi, ajatusolioksi, abstraktioksi, siten hän laski-
essaan luonnon lähtemään omasta itsestään on todelli-
suudessa laskenut lähtemään itsestään ainoastaan tämän

¹⁾ Toisin sanoen Hegel asettaa itsessään kiertävän abstraktioitoimin-
nan näiden jähmettyneiden abstraktioiden tilalle. Tässä hänellä on se
nimenomainen ansio, että hän on osoittanut, mistä kaikki nämä
alkuperäisen esittämisaikojensa mukaan yksittäisten filosofien tiliin
luetut tungettelevat käsitteet ovat syntyisin, että hän on koonnut ne
yhteen ja että hän on luonut kritiikin kohteeksi yhden tietyn abstraktion
sijasta tyhjentyvän, kaikkikäsitteävän abstraktion. (Se miksi Hegel erottaa
ajattelun *subjektista*, nähdään jäljempänä. Jo nyt on kuitenkin selvää, että
jos ihminen ei ole inhimillinen, myöskään hänen olemuksenilmauksensa
ei voi olla inhimillinen, siis myöskään ajattelua ei voida käsittää ihmisen
olemuksen ilmauksena inhimilliseksi ja luonnolliseksi silmin, korvin jne.
varustetuksi yhteiskunnassa ja maailmassa ja luonnossa eläväksi
subjektiksi.)

abstraktisen luonnon, vain luonnon ajatusolion. Mutta nyt luonto on siinä merkityksessä, että se on ajatuksen toisinolemista, että se on todella havainnoitu, abstraktisesta ajattelusta eroava luonto. Tai puhuaksemme inhimillistä kieltä, abstraktinen ajattelija kokee luonnon havaitsemisessaan, että ne olennot, jotka hän tarkoitti jumalallisessa dialektiikassa luoda ei mistään, puhtaasta abstraktiosta itsessään edestakaisin liikkuvan ja mihinkään ulos todellisuuteen katsomattoman ajattelun työn puhtaiksi tuotteiksi, eivät ole mitään muuta kuin luonnon määritysten abstraktioita. Siis koko luonto vain toistaa hänelle loogiset abstraktiot aistimellisessa, ulkonaisessa muodossa. Hän analysoi luonnon ja nämä abstraktiot uudelleen. Hänen luonnon havaitsemisensa on siis vain vahvistustapahtuma hänen abstrahoinnilleen luonnon havaitsemisesta, hänen tietoisesti toistamansa abstraktion syntyprosessi. Näin on esimerkiksi aika = negatiivisuus joka suhteutuu omaan itseensä, (mts. 238.) Kumottua tulemista reaalisenä olemisenä vastaa, luonnollisessa muodossa, kumottu liike materiaana. Valo on luonnollinen muoto heijastuksesta itsessään. Kappale on kuuna ja pyrstötähtenä vastakohtan luonnollinen muoto, joka »Logikan» mukaan on toisaalta oman itsensä päällä lepäävä positiivinen, toisaalta oman itsensä päällä lepäävä negatiivinen. Maa on loogisen perusteen luonnollinen muoto vastakohtan negatiivisena ykseytenä jne.

Luonto luontona, ts. siinä määrin kuin se aistimellisesti vielä eroaa tästä salaisesta, siihen kätkeystä mielestä, luonto näistä abstraktioista irrotettuna, erotettuna on ei mikään, itsensä ei miksikään todistava ei mikään, on

*miele*tön tai sen mieli on vain ulkoisuutta, joka täytyy kumota.

»Äärellis-teleologiseen kantaan sisältyy se oikea edellytys, että luonto ei sisällä itsessään absoluuttista tarkoituspäätä.» (s. 225.)

Sen tarkoitusperä, on abstraktion vahvistaminen.

»Luonto on ilmennyt ideana *toisinolemisen muodossa*. Koska idea on näin ollen oman itsensä negatiivisuutena tai *ulkonaisena itselleen*, niin luonto ei ole ulkonainen ainoastaan suhteellisesti tätä ideaa kohtaan, vaan *ulkonaisuus* muodostaa sen määrityksen, jossa se on luontona.» (s. 277.)

Ulkonaisuutta ei pidä tässä ymmärtää *itsensä näyttäväksi* ja valolle sekä aistimelliselle ihmiselle avautuvaksi *aistimellisuudeksi*. Ulkonaisuus on otettava tässä luovuttamisena, virheenä, vikana, jota ei pitäisi olla. Tosi on näet yhä vielä idea. Luonto on ainoastaan *toisinolemisensa muoto*. Ja koska abstraktinen ajattelu on *olemus*, niin se mikä on sille ulkonaista, on olemukseltaan yksinomaan *ulkonainen*. Abstraktinen ajattelija tunnustaa samalla, että *aistimellisuus* on luonnon olemus, *ulkonaisuus* vastakohtana *itsessään* edestakaisin liikkuvalla ajattelulle. Mutta samalla hän esittää tämän vastakohtan siten, että tämä *luonnon ulkonaisuus*, sen *vastakohtaisuus* ajattelulle on sen *puutteellisuus*, että luonto on, siinä määrin kuin se eroaa abstraktiosta, puutteellinen olemus. [XXXIV] Olemuksella, joka ei ole ainoastaan minulle, minun silmissäni puutteellinen, vaan omassa itsessään puutteellinen on itsensä ulkopuolella jotakin mitä siltä puuttuu, ts. sen olemus on

toinen kuin se itse. Tästä syystä luonnon täytyy itse kumota itsensä abstraktiselle ajattelijalle, koska hän on jo asettanut luonnon potentiaalisesti *kumotuksi* olemukseksi.

»Hengellä on *meitä varten luonto edellytyksensä*, ja tämä henki on sen *totuus* ja siten sen *absoluuttinen ensisijainen*. Tässä totuudessa on luonto *hävinnyt*, ja henki on osoittanut itsensä omaan itseään varten olemiseensa päässeeksi ideaksi, jonka sekä *objektina* että *subjektina* on *käsite*. Tämä identtisyys on *absoluuttista negatiivisuutta*, koska käsitteellä on luonnossa täydellinen ulkonainen objektiivisuutensa, mutta tämä sen luovuttaminen, vieraantuminen on tullut kumotuksi ja käsite on tässä tullut identtiseksi itsensä kanssa. Mutta siten se on tätä identtisyyttä ainoastaan paluuna luonnosta.» (s. 392.)

»*Ilmeneminen*, joka on *abstraktisena* ideana välitöntä siirtymistä luontoon, luonnon välitöntä *tulemistä*, on vapaan hengen ilmenemisenä luonnon *asettamista hengen* maailmana. Se on asettamista, joka heijastuksena on samalla maailman *edellyttämistä* itsenäisenä luontona. Ilmeneminen käsitteessä on luonnon luomista hengen olemisena, missä henki antaa itselleen vapautensa *vahvistuksen* ja *totuuden*. — *Absoluuttinen on henki*; tämä on absoluuttisen korkein määritelmä.» [XXXIV]

